

UNIVERZITA
MATEJA BELA

V BANSKEJ BYSTRICI

Andrea Kluknavská
Miroslav Čellár
Samuel Cibik

PRAKTIKUM Z TEÓRIE ŠTÁTU

2026

 BELIANUM

Andrea Kluknavská - Miroslav Čellár - Samuel Cibik

**PRAKTIKUM
Z TEÓRIE ŠTÁTU**

2026

Vzor citácie: KLUKNAVSKÁ, A.; ČELLÁR, M. a CIBIK, S., 2026. *Praktikum z teórie štátu*. Online. Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Dostupné na: <https://doi.org/10.24040/2026.9788055723570>. [dátum citovania RRRR-MM-DD].

Publikácia je súčasťou Edície vysokoškolských učebníc Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici.

Autori: Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc.
Mgr. Mgr. Miroslav Čellár, PhD.
Mgr. Samuel Cibik, PhD.

Recenzenti: prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA.
doc. JUDr. Mgr. Tomáš Mészáros, PhD.
JUDr. Andrea Barancová, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

© 2026 Andrea Kluknavská, Miroslav Čellár, Samuel Cibik

ISBN 978-80-557-2357-0

DOI <https://doi.org/10.24040/2026.9788055723570>

Vysokoškolská učebnica „*Praktikum z teórie štátu*“ je publikovaná a šírená ako open access publikácia na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uviedenie autora).

O AUTOROCH

Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc. pôsobí na Katedre ústavného práva a teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde zabezpečuje výučbu vo všetkých stupňoch vysokoškolského štúdia. Vo svojej pedagogickej činnosti sa venuje predmetom z oblasti teórie štátu a práva, právnej a politickej filozofie, metodológie právnej vedy, teórií spravodlivosti a sociológie práva.

Vo vedeckovýskumnej činnosti sa dlhodobo zameriava na problematiku teórie štátu a práva, právnych dejín, ako aj politickej, právnej a sociálnej filozofie. Je autorkou viacerých vedeckých monografií, vysokoškolských učebníc, vedeckých a odborných článkov publikovaných doma i v zahraničí. Výsledky svojej vedeckej práce pravidelne prezentuje na domácich a medzinárodných vedeckých konferenciách a odborných seminároch.

Mgr. Mgr. Miroslav Čellár, PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre ústavného práva a teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojej pedagogickej činnosti sa venuje predmetom z oblasti ústavného práva a európskeho ústavného práva, ľudských práv ako aj teórie a praxe legislatívy. Vo vedeckovýskumnej činnosti sa zameriava na vybrané problémy ústavného práva, deľby moci, ľudských práv a legislatívnej činnosti. Je autorom viacerých vedeckých a odborných článkov publikovaných doma i v zahraničí. Pravidelne sa aktívne zúčastňuje na domácich a medzinárodných vedeckých konferenciách a odborných seminároch.

Mgr. Samuel Cibik, PhD. je odborným asistentom pôsobiacim na Katedre ústavného práva a teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a súčasne vedeckým pracovníkom pôsobiacim na Ústave štátu a práva Slovenskej akadémie vied. Pedagogicky zastrešuje predmety Ústavné právo, Štruktúra orgánov ochrany práva, Konanie pred Ústavným súdom, ako aj Teóriu štátu. Vo svojej vedeckej činnosti sa ako ústavný právnik zameriava predovšetkým na ústavný princíp rozpočtovej zodpovednosti a koncepciu brániacej sa demokracie.

PREDHOVOR

Praktikum z teórie štátu je určené predovšetkým študentom prvého ročníka bakalárskeho štúdia v študijnom odbore právo ako doplnkový materiál k prednáškam a odporúčanej odbornej literatúre. Jeho cieľom je pomôcť študentom lepšie porozumieť základným pojmom, inštitútom a súvislostiam teórie štátu a zároveň ich viesť k samostatnému a kritickému uvažovaniu.

Jednotlivé kapitoly obsahujú stručné teoretické východiská, ukážky odborných a právnych textov, praktické úlohy, otázky na diskusiu a námety na eseje. Praktikum preto neslúži iba na overovanie osvojených vedomostí, ale najmä na ich aplikáciu, rozvíjanie schopnosti formulovať vlastné argumenty a hľadanie súvislostí medzi teoretickými poznatkami a aktuálnymi spoločenskými problémami.

Pri príprave praktika boli v primeranom rozsahu využité aj nástroje umelej inteligencie, a to výlučne ako podporný prostriedok pri formálnych a jazykových úpravách textu. Ich použitie prebiehalo v súlade s požiadavkami akademickej etiky, transparentnosti a zodpovedného využívania technológií, pričom odborný obsah, jeho správnosť a konečná podoba praktika zostali plne v zodpovednosti autorov.

Veríme, že praktikum prispeje k aktívnejšej práci študentiek a študentov na seminároch a pomôže im vnímať teóriu štátu nie ako súbor izolovaných definícií, ale ako živú disciplínu umožňujúcu lepšie porozumieť štátu, jeho podstate, fungovaniu a premenám v súčasnom svete.

Na záver úprimne ďakujeme oponentom za dôkladné posúdenie rukopisu, podnetné pripomienky a cenné odporúčania, ktoré významne prispeli k odbornej i obsahovej kvalite výsledného textu. Ich čas, pozornosť a odborný pohľad si veľmi vážime.

V Banskej Bystrici, 10.08.2026

Autori

OBSAH

O AUTOROCH	3
PREDHOVOR.....	4
ŠTÁT A SPOLOČNOSŤ	7
1. Repetitórium.....	7
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	10
2.1 Teoretické otázky.....	10
2.2 Praktické úlohy.....	10
ZNAKY ŠTÁTU. FUNKCIE ŠTÁTU	27
1. Repetitórium.....	27
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	30
2.1 Teoretické otázky.....	30
2.1 Praktické úlohy.....	31
ŠTÁT AKO SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA...	46
1. Repetitórium.....	46
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	50
2.1 Teoretické otázky	50
2.2 Praktické úlohy.....	50
ÚSTAVA A KONŠTITUCIONALIZMUS.....	65
1. Repetitórium.....	65
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	69
2.1 Teoretické otázky	69
2.2 Praktické úlohy.....	69
ĽUDSKÉ PRÁVA A SLOBODY	82
1. Repetitórium	82
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	85
2.1 Teoretické otázky	85
2.2 Praktické úlohy.....	85
FORMA ŠTÁTU A JEJ ZLOŽKY	103
1. Forma štátu a forma vlády.....	103
1.1 Repetitórium	103
1.2 Teoretické otázky a praktické úlohy	106
1.2.2 Teoretické otázky	106

1.2.3 Praktické úlohy.....	106
2. Štátne zriadenie.....	120
2.1. Repetitórium	120
2.2. Teoretické otázky a praktické úlohy	122
2.2.1 Teoretické otázky	122
2.2.2 Praktické úlohy.....	123
3. Štátny (a politický) režim	134
3.1 Repetitórium	134
3.2 Teoretické otázky a praktické úlohy	136
3.2.1 Teoretické otázky	136
3.2.2 Praktické úlohy.....	137
DEMOKRACIA.....	157
1. Repetitórium.....	157
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	159
2.1 Teoretické otázky.....	159
2.2 Praktické úlohy.....	160
PRÁVNÝ ŠTÁT A JEHO PRINCÍPY.....	170
1. Repetitórium.....	170
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	172
2.1 Teoretické otázky.....	172
2.2 Praktické úlohy.....	172
VEREJNÁ SPRÁVA A SAMOSPÁVA.....	186
1. Repetitórium.....	186
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	189
2.1 Teoretické otázky.....	189
2.2 Praktické úlohy.....	189
VÝZVY PRE ŠTÁT V 21. STOROČÍ.....	205
1. Repetitórium.....	205
2. Teoretické otázky a praktické úlohy	208
2.1 Teoretické otázky.....	208
2.2 Praktické úlohy.....	208
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	215

ŠTÁT A SPOLOČNOSŤ

1. Repetitórium

Spoločnosť predstavuje **organizovaný systém vzťahov medzi ľuďmi**, ktorý nemožno chápať iba ako jednoduchý súhrn jednotlivcov. Jej podstatu tvoria **vzájomné väzby, pravidlá správania, spoločné hodnoty, kultúra, inštitúcie a formy organizácie spoločenského života**. Jednotlivec existuje vždy v určitom spoločenskom prostredí, ktoré ovplyvňuje jeho správanie, postavenie aj možnosti. Spoločnosť preto vzniká a rozvíja sa prostredníctvom **dlhodobých a opakujúcich sa spoločenských vzťahov** medzi jednotlivcami, skupinami a inštitúciami.

K základným atribútom spoločnosti patria najmä **spoločenské vzťahy, spoločné normy a hodnoty, kultúra, organizácia spoločenského života, schopnosť zabezpečovať vlastné trvanie a reprodukciu, ako aj schopnosť prispôbovať sa spoločenským zmenám**. Práve tieto znaky umožňujú spoločnosti existovať ako organizovanému celku.

Od pojmu **spoločnosť** je potrebné odlišovať pojem **spoločenstvo**. **Spoločnosť** predstavuje širší a komplexnejší systém spoločenských vzťahov, zatiaľ čo **spoločenstvo** je spravidla **užšia skupina osôb**, ktorých spája spoločný záujem, cieľ, identita alebo spôsob života. Spoločenstvom môže byť napríklad rodina, náboženská obec, profesijné združenie, športový klub alebo miestna komunita. **Spoločenstvá sú prirodzenou súčasťou spoločnosti a vytvárajú jej vnútornú štruktúru**.

Osobitné postavenie v rámci spoločnosti má **občianska spoločnosť**, ktorá predstavuje **priestor medzi jednotlivcom a štátom**. Tvoria ju najmä občianske združenia, nadácie, cirkvi, profesijné komory, odborové organizácie, športové a kultúrne organizácie, dobrovoľnícke spolky či ďalšie subjekty založené na dobrovoľnosti. **Občianska spoločnosť umožňuje občanom presadzovať spoločné záujmy, podieľať sa na verejnom živote, kontrolovať výkon verejnej moci a prispievať k**

rozvoju demokratickej spoločnosti. Predstavuje preto jeden zo základných pilierov fungovania demokracie.

Od občianskej spoločnosti treba odlišovať **politickú spoločnosť**, ktorá zahŕňa **štát, politické inštitúcie, politické strany, výkon verejnej moci a politické procesy**. Zatiaľ čo občianska spoločnosť je založená predovšetkým na **dobrovoľnej aktivite občanov**, politická spoločnosť je spojená s **výkonom verejnej moci, rozhodovaním a autoritou štátu**. Obe sféry sa navzájom ovplyvňujú a ich fungovanie je pre modernú demokratickú spoločnosť nevyhnutné.

Štát predstavuje **základnú formu politickej organizácie spoločnosti**. Vzniká v určitom štádiu spoločenského vývoja a jeho hlavnou úlohou je **organizovať spoločenský život, zabezpečovať verejný poriadok, vytvárať a presadzovať právny poriadok a chrániť základné záujmy spoločnosti**. Štát nemožno stotožňovať so spoločnosťou. **Spoločnosť je širším pojmom**, ktorý zahŕňa všetky spoločenské vzťahy a inštitúcie, zatiaľ čo **štát je osobitnou politickou organizáciou spoločnosti**, ktorá disponuje verejnou mocou a je oprávnená vydávať všeobecne záväzné právne normy.

Podľa **Jellinekovej trojprvkovej teórie štátu** je existencia štátu podmienená súčasným naplnením **troch základných prvkov – obyvateľstva, štátneho územia a štátnej moci**. Obyvateľstvo predstavuje osobný základ štátu a zahŕňa osoby podliehajúce jeho právomoci. **Štátne územie** tvorí priestor, na ktorom štát vykonáva svoju moc. **Štátna moc** predstavuje organizovanú verejnú moc schopnú prijímať záväzné rozhodnutia a zabezpečovať ich dodržiavanie. S existenciou štátu úzko súvisí aj **suverenita**, ktorá vyjadruje **najvyššiu moc štátu vo vnútri jeho územia a jeho nezávislosť vo vzťahu k iným štátom**. Ak chýba niektorý zo základných prvkov štátu, nemožno spravidla hovoriť o štáte v právnom zmysle slova.

Otázku vzniku štátu sa v dejinách snažili vysvetliť viaceré teórie. **Teologická teória** odvodzuje vznik štátu od **Božej vôle**, **patriarchálna teória** považuje štát za výsledok postupného vývoja rodiny, **zmluvná teória** vysvetľuje vznik štátu **uzavretím spoločenskej zmluvy medzi ľuďmi**, **mocenská teória** zdôrazňuje

podrobenie slabších skupín silnejšími. **Každá z týchto teórií zdôrazňuje iba určitý aspekt vzniku štátu.**

Súčasná teória štátu odmieta vysvetľovať vznik štátu jedinou príčinou. Vychádza z toho, že štát je **výsledkom dlhodobého historického vývoja**, v ktorom sa navzájom ovplyvňovali **hospodárske, sociálne, politické, vojenské, kultúrne, náboženské a právne faktory**. Rozvoj výroby, majetková diferenciacia, vznik sociálnych konfliktov, potreba organizovať väčšie územné celky, zabezpečovať obranu a udržiavať verejný poriadok postupne vytvorili podmienky na vznik štátu. **Klasické teórie vzniku štátu preto nemožno považovať za nesprávne, ale za čiastkové vysvetlenia komplexného historického procesu.**

Vzťah spoločnosti a štátu je vzťahom vzájomnej podmienenosti. Štát vzniká zo spoločnosti, pôsobí v nej a **zabezpečuje podmienky jej fungovania**, zatiaľ čo spoločnosť vytvára potreby, záujmy a konflikty, na ktoré štát reaguje prostredníctvom výkonu verejnej moci. Štát zabezpečuje ochranu práv, verejný poriadok a vytvára podmienky pre rozvoj spoločnosti, jeho moc však **nemôže byť neobmedzená**. Významnú úlohu pri jej kontrole zohráva **občianska spoločnosť**, ktorá sprostredkúva záujmy občanov, podporuje ich účasť na verejnom živote a predstavuje **dôležitú protiváhu výkonu štátnej moci**.

Pre pochopenie teórie štátu je nevyhnutné rozlišovať medzi spoločnosťou a štátom. Spoločnosť je širším pojmom a zahŕňa súbor vzťahov medzi jednotlivcami, sociálnymi skupinami a inštitúciami. Štát predstavuje osobitnú politickú a právnu organizáciu spoločnosti, ktorá na určitom území vykonáva štátnu moc. Štát a spoločnosť pritom nemožno chápať izolovane, keďže medzi nimi existujú vzájomné väzby, ktorých podoba sa historicky mení. Spoločenské podmienky ovplyvňujú podobu a fungovanie štátu a štát prostredníctvom práva a výkonu verejnej moci spätne pôsobí na spoločenské vzťahy.

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Definujte pojem spoločnosť a vysvetlite, prečo ju nemožno chápať iba ako súhrn jednotlivcov.
2. Charakterizujte rozdiel medzi spoločnosťou a spoločenstvom.
3. Vysvetlite rozdiel medzi občianskou spoločnosťou a politickou spoločnosťou.
4. Uveďte základné atribúty spoločnosti a stručne charakterizujte ich význam.
5. Definujte pojem štát a uveďte jeho základné znaky.
6. Vysvetlite rozdiel medzi štátom a spoločnosťou. V čom spočíva ich vzájomný vzťah?
7. Charakterizujte Jellinekovu trojprvkovú teóriu štátu. Ktoré prvky považuje za nevyhnutné pre existenciu štátu?
8. Charakterizujte jednotlivé klasické teórie vzniku štátu a poukážte na ich základné odlišnosti.
9. Vysvetlite, prečo súčasná teória štátu odmieta vysvetľovať vznik štátu iba jedinou príčinou. Uveďte argumenty podporujúce toto stanovisko.
10. Vysvetlite, aký význam má štát pre zabezpečenie poriadku, bezpečnosti a ochrany práv v spoločnosti.

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Analýza situácie

Prečítajte si nasledujúce situácie a určte, či ide o spoločnosť, spoločenstvo, občiansku spoločnosť alebo politickú spoločnosť. Svoje rozhodnutie stručne odôvodnite.

- a) Dobrovoľní hasiči pôsobiaci v jednej obci.
- b) Slovenská republika.
- c) Miestny futbalový klub.

- d) Združenie na ochranu spotrebiteľov.
e) Európska spoločnosť ako priestor sociálnych vzťahov.

Úloha č. 2 – Rozlišovanie pojmov

Vyplňte tabuľku.

Pojem	Charakteristické znaky	Príklad
Spoločnosť		
Spoločenstvo		
Občianska spoločnosť		
Politická spoločnosť		

Úloha č. 3 – Atribúty spoločnosti

K jednotlivým situáciám priradte atribút spoločnosti, ktorý je v nich najvýraznejšie zastúpený.

Situácie:

Zavedenie povinnej školskej dochádzky.

Vznik odborovej organizácie.

Rozdelenie obyvateľstva podľa príjmov.

Dobrovoľnícka pomoc počas povodní.

Dodržiavanie spoločenských pravidiel pri úradnom styku.

Výchova detí v rodine.

Vyberajte z: sociálna štruktúra, spoločenské inštitúcie, kultúrne normy, sociálna súdržnosť, skupinová dynamika, spoločné hodnoty, sociálna stratifikácia, socializácia.

Úloha č. 4 – Porovnanie názorov

Porovnajte názory Aristotela a Ferdinanda Tönniesa na spoločnosť.

Zamerajte sa najmä na:

- prirodzenosť spoločenského života,
- význam spoločenstva,
- vzťah jednotlivca a spoločnosti,
- význam štátu.

Úloha č. 5 – Koncepty spoločnosti

Doplňte autora ku koncepcii.

Autor	Charakteristika
	človek je <i>zoon politikon</i>
	Gemeinschaft – Gesellschaft
	mechanická a organická solidarita
	spoločenské konanie
	AGIL
	triedny boj
	spoločnosť ako systém komunikácie
	konfliktná teória spoločnosti

Úloha č. 6 – Znak štátu

Posúďte, či nasledujúce subjekty spĺňajú znaky štátu. Svoje odpovede stručne odôvodnite.

- Slovenská republika
- Európska únia
- Vatikán
- Kosovo
- Taiwan
- Organizácia Spojených národov
- Kurdistan

Úloha č. 7 – Priradenie tvrdení

Priradte jednotlivé tvrdenia k teórii vzniku štátu.

Tvrdenie	Teória/autor
Štát vznikol z Božej vôle.	
Štát vznikol na základe dohody medzi ľuďmi.	
Štát vznikol postupným vývojom rodiny.	
Štát vznikol ovládnutím slabších silnejšími.	
Štát vznikol v dôsledku vojenských konfliktov.	
Štát vznikol ako výsledok rozvoja spoločenských inštitúcií.	

Priradiťte jednotlivých autorov k teóriám vzniku štátu.

Autor	Teória
Tomáš Akvinský	
Robert Filmer	
Karl Ludwig von Haller	
Thomas Hobbes	
John Locke	
Jean-Jacques Rousseau	
Ludwig Gumplowicz	
Franz Oppenheimer	
René Girard	
Charles Tilly	
Robert Carneiro	

Úloha č. 8 – Porovnanie teórií

Vyberte dve teórie vzniku štátu a porovnajte ich podľa týchto kritérií:

- príčina vzniku štátu,
- pohľad na človeka,
- úloha moci,
- význam pre súčasnosť.

Úloha č. 9 – Otázky a úlohy na diskusiu

1. Je možné, aby existovala spoločnosť bez štátu?

Pri odpovedi uveďte:

- historické príklady,
- argumenty podporujúce vaše stanovisko,
- argumenty proti vášmu stanovisku.

Výrok A: „Štát vznikol preto, že ľudia uzavreli medzi sebou dohodu.“

Výrok B: „Nie, štát vznikol preto, že silnejší ovládli slabších.“

Výrok C: „Ani jedno vysvetlenie nie je úplne správne. Štát vznikol postupne spolu s vývojom spoločnosti.“

Úlohy

- Ku každému tvrdeniu priradíte príslušnú teóriu vzniku štátu.
- Ktorých autorov možno s jednotlivými tvrdeniami spájať?
- Myslíte si, že jedno z uvedených vysvetlení je správnejšie ako ostatné? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Ako vysvetľuje vznik štátu súčasná teória štátu?

2. Diskutujte o nasledujúcich otázkach:

- Je štát nevyhnutnou podmienkou existencie organizovanej spoločnosti?
- Je niektorá z klasických teórií vzniku štátu aktuálna aj v 21. storočí?
- Súčasné štáty vznikajú skôr na základe vojenskej sily alebo politickej dohody?
- Je medzinárodné uznanie rozhodujúce pre existenciu štátu?
- Môže v budúcnosti vzniknúť štát bez pevne vymedzeného územia (napr. digitálny štát)?

Úloha č. 10 – Prípadová štúdia

Prípadová štúdia č. 1 – Nová komunita

Po prírodnej katastrofe sa približne 300 ľudí ocitlo na izolovanom ostrove. Počas prvých týždňov si spontánne rozdelili úlohy – niektorí zabezpečujú potravu, iní stavajú obydlia, ďalší organizujú zdravotnú starostlivosť a vzdelávanie detí. Postupne vznikli pravidlá spoločného života, riešenia sporov a spôsob výberu osôb, ktoré rozhodujú o spoločných otázkach. Po roku obyvatelia prijali písomný dokument upravujúci organizáciu ich spoločenstva.

Určte, v ktorom okamihu možno hovoriť o vzniku:

- spoločnosti,
- spoločenstva,
- občianskej spoločnosti,
- politickej spoločnosti.

Úlohy

- Ktoré atribúty spoločnosti možno v prípade identifikovať?
- Domnievate sa, že už vznikol štát? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Ktorá z teórií vzniku štátu najlepšie vysvetľuje opísanú situáciu?
- Ako by sa situácia zmenila, ak by pravidlá určovala iba jedna osoba bez súhlasu ostatných?

Prípadová štúdia č. 2 – Konflikt v obci

V malej obci vznikol spor medzi dvoma skupinami obyvateľov. Jedna skupina chce vybudovať pri obecnom parku športové centrum, druhá požaduje zachovanie parku v pôvodnej podobe. Obe skupiny založili občianske združenia, organizujú verejné zhromaždenia, petície a diskutujú s predstaviteľmi samosprávy. Obecné zastupiteľstvo napokon po verejnej diskusii prijme rozhodnutie, ktorým schváli kompromisné riešenie.

Úlohy

- Identifikujte subjekty občianskej spoločnosti vystupujúce v prípade.
- Ktoré atribúty spoločnosti možno v uvedenej situácii pozorovať?
- Vysvetlite vzťah medzi občianskou spoločnosťou a politickou spoločnosťou na základe uvedeného prípadu.
- Akú úlohu zohrávajú verejné inštitúcie pri riešení spoločenských konfliktov?
- Ktorý z autorov (Aristoteles, Hegel, Durkheim, Weber alebo Dahrendorf) by podľa vás najlepšie vysvetlil uvedenú situáciu? Svoje stanovisko odôvodnite.

Prípadová štúdia č. 3 – Virtuálna spoločnosť

Milión používateľov z rôznych štátov je členmi online platformy. Platforma má vlastné pravidlá správania, systém sankcií,

mechanizmus riešenia sporov, „správcov“ rozhodujúcich o porušení pravidiel a vlastnú digitálnu menu. Používatelia sa dobrovoľne združujú, vytvárajú skupiny, organizujú podujatia a obchodujú medzi sebou. Platforma však nemá vlastné územie ani štátnu moc.

Úlohy

- Možno túto platformu označiť za spoločnosť alebo za spoločenstvo? Prečo?
- Obsahuje znaky občianskej spoločnosti?
- Má niektoré znaky politickej spoločnosti?
- Ktoré atribúty spoločnosti sú v tomto prípade prítomné a ktoré absentujú?
- Mohla by sa podľa vášho názoru takáto komunita niekedy transformovať na štát?

Argumentujte.

Prípadová štúdia č. 4 – Vznik pravidiel

Skupina približne 200 ľudí sa usadila na neobývanom ostrove. Spočiatku každý rozhodoval sám za seba. Po čase však začali vznikať spory o vodu, potravu a miesto na bývanie. Obyvatelia sa preto dohodli, že si zvolia niekoľko osôb, ktoré budú riešiť konflikty, určovať pravidlá a dohliadať na ich dodržiavanie.

Úlohy

- Aké dôvody viedli obyvateľov k vytvoreniu organizovanej moci?
- Ktorá teória vzniku štátu najlepšie vysvetľuje uvedenú situáciu? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Ktoré znaky štátu možno v opísanej situácii identifikovať?
- Myslíte si, že už možno hovoriť o štáte? Prečo?

Prípadová štúdia č. 5 – Moc silnejšieho

Na určitom území žili dve skupiny obyvateľov. Jedna skupina bola početnejšia a lepšie vyzbrojená. Po víťazstve v ozbrojenom

konflikte prevzala kontrolu nad celým územím, začala vyberať odvody, určovať pravidlá správania a trestať ich porušovanie.

Úlohy

- Ktorá teória vzniku štátu najlepšie vysvetľuje opísanú situáciu?
- Ktoré znaky štátu sa začínajú vytvárať?
- Mohla by podľa vás takto vzniknutá moc zabezpečiť dlhodobé fungovanie spoločnosti? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Uveďte jednu výhodu a jednu nevýhodu takéhoto spôsobu vzniku štátu.

Úloha č. 11 Práca s prameňmi

1. Pozorne si prečítajte nasledujúce úryvky z preambúl ústav.

Prameň č. 1 – Preambula Ústavy Slovenskej republiky

„My, národ slovenský, pamätajúc na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov o národnú existenciu a vlastnú štátnosť, v zmysle duchovného odkazu Cyrila a Metoda a historického odkazu Veľkej Moravy, vychádzajúc z prirodzeného práva národov na sebaurčenie, spoločne s príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky, v záujme trvalého mierového spolužitia, demokratickej formy vlády, slobody, národnej rovnoprávnosti, v záujme uplatňovania demokratických princípov a záruk slobodného života, uznášame sa prostredníctvom svojich zástupcov na tejto ústave.“

Prameň č. 2 – Preambula Ústavy Českej republiky

„My, občania České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v čase obnovy samostatného českého státu, věrni všem dobrým tradicím dávné státnosti země Koruny české i státnosti československé, odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou

si vedomi svých povinností vůči druhým a odpovědnosti vůči celku, přijímáme tuto Ústavu České republiky.“

Prameň č. 3 – Preambula Ústavy Spojených štátov amerických

„We the People of the United States, in Order to form a more perfect Union, establish Justice, insure domestic Tranquility, provide for the common defence, promote the general Welfare, and secure the Blessings of Liberty to ourselves and our Posterity, do ordain and establish this Constitution for the United States of America.“

(V slovenskom preklade: „My, ľud Spojených štátov amerických, s cieľom vytvoriť dokonalejšiu úniu, nastoliť spravodlivosť, zabezpečiť vnútorný pokoj, postarať sa o spoločnú obranu, podporovať všeobecný blahobyt a zaistiť požehnanie slobody pre nás i naše potomstvo, ustanovujeme a prijímame túto Ústavu Spojených štátov amerických.“)

Úlohy

- Porovnajte jednotlivé preambuly. Aké hodnoty a ciele štátu sú v nich zdôraznené?
- Kto je podľa jednotlivých preambúl nositeľom štátnej moci?
- Identifikujte časti textov, ktoré odôvodňujú legitimitu vzniku alebo existencie štátu.
- Ktoré prvky zmluvnej teórie vzniku štátu možno v uvedených preambulách identifikovať?
- Domnievate sa, že preambula ústavy má iba symbolický význam, alebo môže ovplyvňovať aj výklad ústavy? Svoje stanovisko odôvodnite.

2. Pozorne si prečítajte ustanovenie Ústavy štátu Texas.

„Všetka politická moc je obsiahnutá v ľude a všetky slobodné vlády sú založené na jeho autorite a zriadené pre jeho dobro. Viera texaského ľudu sa upiera na zachovanie republikánskej formy vlády a jedine s ohľadom na toto obmedzenie má v každom čase nescudziteľné právo zmeniť, zreformovať alebo odstrániť svoju vládu, a to spôsobom, ktorý bude považovať za vhodný.“

Úlohy

- Aký vzťah možno vidieť medzi uvedeným ustanovením a teóriou spoločenskej zmluvy?
- Komu podľa uvedeného textu patrí politická moc?
- Ktorý z predstaviteľov zmluvnej teórie by s týmto ustanovením pravdepodobne najviac súhlasil? Svoje stanovisko odôvodnite.

3. Pozorne si prečítajte ukážky z diel Thomasa Hobbesa a Johna Locka.

Text č. 1 Thomas Hobbes: Leviathan: O príčinách, vzniku a definícii štátu

„Príčinou a účelom toho, že ľudia, od prírody milovníci slobody a moci, rozhodli sa žiť podľa určitých noriem (ako je to v občianskej pospolitosti), bolo úsilie zachovať seba i životné pohodlie, to znamená uniknúť stavu ukrutnej vojny všetkých proti všetkým. Tento stav je nevyhnutným dôsledkom prirodzenej slobody (a je to vplyvom ľudských vášní), pretože niet nijakej viditeľnej sily, ktorá by mohla tieto vášne obmedziť hrozbou trestov a zabezpečiť rešpektovanie prirodzených zákonov a dohôd.

Zo stavu boja proti všetkým proti všetkým vyplýva, že zákony a dohody nemôžu samy o sebe existovať. Sú to iba slová, a pokiaľ sú len slovami, nik sa ich nebojí, a preto samy osebe, bez zbrani sú pre bezpečnosť ľudí bezcenné. A tak prirodzené zákony (ktoré každý rešpektuje iba natoľko, nakoľko ich rešpektujú iní), ak nie sú podložené strachom z donucovacej moci, sú nezáväzné a nemôžu zabrániť tomu, aby každý nemal dovolené zaisťovať svoju bezpečnosť vlastnými silami a prostriedkami.

Jedinou cestou ako ustanoviť spoločnú moc, ktorá by ľudí chránila tak pred útokom zvonka, ako aj pred vzájomnými krivdami, aby mohli žiť v spokojnosti a živiť sa ovocím a remesla a poľa, je prenesenie všetkej vlastnej sily a moci na jedného človeka alebo skupinu, čím sa vôle všetkých zredukujú na jednu jedinú, to znamená, aby jeden človek alebo skupina zastupovala osobu každého jednotlivca; každý by sa považoval za pôvodcu činnosti

vykonávaných tou osobou, ktorej vôli a rozhodnutiu podriadil svoju vlastnú vôľu. Toto je však viac ako súhlas alebo svornosť.

Je to skutočné zjednotenie všetkých v jednej osobe, utvorené dohodou každého s každým tak, akoby každý každému povedal: ja sám z vlastnej vôle postupujem svoju autoritu a právo na vládu tomu človeku alebo skupine pod tou podmienkou, že aj ty svoju autoritu a právo na vládu prenesieš na toho istého. Týmto faktom sa z davu stáva oná osoba a nazýva sa obec, štát, republika. Toto je súčasne zrod onoho veľkého Leviathana, alebo povedané s väčšou úctou, smrteľného boha, ktorému vďačíme za všetok mier a ochranu pod záštitou boha nesmrteľného. Tým, že sa v ňom sústredila autorita všetkých jednotlivcov, disponuje takou mocou a takými silami, že môže hrozbou zabezpečiť mier medzi nimi samotnými a zjednotiť ich proti nepriateľovi.

V tomto spočíva podstata štátu, ktorú možno definovať takto: štát (civitas) je jedna osoba, za činy ktorej prevzal zodpovednosť veľký počet ľudí tým, že uzavreli medzi sebou navzájom dohodu s cieľom používať moc všetkých podľa svojho snaženia na zabezpečenie mieru a spoločnej ochrany

...Ako vytvorili ľudia, kvôli mieru a sebazáchove, umelého človeka, ktorého nazývajú štát, tak vynášli umelé putá, nazývané občianskymi zákonmi, ktorými na základe vzájomných dohôd spojili na jednej strane ústa toho, komu zverili zvrchovanú moc, a na druhej strane vlastné uši. Tieto putá, aj keď sú od prírody krehké, predsa sú dosť pevné, nelámu sa v ťažkostiach, ale v nebezpečenstve.

Práve tieto umelé putá považujeme za protiklad občianskej slobody, pretože predpísať zákony pre všetky činy nie je možné. Občan má slobodu v tých činoch, o ktorých sa zákony nezmiňujú, a jedine v nich. V ich rámci môže konať tak, ako to považujú za najvýhodnejšie. Sloboda občanov spočíva v takých veciach, o ktorých zákonodarca v zákonoch výslovne nehovorí.“

Jarmila Chovancová, Tomáš Gábriš, Andrea Kluknavská (zost.): Antológia k dejinám právneho a politického myslenia. Wolters Kluwer : Bratislava, 2018.

„87. Člověk, jsa narozen, jak bylo dokázáno, s nárokem na dokonalou svobodu a nebrzděné požívání všech práv a výsad přirozeného zákona stejně s kterýmkoli jiným člověkem nebo počtem lidí ve světě svůj život, svobodu a jmění, proti bezprávím a útokům jiných lidí, nýbrž i soudit a trestat porušení onoho zákona u jiných tak, jak to podle jeho přesvědčení přestupek zasluhuje, i samou smrtí u zločinů, kde ohavnost činu podle jeho mínění to vyžaduje. Ale protože politická společnost nemůže existovat ani se udržet, aniž sama má moc chránit vlastnictví a za tím účelem trestat přestupky všech členů oné společnosti, tam a toliko tam je politická společnost, kde každý z členů se vzdal této přirozené moci a odevzdal ji do rukou společenství ve všech případech, kde není vyloučen z toho, aby se odvolal pro ochranu k zákonu jím zavedenému. A ježto tím je vyloučen veškerý soukromý soud každého jednotlivého člena, stává se společenství rozhodčím a rozhoduje podle stanovených stálých a nestranných pravidel a týchž pro všechny strany a lidmi, majícími oprávnění od společenství k provádění oněch pravidel, všechny neshody, jež mohou vzniknout mezi kterýmikoli členy oné společnosti o nějaké právní věci, a trestá ony přestupky, jichž se kterýkoli člen společnosti dopustil proti ní, takovými tresty, jež zákon stanovil. Dle toho je pak snadno rozeznat, kdo jsou a kdo nejsou pospolu v politické společnosti. Ti, kdo jsou spojeni v jedno těleso a mají společné zavedené právo a soudnictví, k němuž by se odvolali, s pravomocí rozhodovat spory mezi nimi a trestati provinilce, jsou jedni s druhými pospolu v občanské společnosti. Ale ti, kdo nemají takové společné odvolání, míním zde na zemi, jsou ještě v přirozeném stavu, na každý je tam, kde není jiného soudce, soudcem pro sebe a vykonavatelem. To pak je, jak jsem dříve ukázal, dokonalý stav přirozený.

88. A takto se stát dostává k moci stanovit tresty na jednotlivé přestupy spáchané mezi členy společnosti, jež považuje za trestuhodné (což je moc dávatí zákony). Rovněž má i moc trestati každé bezpráví spáchané na komkoli z jejích členů kýmkoli, kdo nepatří ke společnosti (což je moc války a míru), a toto vše pro zachování vlastnictví všech členů oné společnosti, pokud je možno. Ale ačkoli každý člověk, který vstoupil do společnosti a stal se členem

některého státu, vzdal se tím své moci trestati přestupky proti zákonu přirozenému ve výkonu svého vlastního osobního rozsudku, přece se soudem nad přestupy, jež odevzdal moci zákonodárné ve všech případech, v nichž se může odvolati k vrchnosti, odevzdal státu právo užívati jeho síly k výkonu rozsudků státu, kdykoli bude k tomu povolán. To jsou opravdu jeho vlastní rozsudky, ježto byly učiněny jím samým nebo jeho zástupcem. A v tom máme původ zákonodárné a výkonné moci občanské společnosti, jež má soudit podle stálých zákonů, jak dalece přestupky mají být trestány, když jsou spáchány uvnitř státu, a také podle příležitostných rozsudků, zakládajících se na okolnostech toho činu, jak dalece bezprávi z vnějšky mají být pomstěna, a v obou těchto případech užívat veškeré síly všech členů, bude-li toho zapotřebí.

89. Kdekoli tedy nějaký počet lidí se tak spojí v jednu společnost, že každý se vzdá své výkonné moci práva přirozeného a odstoupí ji veřejnosti, zde a toliko zde jest politická čili občanská společnost. A toto se děje, kdekoli nějaký počet lidí ve stavu přirozeném vstoupí do společnosti, aby vytvořil jeden lid, jedno těleso politické pod jednou svrchovanou vládou nebo jinak, když se k nim kdokoli připojí a splyne s nějakou vládou již zřízenou. Neboť tím opravňuje společnost nebo, což je totéž, její legislativu dávat za něho zákony, jak bude vyžadovat veřejné dobro společnosti a k jejichž provádění je povinno (jako k jeho vlastním nařízením) jeho vlastní přispění. A toto přivádí lidi ze stavu přirozeného do stavu státu tím, že dosazuje soudce na zemi s oprávněním rozhodovat všechny spory a napravovat bezprávi, jež se mohou přihodit kterémukoli členu státu. Tento soudce je pak legislativou nebo vrchností od ní ustanovenou. A kdekoli je nějaký počet lidí jakkoli sdružených, kteří nemají takovou rozhodující moc, aby se k ní odvolali, ti jsou stále ještě ve stavu přirozeném.“ Locke, J.: Druhé pojednání o vládě. Svoboda : Praha, 1992, s. 30-31.

Úlohy

- Porovnejte představu přirozeného stavu podľa Thomasa Hobbesa a Johna Locka.
- V čom spočíva účel spoločenskej zmluvy podľa jednotlivých autorov?

- Aké postavenie má jednotlivec voči štátu podľa Hobbesa?
- Aké postavenie má jednotlivec voči štátu podľa Locka?
- Ktorá z uvedených koncepcií podľa Vás viac ovplyvnila moderné demokratické štáty? Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 12 – Kritické myslenie

1. Súhlasíte s tvrdením:

„Silná občianska spoločnosť je jedným zo základných predpokladov fungovania demokratického právneho štátu.“

Svoje stanovisko podporte najmenej tromi argumentmi a uveďte aspoň jeden konkrétny príklad zo súčasnosti.

2. Pravda alebo nepravda

- Rozhodnite, či sú nasledujúce tvrdenia pravdivé.
- Každá spoločnosť je štátom.
- Každý štát je politickou spoločnosťou.
- Štát môže existovať bez obyvateľstva.
- Štát musí disponovať verejnou mocou.
- Suverenita patrí medzi základné znaky štátu.
- Občianska spoločnosť je totožná so štátom.
- Nepravdivé tvrdenia opravte.

3. Čo robí štát štátom?

Predstavte si územie s vlastným obyvateľstvom, vládou a fungujúcimi inštitúciami, ktoré však nie je medzinárodne uznané ako štát.

Úlohy:

- Môže byť podľa vás takéto územie štátom? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Ktoré znaky štátu sú v tomto prípade splnené?
- Aký význam má medzinárodné uznanie pre existenciu štátu?

4. Bezpečnosť alebo sloboda?

Po sérii závažných bezpečnostných incidentov vláda navrhla výrazne rozšíriť právomoci bezpečnostných orgánov. Argumentuje ochranou života a bezpečnosti občanov.

Úlohy:

- Súhlasíte s takýmto postupom? Prečo?
- Kde by mala byť hranica medzi ochranou bezpečnosti a ochranou základných práv?
- Môže štát v mene bezpečnosti obmedziť slobodu jednotlivca? Uveďte argumenty pre aj proti.

5. Štát verzus spoločnosť

V médiách zaznie tvrdenie: „Čím menej štát zasahuje do života občanov, tým je spoločnosť slobodnejšia.“

Úlohy:

- Súhlasíte s uvedeným tvrdením?
- Aké výhody a riziká môže prinášať silný štát?
- Aké výhody a riziká môže prinášať minimálny zásah štátu do spoločnosti?

6. Nový štát

Predstavte si, že skupina ľudí chce založiť nový štát na neobývanom ostrove.

Úlohy:

- Aké podmienky by museli splniť, aby bolo možné hovoriť o štáte?
- Ktoré prvky by podľa Jellineka boli nevyhnutné?
- Stačilo by prijatie ústavy na vznik štátu? Svoje stanovisko odôvodnite.

7. Ktorá teória najlepšie vysvetľuje vznik štátu?

Predstavte si, že máte obhájiť jednu z klasických teórií vzniku štátu pred odbornou komisiou.

Vyberte si jednu z teórií (patriarchálnu, teologickú, zmluvnú, násilia, organickú alebo inú) a pripravte argumenty:

- prečo podľa vás najlepšie vysvetľuje vznik štátu,
- aké sú jej silné stránky a aké sú jej slabiny,
- prečo ju súčasná teória štátu považuje za nedostatočnú alebo čiastočnú.

Úloha č. 13 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Je človek prirodzene spoločenskou bytosťou?*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad podstatou spoločnosti, spoločenských vzťahov a postavením človeka v spoločnosti. Využite poznatky o filozofických a sociologických koncepciách spoločnosti.

Téma č. 2 *Aký význam má občianska spoločnosť pre fungovanie demokratického štátu?*

Vo svojej argumentácii vysvetlite vzťah medzi občianskou spoločnosťou a štátom a poukážte na význam aktívnej participácie občanov na verejnom živote.

Téma č. 3 *Je konflikt prirodzenou súčasťou každej spoločnosti?*

Vo svojej práci porovnajte rôzne teoretické prístupy ku konfliktu a spolupráci v spoločnosti a zaujmite vlastné stanovisko.

Téma č. 4 *Je štát prirodzeným výsledkom vývoja spoločnosti alebo produktom vedomého rozhodnutia ľudí?*

Vo svojej argumentácii porovnajte jednotlivé teórie vzniku štátu a zaujmite vlastné stanovisko podložené odbornými argumentmi.

Téma č. 5 *Ktorá z teórií vzniku štátu najlepšie vysvetľuje vznik moderných štátov?*

Vo svojej eseji porovnajte klasické a súčasné teórie vzniku štátu a uveďte konkrétne príklady podporujúce vaše závery.

Téma č. 6 *Je možné, aby existovala organizovaná spoločnosť bez štátu?*

Zamyslite sa nad vzťahom spoločnosti a štátu, významom organizovanej verejnej moci a funkciami, ktoré štát v spoločnosti plní.

ZNAKY ŠTÁTU. FUNKCIE ŠTÁTU

1. Repetitórium

Medzi základné úlohy teórie štátu patrí **určovanie znakov štátu**, teda tých vlastností, bez ktorých nemožno o štáte hovoriť v právnom zmysle. Základné znaky štátu sa spravidla rozdeľujú na **primárne a sekundárne**. **Primárne znaky sú tie, bez ktorých štát nemôže existovať**, pretože tvoria jeho samotnú podstatu. Patrí sem **štátne územie, obyvateľstvo, štátna moc a suverenita**. **Sekundárne znaky nie sú podmienkou existencie štátu**, hoci sú v praxi bežné a významné. Pomáhajú štát odlišovať a reprezentovať, no ich absencia sama osebe neznamená, že štát prestal byť štátom, hoci je prakticky ťažko predstaviteľná.

Štátne územie predstavuje priestor, v rámci ktorého štát vykonáva svoju moc. Nemožno ho chápať len ako dvojrozmernú plochu, ale ako **trojrozmerný priestor zahŕňajúci suchozemský povrch, vnútorné vody, teritoriálne more, vzdušný priestor aj priestor pod zemským povrchom**. Územie štátu je vymedzené **štátnymi hranicami**, ktoré oddeľujú jeden štát od druhého a určujú rozsah jeho mocenskej pôsobnosti. Územie môže štát nadobudnúť rôznymi spôsobmi, pričom právna teória rozlišuje najmä **originálne a derivatívne spôsoby nadobúdania územia**. K derivatívnym patria napríklad **cesia, vydržanie alebo rozhodnutie medzinárodného orgánu**; v súčasnom medzinárodnom práve je naopak **anexia neprípustná**. Originálnym spôsobom je **prvotná okupácia územia a prírastok územia (akcesia)**.

Obyvateľstvo štátu je najširšou kategóriou osôb viazaných k štátu. Zahŕňa všetky osoby, ktoré sa na jeho území trvalo zdržiavajú, pričom rozhodujúca nie je len faktická prítomnosť, ale predovšetkým **trvalosť ich vzťahu k štátu**. V rámci obyvateľstva treba rozlišovať **občanov, cudzincov a osoby bez štátneho občianstva**. **Občan je nositeľom najširšieho rozsahu práv a povinností**, cudzinec sa nachádza na území štátu, ale je štátnym príslušníkom iného štátu, a **apatrida (apolit) nemá štátne občianstvo žiadneho štátu**. Rozdiely v postavení týchto skupín

sa prejavujú najmä v oblasti **politických práv**, ale aj v rozsahu niektorých povinností.

Osobitne významné je **štátne občianstvo, ktoré predstavuje právny vzťah medzi jednotlivcom a štátom**. Môže sa nadobúdať rôznymi spôsobmi, napríklad **narodením, osvojením, uzavretím manželstva, udelením alebo voľbou**. Pri narodení sa uplatňujú dva základné princípy – **ius sanguinis a ius soli**. **Ius sanguinis vychádza zo štátneho občianstva rodičov**, kým **ius soli z miesta narodenia dieťaťa**. Štátne občianstvo možno aj stratiť, pričom jeho strata môže byť spojená so zánikom predchádzajúceho občianstva, nadobudnutím cudzieho občianstva alebo s inými právnymi skutočnosťami ustanovenými vnútroštátnym právom. S touto problematikou úzko súvisí aj **dvojité občianstvo**, ktoré v praxi vyvoláva viaceré aplikačné otázky, najmä v oblasti **volebného práva, brannej povinnosti či diplomatickej ochrany**.

Osobitný význam má aj odlišovanie pojmov **ľud, národ a občania**. **Ľud predstavuje politické spoločenstvo a v demokratickom štáte je nositeľom štátnej moci**. Národ možno chápať v dvoch rovinách. **V politickom zmysle sa pojem národ kryje s pojmom ľud**, zatiaľ čo v etnickom zmysle ide o skupinu osôb spojených spoločným jazykom, kultúrou, dejinami a ďalšími znakmi.

Štátna moc je ďalším základným znakom štátu. Možno ju chápať vo formálnom a materiálnom zmysle. **Vo formálnom zmysle zahŕňa sústavu štátnych orgánov a inštitúcií**, zatiaľ čo **v materiálnom zmysle vyjadruje, od koho moc v štáte pochádza a kto ju vykonáva**. V demokratických štátoch sa za **nositeľa štátnej moci považuje ľud**, ktorý ju realizuje priamo alebo prostredníctvom volených zástupcov. Štátna moc musí byť zároveň **legálna, legitímna a efektívna**, teda vykonávaná **v súlade s právom, spoločensky prijímaná a schopná reálne presadzovať svoje rozhodnutia**.

Suverenita má medzi znakmi štátu osobitné postavenie. Nejde len o znak štátnej moci, ale o **základný znak samotného štátu**, pretože bez suverenity nemožno hovoriť o plnohodnotnej štátnosti. **Suverenita znamená nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci**. Rozlišuje sa jej vnútorný a vonkajší rozmer. **Vnútorná suverenita vyjadruje, že na území štátu**

neexistuje iná rovnocenná alebo nadradená moc, zatiaľ čo vonkajšia suverenita znamená nezávislosť od iných štátov a medzinárodných centier moci.

Positívny znak suverenity spočíva v tom, že štát ako jediný subjekt určuje, aké právomoci bude vykonávať sám a aké prenesie na iné subjekty, napríklad na medzinárodné organizácie. **Negatívny znak suverenity** znamená, že v štáte neexistuje iná moc, ktorá by mohla túto kompetenciu nahradiť alebo prekročiť. Z toho vyplýva, že **suverenita sa neprejavuje ako neobmedzená moc, ale ako schopnosť štátu samostatne rozhodovať o rozsahu vlastnej právomoci.**

K sekundárnym znakom štátu patria najmä **štátne symboly, štátny rozpočet, dane a štátny mechanizmus.** Ich význam je najmä **reprezentatívny, organizačný a funkčný.** **Štátny mechanizmus** predstavuje súhrn štátnych orgánov a štátnych organizácií, prostredníctvom ktorých štát zabezpečuje plnenie svojich úloh a funkcií. Jeho základnou súčasťou sú **štátne orgány,** ktoré sú nositeľmi a vykonávateľmi zákonodarnej, výkonnej alebo súdnej moci. Disponujú **právomocou,** teda schopnosťou vydávať normatívne a individuálne právne akty, a **pôsobnosťou (kompetenciou),** ktorá vymedzuje okruh činností a úloh, ktoré príslušný štátny orgán vykonáva. Rozlišujeme najmä **pôsobnosť vecnú, osobnú, priestorovú, časovú a funkčnú.** Od štátnych orgánov odlišujeme **štátne organizácie,** ktoré štát zriaďuje na zabezpečovanie svojich úloh, avšak nie sú nositeľmi štátnej moci.

Štát môže vzniknúť viacerými spôsobmi, napríklad **prvotnou okupáciou, spojením území, rozdelením existujúceho štátu, odštípením alebo rozhodnutím medzinárodného orgánu.** K **zániku štátu** dochádza vtedy, keď **štát prestane existovať ako samostatný subjekt.** Môže k nemu dôjsť **pričlenením (inkorporáciou),** keď sa zanikajúci štát stane súčasťou iného, už existujúceho štátu, **zlúčením (fúziou),** keď dva alebo viaceré štáty zaniknú a vytvoria nový štát, alebo **rozdelením (dismembráciou),** keď pôvodný štát zanikne a na jeho území vzniknú dva alebo viaceré nové štáty. Od zániku štátu je potrebné odlišovať **odčlenenie (secesiu),** pri ktorom sa časť územia od pôvodného štátu oddelí a vytvorí nový štát, pričom pôvodný štát naďalej existuje.

Funkcie štátu sa členia na vonkajšie a vnútorné. Medzi vonkajšie funkcie patria najmä medzinárodná spolupráca, integrácia a obrana štátu. Vnútorné funkcie zahŕňajú predovšetkým vytváranie právneho poriadku, zabezpečenie verejného poriadku, ochranu základných práv, fungovanie súdneho systému a hospodársku, sociálnu, vzdelávaciu a kultúrnu funkciu. Štát tak plní nielen mocenskú, ale aj organizačnú, ochrannú a garantujúcu úlohu vo vzťahu k spoločnosti.

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Vysvetlite rozdiel medzi primárnymi a sekundárnymi znakmi štátu.
2. Uveďte a stručne charakterizujte primárne znaky štátu.
3. Ako možno definovať štátne územie a aké zložky zahŕňa?
4. Aký je rozdiel medzi delimitáciou a demarkáciou štátnych hraníc?
5. Vysvetlite rozdiel medzi občanom, cudzincom, bipolitom a apolitom.
6. Čo je štátne občianstvo a aké sú hlavné spôsoby jeho nadobudnutia?
7. Čo znamenajú pojmy *ius sanguinis* a *ius soli*?
8. Vysvetlite rozdiel medzi štátnou mocou vo formálnom a materiálnom zmysle.
9. Čo znamená legalita, legitimita a efektivita štátnej moci?
10. Prečo je suverenita považovaná za základný znak štátu?
11. Vysvetlite rozdiel medzi vnútornou a vonkajšou suverenitou.
12. Čo znamená pozitívny a negatívny znak suverenity?
13. Prečo prenos kompetencií na Európsku úniu neznamena automaticky stratu suverenity štátu?
14. Aký je rozdiel medzi protektorátom a kondomíniom?
15. Aké sú základné funkcie štátu?

2.1 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Posúdenie modelových situácií

Prečítajte si nasledujúce situácie, určte príslušný právny pojem a svoju odpoveď stručne odôvodnite.

- V dôsledku dlhodobého pôsobenia prírodných síl vznikla pri pobreží štátu nová časť pevniny, ktorá sa stala súčasťou jeho územia. Aký spôsob nadobudnutia štátneho územia predstavuje táto situácia?
- Dva štáty uzavreli zmluvu, na základe ktorej jeden z nich odovzdal časť svojho územia druhému štátu. Ako sa označuje tento spôsob nadobudnutia štátneho územia?
- Štát dlhodobo, pokojne a nepretržite vykonáva štátnu moc nad územím, ktoré pôvodne patrilo inému štátu, pričom pôvodný štát proti tomu nenamieta. O aký spôsob nadobudnutia územia môže ísť?
- O príslušnosti sporného územia rozhodne medzinárodný súd rozhodnutím, ktoré zakladá nový právny vzťah medzi dotknutými štátmi. Ako sa označuje tento spôsob nadobudnutia územia?
- Časť štátu sa osamostatnila a vytvorila nový štát, pričom pôvodný štát naďalej existuje. Ide o rozdelenie štátu alebo o odštiepenie?
- Existujúci štát sa rozdelil na tri nové štáty a sám prestal existovať. Aký spôsob vzniku a zároveň zániku štátu predstavuje táto situácia?
- Niekoľko samostatných štátov sa spojilo a vytvorilo jeden nový štát, pričom pôvodné štáty zanikli. Aký spôsob vzniku a zániku štátu nastal?
- Štát prišiel v dôsledku prírodnej katastrofy o celé svoje územie. Vysvetlite, ktorý primárny znak štátu zanikol a aký dôsledok to má na jeho existenciu.

Úloha č. 2 – Prirad'ovanie pojmov

Prirad'te ku každému pojmu správnu charakteristiku.

Pojmy:

akcesia	
cesia	
anexia	
vydržanie územia	
územná adjudikácia	
prvotná okupácia	
delimitácia	
demarkácia	

Charakteristiky:

- a) konkrétne vymeranie a vyznačenie štátnej hranice v teréne
- b) nadobudnutie územia, ktoré nepatrí žiadnemu štátu
- c) zmluvné určenie priebehu štátnej hranice
- d) násilné pričlenenie územia alebo jeho časti
- e) postúpenie územia na základe zmluvy
- f) nadobudnutie územia na základe dlhodobej, pokojnej a nepretržitej držby
- g) vznik nového územia pôsobením prírodných síl alebo ľudskej činnosti
- h) rozhodnutie medzinárodného súdneho alebo arbitrážneho orgánu o spornom území

Úloha č. 3 – Štátny mechanizmus

A. Doplňte

Osobitnú kategóriu ľudí profesionálne sa zaoberajúcich uskutočňovaním štátnej moci označujeme ako

.....
Systém štátnych orgánov, organizácií a zariadení predstavuje

.....
Systém organizačných prostriedkov, pravidiel a nástrojov donucovania predstavuje

Spôsobilosť štátneho orgánu vydávať právne akty označujeme ako

.....

Okruh spoločenských vzťahov, v ktorých môže štátny orgán vykonávať svoju právomoc, označujeme ako

.....

B. Odlišťe

Určte, či ide o štátny orgán alebo štátnu organizáciu. Svoje zaradenie stručne odôvodnite.

- Národná rada Slovenskej republiky
- ministerstvo
- súd
- štátna nemocnica
- štátna univerzita
- štátny podnik
- ozbrojené sily
- prezident republiky

C. Klasifikujte štátne orgány

Pri každom orgáne určte, či ide o orgán monokratický alebo kolegiálny a či je obsadzovaný priamou voľbou, nepriamou voľbou, vymenovaním, dedením, kooptáciou, virilizmom alebo žrebom.

- prezident volený priamo občanmi
- parlament volený občanmi
- vláda vymenovaná hlavou štátu
- dedičný monarcha
- člen orgánu, ktorému členstvo vzniká z titulu výkonu inej funkcie
- člen kolektívneho orgánu vybraný ostatnými členmi tohto orgánu

Úloha č. 4 – Funkcie štátu

Priradte jednotlivé činnosti k príslušnej funkcii štátu. Určte zároveň, či ide o funkciu vonkajšiu alebo vnútornú; pri vnútorných funkciách určte, či ide o funkciu formálnu alebo materiálnu.

- vytvorenie sústavy právnych predpisov
- zabezpečenie obrany štátu
- nadväzovanie diplomatických a hospodárskych vzťahov s inými štátmi
- členstvo štátu v medzinárodnej organizácii
- vytvorenie sústavy súdov
- ochrana základných práv a slobôd
- zabezpečenie vymožitelnosti práva
- poskytovanie sociálnych služieb
- zabezpečenie dostupného vzdelávania
- ochrana životného prostredia
- podpora hospodárskeho rastu a zamestnanosti
- ochrana verejného poriadku
- zabezpečenie deľby štátnej moci
- zachovanie stability a kontinuity štátnych inštitúcií

Úloha č. 5 – Orgány ochrany práva

Priradte uvedené činnosti k príslušnej skupine orgánov ochrany práva: kontrolné, rozhodovacie, vykonávacie orgány alebo orgány právnych služieb a právnej pomoci.

- Autoritatívne rozhodujú o právach a povinnostiach v konkrétnej veci.
- Kontrolujú zákonnosť, ústavnosť, hospodárnosť a primeranosť výkonu verejnej moci.
- Zabezpečujú vykonanie právoplatných rozhodnutí a vynucujú splnenie povinností.
- Poskytujú odbornú právnu pomoc a procesné zastúpenie.
- Spravidla samy nerozhodujú o subjektívnych právach jednotlivca, ale preverujú postup iných orgánov.
- Aplikujú normatívny právny akt na konkrétny prípad a vydávajú individuálny právny akt.

Úloha č. 6 – Výber správnej odpovede

Pri každej otázke vyberte jednu správnu odpoveď.

Ktorý z nasledujúcich znakov patrí medzi primárne znaky štátu?

- a) štátny znak
- b) štátne územie
- c) štátna vlajka
- d) štátna hymna

Čo je základným rozdielom medzi primárnymi a sekundárnymi znakmi štátu?

- a) Primárne znaky majú len demokratické štáty.
- b) Sekundárne znaky sú dôležitejšie ako primárne.
- c) Primárne znaky sú nevyhnutné pre existenciu štátu, sekundárne nie.
- d) Sekundárne znaky upravuje len medzinárodné právo.

Štátne územie sa chápe ako:

- a) výlučne súš ohraničená hranicami
- b) len priestor, v ktorom žijú občania štátu
- c) trojrozmerný priestor, na ktorom štát vykonáva svoju moc
- d) len geografická oblasť bez právneho významu

Delimitácia štátnej hranice znamená:

- a) fyzické označenie hranice v teréne
- b) zmluvné určenie priebehu hranice
- c) zrušenie hranice medzi štátmi
- d) obsadenie pohraničného územia

Ktoré tvrdenie o obyvateľstve štátu je správne?

- a) Obyvateľstvo štátu tvoria len občania.
- b) Obyvateľstvo štátu zahŕňa len osoby narodené na území štátu.

- c) Obyvateľstvo štátu zahŕňa osoby, ktoré sa na území štátu trvalo zdržiavajú.
- d) Cudzinci nikdy netvoria súčasť obyvateľstva štátu.

Pojem ius sanguinis znamená:

- a) nadobudnutie občianstva podľa miesta narodenia
- b) nadobudnutie občianstva podľa občianstva rodičov
- c) nadobudnutie občianstva uzavretím manželstva
- d) stratu občianstva rozhodnutím súdu

Štátna moc v materiálnom zmysle vyjadruje najmä:

- a) systém budov verejnej správy
- b) otázku, od koho moc v štáte pochádza
- c) zoznam všetkých štátnych orgánov
- d) technické vybavenie štátu

Ktorá z nasledujúcich vlastností patrí medzi znaky štátnej moci?

- a) legalita
- b) súkromnosť
- c) dobrovoľnosť
- d) nezáväznosť

Suverenita štátu znamená:

- a) podriadenosť štátu silnejšiemu štátu
- b) nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci
- c) výlučne vojenskú schopnosť štátu
- d) len členstvo v medzinárodných organizáciách

Vnútoraná suverenita znamená, že:

- a) štát nie je viazaný medzinárodným právom
- b) štát môže meniť hranice iných štátov

- c) na území štátu neexistuje iná rovnocenná alebo nadradená moc
- d) štát nemusí rešpektovať vlastnú ústavu

Prenos niektorých kompetencií štátu na medzinárodnú organizáciu:

- a) automaticky znamená zánik štátu
- b) automaticky znamená stratu celej suverenity
- c) môže byť prejavom suverenity štátu
- d) je vždy protiústavný

Ktoré tvrdenie o suverenite je podľa výkladu učebnice správne?

- a) Suverenitu možno ľubovoľne deliť medzi viac subjektov.
- b) Suverenita je len symbolický pojem bez právneho významu.
- c) Suverenita sa prejavuje vo vnútornom aj vo vonkajšom rozmere.
- d) Suverenita patrí iba medzinárodným organizáciám.

Ktorý z nasledujúcich útvarov predstavuje obmedzenú formu výkonu suverenity?

- a) republika
- b) federácia
- c) protektorát
- d) samospráva obce

Medzi sekundárne znaky štátu patrí:

- a) obyvateľstvo
- b) suverenita
- c) štátna moc
- d) štátny rozpočet

Funkcie štátu možno rozdeliť najmä na:

- a) ústavné a neústavné
- b) súkromné a verejné
- c) vnútorné a vonkajšie
- d) právne a neprávne

Úloha č. 7 – Rozlišovanie pojmov

Určte, či ide o primárny znak štátu, sekundárny znak štátu, znak štátnej moci alebo prejav suverenity.

štátne územie
štátna vlajka
legalita
kompetenčná kompetencia
obyvateľstvo
štátny rozpočet
legitimita
nezávislosť od inej moci
štátna moc
štátny znak

Úloha č. 8 – Dopĺňovanie pojmov

Doplňte chýbajúce pojmy alebo tvrdenia.

Primárne znaky štátu sú:

.....

Štátne občianstvo nadobudnuté podľa občianstva rodičov vychádza z princípu:

.....

Zmluvné určenie priebehu štátnej hranice sa nazýva:

.....

Fyzické vyznačenie štátnej hranice v teréne sa nazýva:

.....

Nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci označujeme ako:

.....

Vnútrotná a vonkajšia suverenita sú dva prejavy tej istej:

.....

Štátna moc by mala byť

.....
Prenos výkonu niektorých právomocí na iný subjekt môže byť
prejavom znaku suverenity:
.....

Úloha č. 9 – Štátne orgány a štátne organizácie

Pri každom z uvedených subjektov určte, či ide o štátny orgán alebo štátnu organizáciu. V prípade štátneho orgánu určte, či je nositeľom alebo vykonávateľom zákonodarnej, výkonnej alebo súdnej moci, a charakterizujte jeho právomoc a pôsobnosť (kompetenciu).

- Národná rada Slovenskej republiky
- prezident Slovenskej republiky
- vláda Slovenskej republiky
- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
- Ústavný súd Slovenskej republiky
- Mestský súd Bratislava I
- Okresný úrad Banská Bystrica
- Slovenská obchodná inšpekcia
- Základná škola, Moskovská 2, Banská Bystrica
- Fakultná nemocnica s poliklinikou F. D. Roosevelta Banská Bystrica

Následne pri nasledujúcich príkladoch určte, ktorý štátny orgán je oprávnený konať, akou právomocou pri tom disponuje a do akej jeho pôsobnosti (kompetencie) daná činnosť patrí:

- a) prijatie zákona,
- b) vydanie vykonávacieho všeobecne záväzného právneho predpisu,
- c) rozhodnutie o súlade zákona s Ústavou Slovenskej republiky,
- d) rozhodnutie súdu v občianskoprávnom spore,
- e) rozhodnutie správneho orgánu o uložení pokuty,
- f) vymenovanie predsedu vlády Slovenskej republiky.

Úloha č. 10 – Posúdenie modelových situácií

Prečítajte si nasledujúce situácie, určte, ktorého znaku štátu sa týkajú, a svoje stanovisko stručne odôvodnite.

- Štát uzavrel medzinárodnú zmluvu, na základe ktorej preniesol výkon niektorých svojich právomocí na medzinárodnú organizáciu. Znamená to, že stratil svoju suverenitu?
- Na určitom území žije trvalo usadené obyvateľstvo a pôsobia na ňom orgány verejnej moci, ktoré však nedokážu účinne presadzovať svoje rozhodnutia. Ktorý znak štátnej moci je v tomto prípade oslabený?
- Dva susedné štáty sa v medzinárodnej zmluve dohodli na priebehu spoločnej hranice. Následne ju označili hraničnými kameňmi. Určte, ktoré z týchto konaní predstavuje delimitáciu a ktoré demarkáciu hranice.
- Dieťa sa narodilo na území štátu, ktorého občianstvo jeho rodičia nemajú. Právny poriadok tohto štátu mu priznal občianstvo na základe miesta narodenia. Ktorý princíp nadobúdania štátneho občianstva sa uplatnil?
- Občan jedného štátu nadobudol aj občianstvo iného štátu bez toho, aby pôvodné občianstvo stratil. Ako sa označuje jeho postavenie a aké praktické otázky z neho môžu vyplývať?
- Vláda sa ujala moci v súlade s ústavou, jej rozhodnutia však dlhodobo odmieta väčšina obyvateľstva. Posúďte legalitu a legitimitu jej moci.
- Orgány štátu prijímajú rozhodnutia v súlade s právom, ale nie sú schopné zabezpečiť ich vykonanie na časti štátneho územia. Ktorá vlastnosť štátnej moci je tým dotknutá?
- Určité územie je spravované spoločne dvoma štátmi na základe medzinárodnej dohody. Ako sa takýto útvar označuje?
- Jeden štát vykonáva kontrolu nad vonkajšími vzťahmi a obranou iného štátneho útvaru, ktorý si zachováva obmedzenú vnútornú samosprávu. O akú formu obmedzenia výkonu suverenity ide?

- Štát zmenil svoju vlajku, hymnu a štátny znak. Má táto zmena vplyv na jeho ďalšiu existenciu? Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 11 – Úlohy na diskusiu

Diskutujte o nasledujúcich otázkach. Svoje stanoviská podporte vhodnými argumentmi a príkladmi.

- Je medzinárodné uznanie podmienkou vzniku štátu alebo iba potvrdením už existujúcej štátnosti? Môže štát existovať aj bez medzinárodného uznania?
- Môže existovať štát, ktorý síce formálne spĺňa všetky základné znaky štátu, ale nedokáže účinne vykonávať štátnu moc?
- Aké dôsledky môže mať dlhodobá strata efektivity štátnej moci pre fungovanie a existenciu štátu?
- Je v súčasnom svete suverenita štátu absolútna alebo relatívna? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Mení globalizácia tradičné chápanie vonkajšej suverenity štátu? Uveďte konkrétne príklady.
- Predstavuje členstvo štátu v Európskej únii obmedzenie jeho suverenity alebo spôsob jej spoločného výkonu?
- Môže byť štátna moc legálna, ale nelegitímna? Môže byť, naopak, legitímna, ale nelegálna? Uveďte vhodné príklady.
- Predstavuje dvojité štátne občianstvo viac výhod alebo viac problémov? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Mala by mať osoba s dvojitým štátnym občianstvom rovnaké politické práva v oboch štátoch?
- Mal by mať štát právo odňať jednotlivcovi štátne občianstvo? Za akých podmienok by to mohlo byť prípustné?
- Aký význam má štátne územie v období digitalizácie a rastúceho významu kybernetického priestoru?
- Ktorú vnútornú alebo vonkajšiu funkciu štátu považujete za najdôležitejšiu v súčasnej spoločnosti a prečo?

Úloha č. 12 – Práca s prameňmi

Prečítajte si nasledujúce ustanovenie Dohovoru z Montevidea o právach a povinnostiach štátov z roku 1933: „*Štát ako subjekt medzinárodného práva by mal mať tieto kvalifikačné požiadavky: stále obyvateľstvo, vymedzené územie, vládu a spôsobilosť nadväzovať vzťahy s ostatnými štátmi.*“

Odpovedzte na nasledujúce otázky:

- Ktoré primárne znaky štátu možno v citovanom ustanovení identifikovať?
- Ktorému znaku štátu zodpovedá pojem „vláda“?
- Je v ustanovení výslovne uvedená suverenita? Možno ju napriek tomu z jeho obsahu odvodiť?
- Čo vyjadruje spôsobilosť štátu nadväzovať vzťahy s ostatnými štátmi?
- Je podľa vás táto spôsobilosť samostatným znakom štátu alebo skôr vonkajším prejavom jeho suverenity? Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 13 – Praktická aplikácia

a) Vyberte jednu organizáciu pôsobiacu vo vašom okolí (napr. občianske združenie, športový klub, cirkev, profesijnú komoru, dobrovoľnícky spolok).

Posúďte:

- či ide o spoločenstvo alebo inštitúciu občianskej spoločnosti,
- aké spoločenské potreby naplňa,
- aký je jej vzťah k štátu.

b) Vyberte jednu činnosť alebo službu, s ktorou ste sa v poslednom období stretli (napr. vydanie občianskeho preukazu, návšteva štátnej nemocnice, polícia, súd, kataster, škola alebo matrika).

Posúďte:

- akú funkciu štátu daná činnosť plní,
- ktorý orgán verejnej moci ju zabezpečuje,
- aký význam má táto činnosť pre spoločnosť.

c) Vyberte jednu spoločenskú situáciu (napr. organizovanie verejného podujatia, zbierky na charitatívny účel, športového podujatia alebo protestného zhromaždenia).

Posúďte:

- akú úlohu v nej zohrávajú občania alebo občianske združenia,
- akú úlohu plní štát,
- či by bolo možné túto činnosť realizovať aj bez zásahu štátu.

d) Vyberte jeden existujúci štát podľa vlastného výberu.

Posúďte:

- či spĺňa všetky základné znaky štátu podľa Jellinekovej trojprvkovej teórie,
- aké špecifiká možno pri jednotlivých znakoch identifikovať,
- či existujú okolnosti, ktoré môžu spochybňovať výkon jeho štátnej moci.

e) Vyberte jednu právnu povinnosť občana voči štátu (napr. platenie daní, povinná školská dochádzka, účasť na sčítaní obyvateľov).

Posúďte:

- aký je účel tejto povinnosti,
- aké práva alebo záujmy spoločnosti chráni,
- či je podľa vášho názoru primeraná. Svoje stanovisko odôvodnite.

f) Vyberte jednu aktuálnu správu z médií, ktorá sa týka činnosti štátu alebo jeho orgánov.

Posúďte:

- akej oblasti fungovania štátu sa správa týka,
- ktoré funkcie štátu sú v nej uplatňované,
- aký môže mať daná situácia vplyv na občanov a spoločnosť.

g) Vyberte organizáciu alebo komunitu, ktorá funguje na princípe vlastných pravidiel (napr. univerzita, športový klub, skautský oddiel alebo online komunita).

Posúďte:

- aké pravidlá upravujú jej fungovanie,
- kto zabezpečuje ich dodržiavanie,
- v čom sa jej organizácia podobá fungovaniu štátu a v čom sa od neho odlišuje.

Úloha č. 14 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 Môže štát existovať bez medzinárodného uznania?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad významom medzinárodného uznania pre vznik a existenciu štátu. Vysvetlite rozdiel medzi konštitutívnou a deklaratórnou teóriou uznania štátu a svoje stanovisko podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 2 Stráca štát členstvom v Európskej únii svoju suverenitu?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad tým, ako členstvo v Európskej únii ovplyvňuje suverenitu členských štátov. Posúďte, či prenos výkonu niektorých právomocí predstavuje obmedzenie suverenity štátu alebo spôsob jej spoločného výkonu.

Téma č. 3 Stačí, aby bola štátna moc legálna?

Vo svojej eseji rozoberte legalitu, legitimitu a efektivitu štátnej moci. Zamyslite sa nad tým, či môže byť štátna moc legálna, ale nelegitímna, alebo legitímna, ale nelegálna, a vysvetlite význam týchto vlastností pre fungovanie štátu.

Téma č. 4 Dvojité štátne občianstvo – výhoda alebo zdroj problémov?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad právnymi a spoločenskými dôsledkami dvojitého štátneho občianstva. Zvážte jeho výhody a riziká z pohľadu jednotlivca aj štátu a svoje stanovisko podporte vhodnými argumentmi.

Téma č. 5 Majú hranice štátu v digitálnom svete rovnaký význam?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad významom štátneho územia a suverenity v digitálnom veku. Posúďte, ako kybernetický priestor a nové technológie menia tradičné chápanie štátnych hraníc a výkonu štátnej moci.

Téma č. 6 Akú úlohu má štát pri ochrane práv a zabezpečovaní potrieb spoločnosti?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad úlohami moderného štátu pri ochrane práv a slobôd jednotlivca a pri zabezpečovaní základných potrieb spoločnosti. Využite poznatky o funkciách štátu a posúďte, kde by mali byť hranice jeho pôsobenia.

ŠTÁT AKO SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

1. Repetitórium

Vznik štátu predstavuje nielen vnútornú politickú a právnu skutočnosť, ale má význam aj vo vzťahu k ostatným členom medzinárodného spoločenstva. Novovzniknutý štát vstupuje do prostredia, v ktorom už existujú iné štáty a ďalšie subjekty medzinárodného práva, a jeho postavenie sa preto nevyhnutne prejavuje aj v medzinárodných vzťahoch. S tým úzko súvisí otázka **uznania štátu a jeho medzinárodnoprávnej subjektivity**.

Uznanie štátu možno charakterizovať ako akt, ktorým existujúci štát berie na vedomie existenciu novej štátnej entity a prejavuje vôľu zaobchádzať s ňou ako so štátom v medzinárodných vzťahoch. Uznanie má význam najmä pre praktické zapojenie nového štátu do medzinárodného spoločenstva, nadväzovanie diplomatických vzťahov, uzatváranie medzinárodných zmlúv a rozvoj ďalších foriem medzinárodnej spolupráce.

V teórii medzinárodného práva sa tradične rozlišujú **konštitutívna a deklaratórna teória uznania štátu**. Podľa **konštitutívnej teórie** nadobúda nová entita postavenie subjektu medzinárodného práva až jej uznaním zo strany ostatných štátov. **Deklaratórna teória** naopak vychádza z toho, že štát existuje nezávisle od svojho uznania, ak spĺňa predpoklady štátnosti; uznanie jeho existenciu nevytvára, ale potvrdzuje a uľahčuje jeho plnohodnotné pôsobenie v medzinárodných vzťahoch. Súčasné medzinárodné právo sa prikláňa predovšetkým k deklaratórnemu chápaniu uznania.

S deklaratórnym chápaním súvisí aj **Dohovor z Montevidea o právach a povinnostiach štátov z roku 1933**, podľa ktorého má štát ako subjekt medzinárodného práva disponovať **stálym obyvateľstvom, vymedzeným územím, vládou a spôsobilosťou vstupovať do vzťahov s inými štátmi**. Tieto kritériá vyjadrujú základné predpoklady štátnosti v medzinárodnoprávnom ponímaní. Samotné uznanie inými štátmi preto nemožno považovať za znak, ktorý by sám osebe zakladal existenciu štátu.

Uznanie môže mať **výslovnú alebo konkludentnú podobu**. Výslovné uznanie sa uskutočňuje jednoznačným prejavom vôle štátu, zatiaľ čo konkludentné uznanie možno za určitých okolností vyvodiť z konania, ktoré jednoznačne svedčí o vóli považovať určitú entitu za štát. V praxi môže byť otázka uznania ovplyvnená nielen právnymi, ale aj politickými okolnosťami, čo vysvetľuje, prečo môže byť medzinárodné postavenie niektorých entít predmetom sporov napriek tomu, že vykazujú viaceré znaky štátnosti.

Existencia štátu a jeho uznanie teda nie sú totožnými otázkami. Uznanie má význam pre reálne uplatňovanie postavenia štátu v medzinárodnom spoločenstve, zatiaľ čo jeho medzinárodnoprávne postavenie sa odvíja predovšetkým od existencie predpokladov štátnosti. Práve schopnosť štátu samostatne vystupovať v medzinárodných vzťahoch následne otvára otázku jeho postavenia ako **subjektu medzinárodného práva**.

Medzinárodné právo verejné predstavuje základný normatívny rámec, v ktorom sa uskutočňujú vzťahy medzi štátmi a ďalšími subjektmi medzinárodného spoločenstva. Jeho význam spočíva v tom, že **vytvára pravidlá pre spolužitie suverénnych subjektov, určuje hranice ich konania a poskytuje mechanizmy na ochranu práv, riešenie sporov a vyvodzovanie zodpovednosti**.

V centre tohto právneho poriadku stojí **štát ako historicky najvýznamnejší a základný subjekt medzinárodného práva**. Jeho postavenie nemožno redukovať len na politickú existenciu určitého územného útvaru, pretože v medzinárodnom práve je rozhodujúce, či daná entita disponuje **spôsobilosťou nadobúdať práva a povinnosti, vystupovať vo vlastnom mene a niesť následky svojho konania**.

Štát je v medzinárodnoprávnom systéme nositeľom plnej a všeobecnej subjektivity. To znamená, že na rozdiel od iných subjektov, ktorých právna spôsobilosť je spravidla odvodená, obmedzená alebo účelovo vymedzená, štát má schopnosť vstupovať do širokého spektra medzinárodných vzťahov. Môže **uzatvárať medzinárodné zmluvy, nadväzovať diplomatické styky, uznávať iné štáty, zúčastňovať sa na činnosti medzinárodných organizácií a uplatňovať svoje práva a**

povinnosti vo vzťahu k medzinárodnému spoločenstvu. Práve preto je štát považovaný za dôležitý prvok medzinárodnoprávnej stability a základný referenčný bod pri posudzovaní ostatných subjektov medzinárodného práva.

Aby bolo možné hovoriť o štáte v medzinárodnoprávnom zmysle, musí byť naplnená sústava jeho základných znakov. Medzi najdôležitejšie patria **štátne územie, štátne obyvateľstvo, štátna moc a suverenita.**

Suverenita je jedným z najdôležitejších pojmov pri výklade medzinárodnoprávneho postavenia štátu. Tradične sa chápe ako schopnosť štátu konať bez vonkajšieho donútenia a bez vnútorného konkurenta, ktorý by mu bol nadradený. **V modernom medzinárodnom práve však nemožno suverenitu vnímať absolútne.** Štáty síce zostávajú nositeľmi svojej suverenity, no v záujme spolupráce, integrácie a riešenia spoločných problémov **dobrovoľne prenášajú časť svojich právomocí na medzinárodné organizácie alebo sa zaväzujú rešpektovať medzinárodné normy.** To však neznamená zánik suverenity, ale jej uplatňovanie **v podmienkach vzájomnej závislosti a právnej viazanosti.**

Dôležitým aspektom súčasného vývoja je **vzťah štátu k medzinárodným organizáciám a integračným zoskupeniam.** Tieto útvary zásadným spôsobom menia spôsob, akým štát uplatňuje svoju moc a realizuje svoje záujmy. Štát už nie je jediným aktérom, ktorý rozhoduje o všetkých otázkach medzinárodného života. Čoraz viac sa presadzujú **spoločné inštitúcie, koordinácia a zdieľanie právomocí.** Osobitnú pozornosť si v tomto smere zasluhuje **Európska únia ako špecifický integračný útvar so znakmi presahujúcimi klasickú medzinárodnú organizáciu.** Jej existencia ukazuje, že **suverenita štátov sa v súčasnosti neuplatňuje izolovane, ale v rámci komplexnej siete vzájomne prepojených právnych vzťahov.**

Popri štáte vystupujú v medzinárodnom prostredí aj ďalšie subjekty, ktorých právne postavenie je odlišné. **Medzinárodné organizácie získavajú subjektivitu od svojich zakladajúcich aktov a ich oprávnenia sú viazané na ciele, na účely ktorých vznikli.** Nie sú teda všeobecnými subjektmi, ale **subjektmi funkčnými a účelovo vymedzenými.** V určitých situáciách sa

medzinárodnoprávna subjektivita priznáva aj **národom usilujúcim sa o sebaurčenie, povstaleckým hnutiam či niektorým osobitným subjektom medzinárodného práva**. Aj napriek tejto pluralite však **štát zostáva centrom medzinárodného právneho poriadku, pretože jeho subjektivita je najširšia a najstabilnejšia**.

Neoddeliteľnou súčasťou postavenia štátu je aj jeho **medzinárodná zodpovednosť**. Štát je povinný rešpektovať záväzky, ktoré na seba prevzal, a dodržiavať normy vyplývajúce z medzinárodného práva. **Ak dôjde k porušeniu týchto povinností, nastupujú právne následky v podobe medzinárodnej zodpovednosti**. Tá môže mať podobu zodpovednosti za protiprávne konanie, za škodlivé následky určitých činností alebo, v širšom zmysle, za porušenie medzinárodnoprávneho poriadku. Zodpovednosť nie je len sankciou, ale aj **prostriedkom zachovania právnej istoty a rovnováhy v medzinárodnom spoločenstve**.

Postavenie štátu v medzinárodnom práve nemožno vnímať staticky. Ide o dynamickú kategóriu, ktorá sa formuje na priesečníku **suverenity, medzinárodnej spolupráce, právnych záväzkov a politickej reality**. Štát zostáva základným subjektom medzinárodného práva, no jeho pôsobenie je dnes podmienené existenciou ďalších subjektov, rastúcou úlohou medzinárodných organizácií, rozvojom integrácie a posilňovaním princípov, ako sú sebaurčenie či zodpovednosť. **Práve v tomto prepojení sa ukazuje význam štátu ako ústrednej, nie však izolovanej entity medzinárodného práva**.

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Čo rozumieme pod pojmom medzinárodné právo verejné?
2. Prečo je štát považovaný za základný subjekt medzinárodného práva?
3. Čo znamená medzinárodnoprávna subjektivita?
4. Aké atribúty sú nevyhnutné pre existenciu subjektivity v medzinárodnom práve?
5. Prečo sa štát označuje za primárny subjekt medzinárodného práva?
6. Aké ďalšie subjekty medzinárodného práva sa uvádzajú popri štáte?
7. V čom spočíva subjektivita povstaleckého hnutia?
8. Prečo sa národ považuje za dočasný subjekt medzinárodného práva?
9. Aké základné znaky má medzinárodná vládna organizácia?
10. Prečo medzinárodná mimovládna organizácia spravidla nemá medzinárodnoprávnu subjektivitu?
11. Čo znamená pojem subjekty *sui generis*?
12. V čom spočíva osobitné postavenie jednotlivca v medzinárodnom práve?
13. Aký je rozdiel medzi medzinárodným orgánom a medzinárodnou organizáciou?
14. Prečo sa Európska únia označuje ako subjekt *sui generis*?
15. Čo znamená, že štát nesie medzinárodnú zodpovednosť?

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 - Testové otázky na precvičenie

1. Štát je v medzinárodnom práve považovaný za:
 - a) vedľajší subjekt
 - b) primárny subjekt

- c) súkromnoprávny subjekt
- d) regionálny subjekt

2. Medzinárodnoprávna subjektivita znamená:

- a) právo voliť v štáte
- b) spôsobilosť mať práva a povinnosti
- c) povinnosť dodržiavať vnútroštátne právo
- d) možnosť uzatvárať len obchodné zmluvy

3. Medzinárodné právo verejné upravuje najmä vzťahy medzi:

- a) fyzickými osobami
- b) obchodnými spoločnosťami
- c) subjektmi medzinárodného práva
- d) občanmi jedného štátu

4. Ktorý z uvedených subjektov má plnú medzinárodnoprávnu subjektivitu?

- a) štát
- b) turistická organizácia
- c) obec
- d) politická strana

5. Národ je v medzinárodnom práve spravidla:

- a) trvalý a neobmedzený subjekt
- b) dočasný subjekt
- c) súkromný subjekt
- d) úplne vylúčený subjekt

6. Povstalecké hnutie je charakteristické tým, že:

- a) nemôže vôbec konať vo vlastnom mene
- b) vykonáva moc proti štátu na určitom území
- c) je vždy medzinárodnou organizáciou
- d) má vždy plnú subjektivitu

7. Medzinárodná organizácia vzniká spravidla na základe:

- a) ústavy štátu
- b) zakladajúceho aktu (napr. medzinárodnej zmluvy)
- c) rozhodnutia súdu
- d) referenda občanov

8. Medzinárodná mimovládna organizácia:

- a) má vždy medzinárodnoprávnu subjektivitu
- b) vzniká podľa vnútroštátneho práva a spravidla nemá medzinárodnoprávnu subjektivitu
- c) je zložená výlučne zo štátov
- d) môže vydávať záväzné rozhodnutia pre štáty

9. Subjekty *sui generis* sú:

- a) subjekty vlastného druhu
- b) len súkromné osoby
- c) výlučne medzinárodné korporácie
- d) len regionálne samosprávy

10. Ktorý z uvedených útvarov je subjekt *sui generis*?

- a) Svätá stolica
- b) obec
- c) obchodná spoločnosť
- d) samosprávny kraj

11. Európska únia je z medzinárodnoprávného hľadiska:

- a) federácia
- b) konfederácia
- c) medzinárodná organizácia *sui generis*
- d) neexistujúci subjekt

12. Právo národov na sebaurčenie súvisí najmä s otázkami:

- a) dane a clá
- b) vzniku a existencie štátov
- c) súkromného práva
- d) obchodného registra

13. Medzinárodná zodpovednosť štátu vzniká najmä pri:

- a) porušení medzinárodnoprávneho záväzku
- b) zmene vládneho programu
- c) uzavretí manželstva občanov
- d) prijatí štátneho rozpočtu

14. Členský štát Európskej únie:

- a) stráca suverenitu úplne
- b) prenáša časť kompetencií, ale zostáva suverénny
- c) prestáva byť štátom
- d) sa stáva medzinárodnou organizáciou

15. Prvkom medzinárodnoprávnej subjektivity štátu je aj schopnosť:

- a) vydávať bankovky bez obmedzenia
- b) vstupovať do vzťahov s inými štátmi
- c) rušiť medzinárodné organizácie
- d) meniť pravidlá medzinárodného práva jednostranne

Úloha č. 2 Určite

Určite, či ide o štát, medzinárodnú organizáciu, medzinárodný orgán, subjekt *sui generis*, národ, povstalecké hnutie alebo jednotlivca:

1. Suverénna entita s plnou medzinárodnoprávnou subjektivitou

.....

2. Zoskupenie štátov založené zakladajúcim aktom s vlastnými orgánmi

.....

3. Dočasné zhromaždenie štátov zvolané na prerokovanie konkrétnej otázky

.....

4. Osobitný subjekt, ktorý nemožno zaradiť do klasickej kategórie štátu ani organizácie

.....

5. Subjekt s obmedzenou subjektivitou v súvislosti s právom na sebaurčenie

.....

6. Ozbrojené hnutie vykonávajúce moc na určitom území proti existujúcemu štátu

.....

7. Nositeľ práv a povinností v medzinárodnom práve v obmedzenom rozsahu

.....

8. Subjekt, ktorý vytvára a mení práva a povinnosti v medzinárodnom práve vo vlastnom mene

.....

Úloha č. 3 Doplníte

1. Medzinárodné právo verejné upravuje

2. Štát je považovaný za

3. Medzinárodnoprávna subjektivita znamená.....
4. Medzi primárne znaky štátu patrí.....
5. Medzinárodná organizácia vzniká na základe.....
6. Európska únia je označovaná ako.....
7. Prenos kompetencií na Európsku úniu je prejavom.....
8. Právo národov na sebaurčenie je.....

Úloha č. 4 Diskutujte

- Môže byť štát v súčasnom medzinárodnom prostredí ešte úplne suverénny? Ako jeho suverenitu ovplyvňujú medzinárodné záväzky, členstvo v medzinárodných organizáciách a vzájomná závislosť štátov?
- Je Európska únia iba medzinárodnou organizáciou, alebo predstavuje osobitný typ integračného zoskupenia? Ktoré jej znaky podporujú jedno alebo druhé stanovisko?
- Ako možno zosúladiť právo národov na sebaurčenie s princípom územnej celistvosti štátov? V ktorých situáciách sa tieto princípy môžu dostať do vzájomného konfliktu?
- Môže sa jednotlivec v budúcnosti stať plnoprávnym subjektom medzinárodného práva? Čo dnes bráni tomu, aby bola jeho medzinárodnoprávna subjektivita postavená na úroveň subjektivity štátu?
- Ktorý zo subjektov medzinárodného práva má podľa vás v súčasnosti najdynamickejšie sa rozvíjajúce postavenie? Svoje stanovisko odôvodnite konkrétnymi príkladmi.
- Vedomostné a vysvetľovacie otázky
- Čo znamená, že štát má plnú, všeobecnú a pôvodnú medzinárodnoprávnu subjektivitu?

- Aký je rozdiel medzi medzinárodnoprávnou subjektivitou štátu a medzinárodnej organizácie?
- Ktoré základné znaky musí spĺňať entita, aby ju bolo možné považovať za štát?
- Aký je rozdiel medzi vnútornou a vonkajšou suverenitou štátu?
- Akými konkrétnymi oprávneniami sa prejavuje medzinárodnoprávna subjektivita štátu?
- Prečo sa subjektivita medzinárodných organizácií označuje ako odvodená, funkčná a obmedzená?
- Aký je rozdiel medzi vznikom štátu a jeho uznaním inými štátmi?
- Porovnávacie otázky
- Porovnajte medzinárodnoprávne postavenie štátu, medzinárodnej organizácie a jednotlivca.
- V čom sa Európska únia odlišuje od klasickej medzinárodnej organizácie?
- Porovnajte suverenitu štátu v tradičnom a súčasnom ponímaní.
- Aký je rozdiel medzi právom národa na sebaurčenie a právom na vytvorenie samostatného štátu?
- Porovnajte zodpovednosť štátu za porušenie medzinárodného práva so zodpovednosťou jednotlivca podľa medzinárodného práva.
- Problémové a argumentačné otázky
- Stráca štát časť svojej suverenity, ak dobrovoľne prenesie určité právomoci na medzinárodnú organizáciu?
- Môže existovať štát, ktorý nie je uznaný väčšinou medzinárodného spoločenstva?
- Je medzinárodné uznanie podmienkou vzniku štátu, alebo iba potvrdením už existujúcej štátnosti?
- Môže mať entita vlastné územie, obyvateľstvo a orgány verejnej moci, a napriek tomu nebyť štátom?
- Je rovnosť štátov reálnou vlastnosťou medzinárodných vzťahov alebo iba právnym princípom?

- Môže byť rešpektovanie medzinárodného práva prejavom suverenity štátu, a nie jej obmedzením?
- Mala by byť ochrana ľudských práv nadradená princípu nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu?
- Je štát aj naďalej najvýznamnejším subjektom medzinárodného práva alebo jeho postavenie postupne oslabuje?

Úloha č. 5 Diskutujte a zdôvodnite svoju odpoveď

- Určité územie má stále obyvateľstvo, vlastnú vládu a vymedzené hranice, ale neuznáva ho žiadny iný štát. Možno ho považovať za štát? Ktoré skutočnosti by boli pri posúdení rozhodujúce?
- Štát vstúpil do medzinárodnej organizácie, ktorej orgány môžu v určitých oblastiach prijímať záväzné rozhodnutia. Znamená to, že prestal byť suverénny?
- Časť obyvateľstva štátu vyhlási nezávislosť a odvolá sa na právo národov na sebaurčenie. Pôvodný štát namieta porušenie svojej územnej celistvosti. Ktoré princípy sú vo vzájomnom konflikte a ako by ste ich vyvažovali?
- Medzinárodná organizácia prijme rozhodnutie mimo právomocí, ktoré jej zverili členské štáty. Je takéto rozhodnutie pre členské štáty záväzné?
- Orgán štátu poruší medzinárodnú zmluvu, hoci konal v rozpore s vnútroštátnym právom a bez súhlasu vlády. Môže za jeho konanie niesť medzinárodnú zodpovednosť štát?
- Súkromná spoločnosť spôsobí cezhraničnú environmentálnu škodu. Za akých okolností môže vzniknúť medzinárodná zodpovednosť štátu, na ktorého území spoločnosť pôsobí?

Úloha č. 6 Otázky na prácu v skupinách

Rozdeľte sa do skupín. Každá skupina spracuje jednu z nasledujúcich úloh a svoje závery následne predstaví ostatným.

1. Suverenita štátu a členstvo v Európskej únii

Vytvorte argumenty v prospech a proti tvrdeniu:

„Členstvo v Európskej únii obmedzuje suverenitu členských štátov.“
Posúďte, či ide o stratu suverenity, jej obmedzenie alebo o dobrovoľný spoločný výkon niektorých právomocí.

2. *Vznik a uznanie nového štátu*

Predstavte si, že sa časť územia existujúceho štátu jednostranne vyhlásila za nezávislý štát. Rozdeľte si tieto úlohy:

- zástupcovia novovzniknutej entity,
- zástupcovia pôvodného štátu,
- zástupcovia medzinárodného spoločenstva.

Každá skupina posúdi, či novovzniknutá entita spĺňa znaky štátu a či by mala byť medzinárodne uznaná. Pri argumentácii zohľadnite najmä existenciu stáleho obyvateľstva, vymedzeného územia, verejnej moci a schopnosť vstupovať do medzinárodných vzťahov.

3. *Subjekty medzinárodného práva*

Porovnajte štáty, medzinárodné organizácie, národy bojujúce za sebaurčenie, jednotlivcov a ďalšie subjekty medzinárodného práva. Určte:

- z čoho je odvodená ich medzinárodnoprávna subjektivita,
- aké práva a povinnosti im medzinárodné právo priznáva,
- či môžu uzatvárať medzinárodné zmluvy,
- či môžu niesť medzinárodnoprávnu zodpovednosť,
- či môžu uplatňovať svoje práva pred medzinárodnými orgánmi.

Na základe týchto kritérií vysvetlite, prečo nemajú všetky subjekty medzinárodného práva rovnaký rozsah právnej subjektivity.

4. *Sebaurčenie národov a územná celistvosť štátu*

Vypracujte argumentačnú mapu konfliktu medzi právom národov na sebaurčenie a zásadou územnej celistvosti štátu. Rozlíšte:

- vnútorné a vonkajšie sebaurčenie,
- autonómiu a odtrhnutie časti územia,

- oprávnené uplatňovanie práva na sebaurčenie a separatizmus,
- záujmy dotknutého obyvateľstva, pôvodného štátu a medzinárodného spoločenstva.

Záverečné otázky

- Ktorý zo znakov štátu považujete za najvýznamnejší pre jeho existenciu? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Prečo sa štát považuje za základný a pôvodný subjekt medzinárodného práva?
- Uveďte jeden príklad, keď medzinárodná spolupráca posilňuje schopnosť štátu plniť jeho úlohy, a jeden príklad, keď obmedzuje jeho samostatné rozhodovanie.
- Je medzinárodné uznanie podmienkou vzniku štátu, alebo iba potvrdením jeho existencie?

Úloha č. 7 Prípadová štúdia: Je Kosovo štátom?

Kosovo bolo súčasťou Srbska, pričom po ozbrojenom konflikte sa od roku 1999 nachádzalo pod medzinárodnou správou na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 1244. Dňa 17. februára 2008 kosovskí predstavitelia jednostranne vyhlásili nezávislosť. Srbsko tento krok odmietlo a naďalej považuje Kosovo za súčasť svojho územia. Nezávislosť Kosova uznala značná časť medzinárodného spoločenstva, nie však všetky štáty. Kosovo neuznáva ani päť členských štátov Európskej únie – Slovensko, Španielsko, Rumunsko, Cyprus a Grécko. Kosovo zároveň nie je členským štátom OSN. V roku 2010 Medzinárodný súdny dvor dospel k záveru, že prijatie deklarácie nezávislosti Kosova neporušilo všeobecné medzinárodné právo, rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 ani vtedajší ústavný rámec. Súd však nerozhodol, že Kosovo má právo na odtrhnutie, ani výslovne nepotvrdil, že je štátom. Posudzoval iba zákonnosť samotného vyhlásenia nezávislosti. Medzinárodný súdny dvor, rezolúcia BR OSN č. 1244

Na základe uvedených skutočností posúďte:

- Spĺňa Kosovo základné znaky štátu – územie, obyvateľstvo, efektívnu štátnu moc a schopnosť vstupovať do medzinárodných vzťahov?

- Je uznanie inými štátmi podmienkou vzniku štátu alebo iba potvrdením už existujúcej štátnosti?
- Môže byť určitá entita štátom, hoci nie je členom OSN a časť medzinárodného spoločenstva ju neuznáva?
- Má v tomto prípade prednosť právo obyvateľstva Kosova na sebaurčenie alebo právo Srbska na zachovanie územnej celistvosti?
- Čo Medzinárodný súdny dvor vo svojom stanovisku skutočne rozhodol a ktoré zásadné otázky ponechal otvorené?
- Je Kosovo výnimočným prípadom, alebo sa jeho osamostatnenie môže používať ako precedens aj pri iných separatistických územiach?

Skupinová aktivita: vytvorte štyri skupiny:

- zástupcovia Kosova – obhajujú právo na nezávislosť,
- zástupcovia Srbska – obhajujú suverenitu a územnú celistvosť,
- štát zvažujúci uznanie Kosova – rozhoduje na základe právnych a politických argumentov,
- medzinárodní sudcovia – posúdia argumenty a rozhodnú, či Kosovo možno považovať za štát.

Záverečná otázka

Rozhodujú o vzniku štátu právne kritériá, uznanie ostatných štátov alebo napokon politická realita?

Úloha č. 8 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,

- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Môže byť štát v dnešnom svete ešte úplne suverénny?*

Vo svojej eseji charakterizujte štát ako základný subjekt medzinárodného práva a vysvetlite, čo znamená jeho plná a všeobecná medzinárodnoprávna subjektivita. Zamyslite sa nad tým, ako jeho postavenie ovplyvňujú medzinárodné záväzky, členstvo v medzinárodných organizáciách a rastúca vzájomná závislosť štátov. Posúďte, či tieto skutočnosti obmedzujú suverenitu štátu, alebo predstavujú spôsob jej moderného uplatňovania.

Téma č. 2 *Kto môže samostatne vystupovať v medzinárodných vzťahoch?*

Vo svojej eseji porovnajte postavenie štátu, medzinárodnej organizácie a medzinárodného orgánu. Vysvetlite rozdiely v spôsobe ich vzniku, rozsahu právomocí a medzinárodnoprávnej subjektivite. Osobitnú pozornosť venujte rozdielu medzi medzinárodnou organizáciou ako samostatným subjektom medzinárodného práva a jej orgánom, ktorý koná v rámci zverených právomocí. Posúďte, či môže medzinárodný orgán vystupovať nezávisle od organizácie alebo štátov, ktoré ho vytvorili.

Téma č. 3 *Je Európska únia iba medzinárodnou organizáciou alebo predstavuje niečo viac?*

Vo svojej eseji objasnite postavenie Európskej únie v medzinárodnom práve a porovnajte ju s klasickými medzinárodnými organizáciami. Zamerajte sa na jej právnu subjektivitu, inštitucionálnu štruktúru, rozsah právomocí a osobitosti právneho poriadku Európskej únie. Zamyslite sa nad tým, ako členstvo v Európskej únii ovplyvňuje výkon suverenity členských štátov. Posúďte, či možno Európsku úniu považovať za osobitný nadnárodný integračný útvar.

Téma č. 4 Má každý národ právo vytvoriť si vlastný štát?

Vo svojej eseji vysvetlite obsah a význam práva národov na sebaurčenie v medzinárodnom práve. Rozlíšte jeho vnútornú a vonkajšiu podobu a preskúmajte jeho vzťah k suverenite a územnej celistvosti existujúcich štátov. Na konkrétnom príklade posúďte, za akých okolností môže uplatnenie práva na sebaurčenie viesť k vzniku samostatného štátu. Zamyslite sa nad tým, či možno právo na sebaurčenie uplatňovať bez obmedzení.

Téma č. 5 Aké následky má porušenie medzinárodného práva štátom?

Vo svojej eseji vysvetlite pojem medzinárodnej zodpovednosti štátu a podmienky jej vzniku. Zamerajte sa na porušenie medzinárodnoprávnej povinnosti, pripísateľnosť konania alebo opomenutia štátu a základné formy nápravy, najmä reštitúciu, kompenzáciu a satisfakciu. Na konkrétnom príklade ukážte, akými spôsobmi možno voči štátu vyvodiť zodpovednosť. Posúďte, či sú súčasné medzinárodné mechanizmy dostatočne účinné na zabezpečenie dodržiavania medzinárodného práva.

Téma č. 6 Vzniká štát na základe splnenia právnych podmienok alebo až jeho uznaním?

Vo svojej eseji vysvetlite základné predpoklady vzniku štátu a význam jeho uznania ostatnými štátmi. Porovnajte deklaratórnu a konštitutívnu teóriu uznania a objasnite praktické dôsledky obmedzeného medzinárodného uznania. Na konkrétnom príklade, napríklad Kosova, Palestíny alebo Severného Cypru, posúďte, či môže určitá entita existovať ako štát, hoci ju neuznáva celé medzinárodné spoločenstvo.

Téma č. 7 Sú všetky štáty v medzinárodnom práve skutočne rovné?

Vo svojej eseji objasnite princíp zvrchovanej rovnosti štátov a jeho význam pre fungovanie medzinárodného spoločenstva. Porovnajte právnu rovnosť štátov s ich faktickým politickým, hospodárskym a vojenským postavením. Na konkrétnych príkladoch ukážte, ako sa rozdiely medzi štátmi prejavujú v medzinárodných organizáciách

a pri tvorbe medzinárodného práva. Posúďte, či možno hovoriť o skutočnej rovnosti štátov, alebo ide predovšetkým o formálny právny princíp.

Téma č. 8 Môžu medzinárodné organizácie rozhodovať nezávisle od členských štátov?

Vo svojej eseji charakterizujte medzinárodné organizácie ako subjekty medzinárodného práva a vysvetlite odvodený, funkčný a obmedzený charakter ich právnej subjektivity. Zamerajte sa na vzťah medzi vôľou členských štátov a právomocami orgánov medzinárodnej organizácie. Na príklade OSN, Rady Európy alebo inej organizácie posúďte, do akej miery môže medzinárodná organizácia konať samostatne a kde sa nachádzajú hranice jej oprávnení.

Téma č. 9 Môže sa jednotlivec stať plnoprávnym subjektom medzinárodného práva?

Vo svojej eseji objasnite postavenie jednotlivca v súčasnom medzinárodnom práve. Zamerajte sa na práva a povinnosti, ktoré mu vyplývajú najmä z medzinárodnej ochrany ľudských práv, medzinárodného trestného práva a mechanizmov individuálnych sťažností. Porovnajte rozsah medzinárodnoprávnej subjektivity jednotlivca so subjektivitou štátu a medzinárodnej organizácie. Posúďte, či je jednotlivec už dnes samostatným subjektom medzinárodného práva, alebo zostáva jeho postavenie len čiastočné a odvodené.

Téma č. 10 Je členstvo v medzinárodných organizáciách obmedzením alebo prejavom suverenity štátu?

Vo svojej eseji vysvetlite vzťah medzi štátnou suverenitou a dobrovoľným prijímaním medzinárodných záväzkov. Preskúmajte, ako členstvo v medzinárodných organizáciách ovplyvňuje rozhodovacie právomoci štátu a jeho schopnosť samostatne presadzovať vlastné záujmy. Na konkrétnom príklade posúďte, či prenos alebo spoločný výkon určitých právomocí znamená oslabenie suverenity, alebo predstavuje spôsob jej účinnejšieho uplatňovania.

Téma č. 11 Kde sa končí právo na sebaurčenie a začína ochrana územnej celistvosti štátu?

Vo svojej eseji analyzujte vzťah medzi právom národov na sebaurčenie a princípom územnej celistvosti štátov. Vysvetlite rozdiel medzi vnútorným sebaurčením, vonkajším sebaurčením a odtrhnutím časti štátneho územia. Na konkrétnom prípade porovnajte právne argumenty obyvateľstva požadujúceho nezávislosť s argumentmi pôvodného štátu. Zaujmite stanovisko k tomu, za akých okolností by mohlo byť vytvorenie nového štátu legitímne.

Téma č. 12 Dokáže medzinárodné právo prinútiť mocný štát niesť zodpovednosť?

Vo svojej eseji preskúmajte možnosti vyvedenia medzinárodnej zodpovednosti voči štátu, ktorý porušil svoje medzinárodné záväzky. Zamerajte sa na úlohu medzinárodných súdov, medzinárodných organizácií, sankcií a protiopatrení. Porovnajte právne pravidlá s praktickými možnosťami ich presadzovania voči politicky, hospodársky alebo vojensky silným štátom. Posúďte, či účinnosť medzinárodnej zodpovednosti závisí viac od práva alebo od politickej vôle štátov.

ÚSTAVA A KONŠTITUCIONALIZMUS

1. Repetitórium

Ústava predstavuje **základný zákon štátu a vrchol právneho poriadku**. Upravuje najvýznamnejšie spoločenské vzťahy, najmä **organizáciu a výkon verejnej moci, postavenie najvyšších štátnych orgánov a vzťahy medzi nimi, základné princípy fungovania štátu a spravidla aj základné práva a slobody jednotlivca**. Zároveň je **hodnotovým základom**, na ktorom je vybudovaný celý právny poriadok. Jej súčasná podoba je výsledkom dlhodobého historického vývoja, počas ktorého sa menilo chápanie štátu, verejnej moci aj postavenia jednotlivca. Preto neexistuje jediná všeobecne prijatá definícia ústavy. Ústava sa chápe nielen ako **právny predpis najvyššej právnej sily**, ale aj ako **spoločenský a politický fenomén**, ktorého význam závisí od jeho reálneho uplatňovania v spoločnosti.

Význam ústavy sa prejavuje prostredníctvom jej funkcií. **Právna funkcia** spočíva v tom, že ústava tvorí základ celého právneho poriadku, ustanovuje pravidlá organizácie štátu a vytvára rámec výkonu verejnej moci. **Politická funkcia** vytvára podmienky fungovania demokratického politického systému, upravuje pravidlá politickej súťaže, volieb a kreovania ústavných orgánov. **Organizačná funkcia** určuje systém najvyšších orgánov verejnej moci, ich právomoci a vzájomné vzťahy. **Garančná funkcia** zabezpečuje ochranu jednotlivca pred svojvôľou verejnej moci, ako aj ochranu samotnej ústavy a ústavnosti. **Hodnotová funkcia** vyjadruje základné princípy demokratického štátu, **integračná funkcia** prispieva k spoločenskému konsenzu, **stabilizačná funkcia** vytvára trvalý rámec fungovania štátu a **dynamická funkcia** umožňuje primeraný vývoj ústavného poriadku prostredníctvom ústavných zmien, interpretácie a ústavnej praxe.

S ústavou úzko súvisí **konštitucionalizmus**, ktorý predstavuje základnú koncepciu moderného demokratického štátu. Neznamená iba existenciu ústavy, ale **spôsob výkonu verejnej moci založený na nadradenosti ústavy, vláde práva, obmedzení verejnej moci**

a deľbe moci. V historickom význame vyjadruje myšlienku vlády ľudu uskutočňovanej prostredníctvom ústavy, pričom **zdrojom ústavodarnej moci je ľud** a výkon verejnej moci je viazaný ústavou. Medzi jeho hlavné ideové zdroje patria **humanizmus, osvietenstvo, prirodzenoprávna teória, politický liberalizmus, teórie spoločenskej zmluvy, suverenity ľudu, deľby moci a pozitívneho práva.** Spoločným cieľom týchto myšlienkových smerov bolo **obmedzenie svojvoľného výkonu verejnej moci a ochrana slobody jednotlivca.**

V právnej teórii sa ústava tradične rozlišuje **vo formálnom a materiálnom význame.** **Formálna ústava** predstavuje osobitný právny predpis najvyššej právnej sily prijímaný a menený osobitným postupom. **Materiálna ústava** je vymedzená obsahom právnej úpravy a zahŕňa právne normy upravujúce základné princípy štátu, organizáciu verejnej moci a základné práva a slobody. Rozlišovanie formálneho a materiálneho chápania poukazuje na to, že **nie všetky otázky ústavného významu musia byť upravené vo formálnej ústave** a zároveň **nie každé ustanovenie ústavného textu nevyhnutne tvorí súčasť ústavnej matérie.**

Ústavy možno klasifikovať podľa viacerých kritérií. Rozlišujú sa najmä **písané a nepísané, monolegálne a polylegálne, rigidné a flexibilné, oktrojované, dohodnuté a revolučné, monarchické a republikánske, ústavy unitárnych a zložených štátov, reálne a fiktívne, ako aj demokratické a autokratické.** Jednotlivé kritériá sa navzájom nevylučujú a umožňujú charakterizovať ústavné systémy z rôznych hľadísk, najmä podľa ich **právnej formy, spôsobu prijatia, stability, obsahu či vzťahu k spoločenskej realite.**

Významnou súčasťou moderného konštitucionalizmu je **doktrína materiálneho jadra ústavy.** Vychádza z myšlienky, že **nie všetky ustanovenia ústavy majú rovnaký význam** a že popri ustanoveniach, ktoré možno meniť ústavou ustanoveným postupom, existujú aj **princípy a hodnoty tvoriace samotnú identitu ústavného poriadku.** Materiálne jadro preto nepredstavuje osobitnú časť ústavy ani súbor konkrétnych ustanovení, ale **hodnotový základ celého ústavného systému.** Jeho vznik úzko súvisí s historickými skúsenosťami, ktoré ukázali, že demokratický štát možno oslabiť aj prostredníctvom formálne zákonných postupov. Moderný

konštitucionalizmus preto vychádza z toho, že **ani ústavodarná moc nemôže byť neobmedzená**, ale musí rešpektovať **základné princípy demokratického a právneho štátu**.

Materiálne jadro plní **ochrannú aj interpretačnú funkciu**. Pri výklade ústavy nemožno vychádzať iba z jej jazykového znenia, ale aj zo základných princípov, na ktorých je postavená. V právnej teórii sa rozlišuje **explicitné materiálne jadro**, založené na výslovných klauzulách večnosti, a **implicitné materiálne jadro**, ktorého existencia sa odvodzuje zo systematického výkladu ústavy ako hodnotového celku. V slovenskom ústavnom práve zohrala rozhodujúcu úlohu **judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky**, ktorá za základ implicitného materiálneho jadra označila **princípy demokratického a právneho štátu, najmä princíp deľby moci a nezávislosti súdnictva**. Medzi typické prvky materiálneho jadra patria **princíp demokracie, princíp právneho štátu, deľba moci a ochrana základných práv a slobôd**. Doktrína materiálneho jadra však zostáva predmetom odbornej diskusie, najmä pokiaľ ide o **rozsah právomocí ústavného súdu pri preskúmvaní ústavných zákonov a vzťah medzi ústavodarcom a ústavným súdom**.

Ústava používa **všeobecný, abstraktný a hodnotovo orientovaný jazyk**, ktorý jej umožňuje reagovať na meniace sa spoločenské podmienky bez potreby častých zmien ústavného textu. Význam ústavy preto nemožno odvodzovať iba z jej textu, ale aj z **ústavnej a politickej kultúry spoločnosti**. Významnú interpretačnú úlohu zohráva aj **preambula**, ktorá vyjadruje základné hodnoty a ciele ústavného poriadku. Pri interpretácii ústavy sa uplatňujú **jazykový, systematický, historický a teleologický výklad**, ktoré sa navzájom dopĺňajú. Význam ústavných ustanovení sa zároveň postupne rozvíja prostredníctvom **judikatúry ústavných súdov**, ktorá konkretizuje obsah všeobecných ústavných princípov.

Možnosť meniť ústavu patrí medzi **nevyhnutné znaky moderného konštitucionalizmu**. Ústava musí zabezpečovať **stabilitu ústavného poriadku**, zároveň však umožňovať reagovať na spoločenský vývoj. S tým súvisí pojem **ústavodarnej moci**, ktorá môže byť **pôvodná alebo odvodená**. **Pôvodná ústavodarná**

moc vytvára nový ústavný poriadok, zatiaľ čo **odvodená ústavodarná moc** pôsobí v rámci existujúcej ústavy a vykonáva sa spôsobom, ktorý sama ústava ustanovuje. Moderné ústavy preto spravidla vyžadujú na svoju zmenu **prísnejší postup než pri prijímaní obyčajných zákonov**, čím chránia stabilitu ústavného systému a podporujú dosiahnutie širšieho politického konsenzu.

Súčasný ústavný vývoj je ovplyvňovaný **globalizáciou, internacionalizáciou ústavného práva, rastúcim významom medzinárodných organizácií a európskej integrácie**, ako aj rozvojom **medzinárodnej ochrany ľudských práv**. Významné výzvy predstavujú aj **digitalizácia verejnej správy, umelá inteligencia, kybernetická bezpečnosť, ochrana demokratických procesov pred dezinformáciami a ochrana ústavného poriadku pred extrémizmom**. Ústavné právo sa preto neustále prispôbuje novým spoločenským podmienkam, pričom jeho základným poslaním zostáva **vytvárať právny rámec výkonu verejnej moci, chrániť základné práva a slobody jednotlivca a zabezpečovať fungovanie demokratického a právneho štátu**.

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Charakterizujte pojem ústava a vysvetlite, prečo neexistuje jej jednotná všeobecne akceptovaná definícia.
2. Vysvetlite rozdiel medzi juristickým, sociologickým a zmiešaným prístupom k chápaniu ústavy.
3. Uveďte a stručne charakterizujte základné funkcie ústavy.
4. Charakterizujte pojem konštitucionalizmus a jeho základné znaky.
5. Uveďte hlavné ideové zdroje moderného konštitucionalizmu.
6. Vysvetlite rozdiel medzi ústavou vo formálnom a materiálnom význame.
7. Charakterizujte základné kritériá klasifikácie ústav.
8. Vysvetlite podstatu doktríny materiálneho jadra ústavy.
9. Rozlíšte explicitné a implicitné materiálne jadro ústavy.
10. Uveďte argumenty v prospech a proti doktríne materiálneho jadra ústavy.
11. Vysvetlite význam interpretácie ústavy a charakterizujte základné metódy jej výkladu.
12. Charakterizujte pojem ústavodarnej moci a vysvetlite rozdiel medzi pôvodnou a odvodenou ústavodarnou mocou.
13. Vysvetlite, prečo moderné ústavy spravidla vyžadujú prísnejší postup pri svojej zmene než pri prijímaní obyčajných zákonov.
14. Uveďte hlavné výzvy súčasného ústavného vývoja.
15. Vysvetlite, prečo musí ústava zabezpečovať rovnováhu medzi stabilitou a schopnosťou reagovať na spoločenské zmeny?

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 - Výber správnej odpovede

Ktoré tvrdenia o ústave sú správne?

- a) Ústava je právny predpis s najvyššou právnou silou.

- b) Ústava upravuje iba organizáciu štátnych orgánov.
- c) Ústava spravidla upravuje aj základné práva a slobody.
- d) Ústava tvorí základ právneho poriadku.

Ktorý z uvedených prístupov chápe ústavu predovšetkým ako právny predpis najvyššej právnej sily?

- a) sociologický.
- b) juristický (normatívny).
- c) politologický.
- d) historický.

Medzi funkcie ústavy patria:

- a) právna,
- b) garančná,
- c) integračná,
- d) ekonomická.

Konštitucionalizmus je založený najmä na:

- a) nadradenosti ústavy,
- b) obmedzení verejnej moci,
- c) vláde práva,
- d) neobmedzenej suverenity panovníka.

Medzi ideové zdroje konštitucionalizmu patria:

- a) teória spoločenskej zmluvy,
- b) teória deľby moci,
- c) prirodzenoprávna teória,
- d) teória absolutizmu.

Ústava vo formálnom význame je charakteristická najmä tým, že:

- a) ide o právny predpis najvyššej právnej sily,
- b) je definovaná obsahom ústavnoprávných vzťahov,

- c) prijíma sa osobitným postupom,
- d) má osobitné postavenie v systéme prameňov práva.

Ktoré z uvedených dvojíc predstavujú základné delenie ústav?

- a) rigidné – flexibilné,
- b) písané – nepísané,
- c) monolegálne – polylegálne,
- d) federálne – konfederálne.

Materiálne jadro ústavy:

- a) predstavuje hodnotový základ ústavného poriadku,
- b) tvorí osobitnú hlavu každej ústavy,
- c) súvisí s limitmi ústavodarnej moci,
- d) plní aj interpretačnú funkciu.

Explicitné materiálne jadro ústavy je charakteristické tým, že:

- a) vyplýva zo systematického výkladu ústavy,
- b) je výslovne upravené v ústavnom texte,
- c) býva vyjadrené klauzulami večnosti,
- d) je typické pre všetky ústavy.

Medzi prvky materiálneho jadra ústavy spravidla patria:

- a) princíp demokratického štátu,
- b) princíp právneho štátu,
- c) del'ba moci,
- d) štátny rozpočet.

Pri interpretácii ústavy sa uplatňuje najmä:

- a) jazykový výklad,
- b) systematický výklad,
- c) historický výklad,
- d) teleologický výklad.

O ústavodarnej moci platí, že:

- a) môže byť pôvodná alebo odvodená,
- b) pôvodná ústavodarná moc vytvára nový ústavný poriadok,
- c) odvodená ústavodarná moc sa vykonáva podľa platnej ústavy,
- d) odvodená ústavodarná moc nie je ničím obmedzená.

Rigidná ústava je charakteristická tým, že:

- a) možno ju meniť rovnakým postupom ako obyčajný zákon,
- b) jej zmena podlieha prísnejšiemu postupu,
- c) posilňuje stabilitu ústavného poriadku,
- d) vylučuje akúkoľvek zmenu ústavy.

Medzi súčasné výzvy ústavného práva patria:

- a) rozvoj umelej inteligencie,
- b) kybernetická bezpečnosť,
- c) internacionalizácia ústavného práva,
- d) ochrana demokratických procesov.

Ktoré tvrdenia o zmene ústavy sú správne?

- a) Ústava musí zabezpečovať rovnováhu medzi stabilitou a schopnosťou reagovať na spoločenské zmeny.
- b) Každá ústava musí byť úplne nemenná.
- c) Príliš jednoduchá zmena ústavy môže oslabiť stabilitu ústavného poriadku.
- d) Príliš rigidná ústava môže sťažovať reagovanie na spoločenský vývoj.

Úloha č. 2 – Základné pojmy a členenie ústav

Pri každej dvojici pojmov:

- vysvetlite obidva pojmy,
- uveďte kritérium, podľa ktorého sa odlišujú,
- určte ich vzájomný vzťah,

- ak je to možné, uveďte konkrétny príklad,
- posúďte, ku ktorému z pojmov možno zaradiť Ústavu Slovenskej republiky.

Ústava vo formálnom význame × ústava v materiálnom význame.
Juristický (normatívny) prístup × sociologický prístup k chápaniu ústavy.

Písaná ústava × nepísaná ústava.

Monolegálna ústava × polylegálna ústava.

Rigidná ústava × flexibilná ústava.

Explicitné materiálne jadro ústavy × implicitné materiálne jadro ústavy.

Pôvodná ústavodarná moc × odvodená ústavodarná moc.

Reálna ústava × fiktívna ústava.

Demokratická ústava × autokratická ústava.

Stabilizačná funkcia ústavy × dynamická funkcia ústavy.

Odpovedzte:

Možno Ústavu Slovenskej republiky jednoznačne zaradiť do všetkých uvedených kategórií? Pri ktorých dvojiciach je jej zaradenie problematické alebo závisí od zvoleného teoretického prístupu?

Úloha č. 3 Doplňte

1. Ústava predstavuje základný _____ štátu.
2. Súbor najvýznamnejších spoločenských vzťahov upravovaných ústavou sa označuje ako ústavná _____.
3. Ústava vo formálnom význame sa od ostatných právnych predpisov odlišuje najmä svojou _____ silou.
4. Koncepcia výkonu verejnej moci založená na nadradenosti ústavy, vláde práva a obmedzení verejnej moci sa označuje ako _____.

5. Ústava, ktorej zmena podlieha prísnejšiemu postupu než prijatie obyčajného zákona, sa označuje ako _____ ústava.
6. Hodnotový základ ústavného poriadku, ktorý predstavuje limit ústavodarnej moci, sa označuje ako _____ jadro ústavy.
7. Pri interpretácii ústavy sa okrem jazykového výkladu uplatňuje aj systematický, historický a _____ výklad.
8. Ústavodarná moc sa tradične rozlišuje na _____ a odvodenú.
9. Ústava, ktorej ustanovenia sa v spoločenskej praxi skutočne uplatňujú a rešpektujú, sa označuje ako _____ ústava.
10. Jednou z aktuálnych výziev ústavného práva je rozvoj _____ inteligencie.

Úloha č. 4 Diskutujte

- Diskutujte o význame ústavy pre fungovanie demokratického a právneho štátu. Mohol by moderný demokratický štát existovať bez ústavy? Svoje názory zdôvodnite.
- Rozdeľte sa do dvoch skupín. Jedna skupina bude obhajovať názor, že ústavodarca by mal mať neobmedzenú právomoc meniť ústavu, druhá skupina bude obhajovať existenciu limitov ústavodarnej moci v podobe materiálneho jadra ústavy.
- Predstavte si, že sa pripravuje rozsiahla zmena ústavy. Diskutujte o tom, ktoré princípy by podľa vás nemali byť zmeniteľné ani ústavným zákonom. Svoje názory odôvodnite.
- Diskutujte o tom, aké riziká môže prinášať príliš časté novelizovanie ústavy. Kedy môže byť zmena ústavy nevyhnutná a kedy môže ohrozovať stabilitu ústavného poriadku?
- Identifikujte aktuálne výzvy, ktorým čelí súčasné ústavné právo (napr. digitalizácia, umelá inteligencia, kybernetická bezpečnosť alebo ochrana demokratických procesov). Diskutujte o tom, či súčasné ústavy poskytujú dostatočný rámec na ich riešenie.

Úloha č. 5 – Funkcie ústavy

Priradte ku každej situácii funkciu ústavy, ktorá sa v nej prejavuje najvýraznejšie: právnu, politickú, organizačnú, garančnú, hodnotovú, integračnú, stabilizačnú alebo dynamickú. Svoje odpovede stručne odôvodnite.

- Ústava určuje, ktoré orgány vykonávajú zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc.
- Ústavný súd zruší právny predpis odporujúci ústave.
- Ústava vyjadruje princípy demokracie, právneho štátu a ochrany ľudskej dôstojnosti.
- Ústavná úprava volieb vytvára rámec slobodnej politickej súťaže.
- Náročnejší postup zmeny ústavy chráni základné pravidlá štátu pred účelovými zásahmi.
- Výklad ústavy umožní uplatniť staršie ustanovenie na nový technologický problém.
- Preambula pripomína spoločné historické skúsenosti a hodnoty politického spoločenstva.
- Všetky právne predpisy musia byť v súlade s ústavou.

Úloha č. 6 – Klasifikácia ústav

Pri každej modelovej ústave určte jej druh podľa všetkých použiteľných kritérií. Vyberajte najmä z dvojíc písaná – nepísaná, monolegálna – polylegálna, rigidná – flexibilná, reálna – fiktívna a demokratická – autokratická.

Model A: Základné pravidlá štátu sú obsiahnuté v jedinom dokumente. Na jeho zmenu je potrebná trojpäťtinová väčšina parlamentu. Pravidlá sa v praxi dodržiavajú a politická súťaž je slobodná.

Model B: Ústavný poriadok tvorí viacero ústavných zákonov. Možno ich meniť iba kvalifikovanou väčšinou. Katalóg práv síce existuje, ale vláda pravidelne potláča opozíciu a súdy nie sú nezávislé.

Model C: Základné pravidlá fungovania štátu vyplývajú z viacerých zákonov, súdnych rozhodnutí a ústavných zvyklostí. Osobitný postup ich zmeny sa spravidla nevyžaduje.

Úloha č. 7 – Formálna alebo materiálna ústava?

Pri každom pravidle posúďte, či je súčasťou ústavy vo formálnom význame, v materiálnom význame, v oboch významoch alebo v žiadnom z nich. Predpokladajte, že body 1, 3 a 5 sú obsiahnuté priamo v ústavnom texte.

1. Ustanovenie o počte poslancov parlamentu.
2. Zákonná úprava podrobností volebného procesu.
3. Ustanovenie o hlavnom meste štátu.
4. Ústavná zvykosť ovplyvňujúca vymenovanie predsedu vlády.
5. Ustanovenie o ochrane základných práv a slobôd.
6. Interný rokovací poriadok ministerstva upravujúci evidenciu pošty.

Úloha č. 8 – Zmena ústavy

Parlament prijal ústavný zákon, ktorým predĺžil svoje volebné obdobie zo štyroch na desať rokov, zrušil pravidelné voľby počas tohto obdobia a obmedzil možnosť preskúmať volebný proces nezávislým súdom. Ústavný zákon bol prijatý požadovanou kvalifikovanou väčšinou.

Odpovedzte na otázky:

- Je prijatie zmeny predpísaným postupom postačujúce na záver, že je zmena ústavne prijateľná?
- Ktoré princípy demokratického a právneho štátu môžu byť zmenou dotknuté?
- Mohla by zmena zasiahnuť do materiálneho jadra ústavy? Prečo?
- Aké argumenty by mohol uviesť ústavodarca na obhajobu zmeny?
- Aké argumenty by mohli byť použité proti zásahu ústavného súdu?

Úloha č. 9 – Interpretácia ústavy

Ústava prijatá pred rozšírením internetu zaručuje tajomstvo správ podávaných poštou. Orgán verejnej moci tvrdí, že toto ustanovenie nechráni elektronickú komunikáciu, pretože ju text výslovne nespomína.

- Ako by sa dal problém posúdiť pomocou jazykového výkladu?
- Aký význam by mal systematický výklad v spojení s ochranou súkromia?
- K akému záveru môže viesť historický výklad?
- Ako by sa uplatnil teleologický výklad?
- Ktorý výklad považujete za najpresvedčivejší? Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 10 – Ústavodarná moc

Určte, či ide o prejav pôvodnej alebo odvodenej ústavodarnej moci. Svoje zaradenie stručne odôvodnite.

- Po zásadnej zmene politického režimu prijme ústavodarné zhromaždenie úplne novú ústavu.
- Parlament zmení spôsob voľby prezidenta postupom ustanoveným v platnej ústave.
- Novovzniknutý štát prijme svoju prvú ústavu.
- Občania v referende schvália dodatok k ústave podľa pravidiel, ktoré ústava výslovne ustanovuje.
- Revolučná moc zruší doterajší ústavný poriadok a vytvorí nové štátne orgány.

Úloha č. 11 – Reálna alebo fiktívna ústava?

Ústava štátu X obsahuje katalóg základných práv, pravidelné voľby, deľbu moci a nezávislosť súdov. V praxi však vláda zakazuje opozičné zhromaždenia, volebné orgány ovláda vládna strana a sudcov možno odvolať po politicky nevhodnom rozhodnutí.

- Je ústava štátu X reálna alebo fiktívna?
- Možno ju označiť za demokratickú iba na základe jej textu?

- Ktoré funkcie ústavy v opísanej praxi zlyhávajú?
- Aký význam má pri hodnotení ústavy politická a ústavná kultúra?

Úloha č. 12 – Materiálne jadro ústavy

Rozdeľte sa do menších skupín. Každá skupina zostaví návrh materiálneho jadra modernej demokratickej ústavy v rozsahu najviac piatich princípov.

Pri každom princípe uveďte:

- jeho stručné vymedzenie,
- dôvod, pre ktorý má byť chránený pred ústavnou zmenou,
- príklad zásahu, ktorý by tento princíp porušil,
- možné riziko príliš širokého vymedzenia princípu.

Na záver porovnajte návrhy skupín a pokúste sa vytvoriť spoločný minimálny katalóg.

Úloha č. 13 – Stabilita verzus zmena

Posúďte každý návrh a určte, či podľa vás patrí do ústavy, obyčajného zákona alebo ústavnej praxe. Zohľadnite význam otázky, potrebu stability a schopnosť právnej úpravy reagovať na zmeny.

- Základné pravidlá deľby štátnej moci.
- Presný technický spôsob elektronického hlasovania.
- Dĺžka volebného obdobia parlamentu.
- Organizačné podrobnosti fungovania ministerstiev.
- Základné podmienky obmedzenia ľudských práv.
- Pravidlá používania umelej inteligencie pri vybavovaní bežných správnych podaní.

Úloha č. 14 – Ústava pre digitálny vek

Navrhňte jedno nové ústavné ustanovenie reagujúce na využívanie umelej inteligencie alebo digitálnych technológií pri výkone verejnej moci. Ustanovenie musí byť všeobecné, dlhodobou použiteľné a zrozumiteľné.

Následne vysvetlite:

- ktorý ústavný princíp alebo základné právo má ustanovenie chrániť,
- prečo nestačí úprava v obyčajnom zákone,
- aké riziko by prinieslo príliš podrobné znenie,
- ako by sa ustanovenie mohlo vykladať pri budúcej technológii, ktorá dnes ešte neexistuje.

Úloha č. 15 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Je ústava iba právnym predpisom?*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad právnym, politickým a spoločenským významom ústavy. Posúďte, či možno kvalitu ústavy hodnotiť iba podľa jej textu, alebo aj podľa spôsobu, akým sa uplatňuje v spoločenskej praxi.

Téma č. 2 *Prečo verejná moc potrebuje ústavné hranice?*

Vo svojej eseji vysvetlite podstatu konštitucionalizmu a jeho význam pre organizáciu a výkon verejnej moci. Zamerajte sa na nadradenosť ústavy, vládu práva, deľbu moci a ochranu jednotlivca pred svojvôľou štátu.

Téma č. 3 *Môže ústavodarca zmeniť úplne všetko?*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad materiálnym jadrom ústavy ako limitom ústavodarnej moci. Zvážte argumenty podporujúce jeho existenciu aj námietky týkajúce sa demokratickej legitimacy ústavného súdnictva.

Téma č. 4 *Má byť ústava stabilná alebo pružná?*

Vo svojej eseji posúďte napätie medzi stabilitou ústavného poriadku a potrebou reagovať na spoločenské zmeny. Zamyslite sa nad výhodami a rizikami rigidnej a flexibilnej ústavy.

Téma č. 5 *Dokáže ústava reagovať na výzvy digitálneho veku?*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad tým, ako digitalizácia, umelá inteligencia, kybernetické hrozby a dezinformácie ovplyvňujú ústavné princípy a ochranu základných práv. Posúďte, či je potrebné meniť ústavný text alebo postačuje jeho výklad.

Téma č. 6 *Ústava ako základ demokratického a právneho štátu*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad významom ústavy pre fungovanie demokratického a právneho štátu. Vysvetlite, akým spôsobom ústava organizuje a obmedzuje verejnú moc, chráni základné práva a slobody a zabezpečuje stabilitu právneho poriadku. Posúďte, či na existenciu demokratického štátu postačuje samotné prijatie ústavy, alebo je rozhodujúce najmä jej reálne rešpektovanie a uplatňovanie.

Téma č. 7 *Konštitucionalizmus a jeho význam pre organizáciu a výkon verejnej moci*

Vo svojej eseji charakterizujte podstatu konštitucionalizmu a jeho základné princípy. Zamyslite sa nad významom nadradenosti ústavy, vlády práva, deľby moci a ochrany základných práv pre organizáciu a výkon verejnej moci. Posúďte, prečo existencia ústavy sama osebe ešte nemusí znamenať, že je štát skutočne konštitucionalistický.

Téma č. 8 Materiálne jadro ústavy ako limit ústavodarnej moci

Vo svojej eseji vysvetlite podstatu materiálneho jadra ústavy a jeho význam pre ochranu identity ústavného poriadku. Zamyslite sa nad tým, či by mala mať ústavodarná moc neobmedzené oprávnenie meniť ústavu, alebo by mala rešpektovať nezmeniteľné princípy demokratického a právneho štátu. Zaujmite stanovisko k právomoci ústavného súdu preskúmať súlad ústavných zákonov s materiálnym jadrom ústavy.

Téma č. 9 Stabilita ústavy verzus potreba jej zmien v meniacich sa spoločenských podmienkach

Vo svojej eseji sa zamyslite nad vzťahom medzi stabilitou ústavy a potrebou prispôbovať ústavný poriadok spoločenskému, politickému a technologickému vývoju. Posúďte riziká príliš častých zmien ústavy, ako aj problémy spojené s jej nadmernou rigiditou. Pokúste sa určiť, za akých okolností je zmena ústavy opodstatnená a aké podmienky by mali zabezpečovať jej legitimitu.

Téma č. 10 Súčasné výzvy ústavného práva a ich vplyv na budúci vývoj ústavných systémov

Vo svojej eseji identifikujte najvýznamnejšie výzvy, ktorým čelí súčasné ústavné právo, napríklad digitalizáciu verejnej správy, rozvoj umelej inteligencie, kybernetické hrozby, dezinformácie, oslabovanie demokratických inštitúcií alebo internacionalizáciu ochrany ľudských práv. Posúďte, či súčasné ústavy poskytujú dostatočný rámec na riešenie týchto problémov a akým smerom sa môžu ústavné systémy v budúcnosti vyvíjať.

ĽUDSKÉ PRÁVA A SLOBODY

1. Repetitórium

Ľudské práva predstavujú **rozsiahly a vnútorne diferencovaný systém práv a slobôd**, ktorých spoločným cieľom je **ochrana ľudskej dôstojnosti, slobody a ďalších základných hodnôt demokratickej spoločnosti**. Ich obsah sa v priebehu historického vývoja postupne rozširoval a reagoval na meniace sa spoločenské podmienky. Rozmanitosť ľudských práv prirodzene viedla k vytvoreniu viacerých kritérií ich delenia, ktorých cieľom **nie je vytvoriť hierarchiu jednotlivých práv, ale systematicky ich usporiadať a uľahčiť ich pochopenie**. Napriek rôznym spôsobom členenia tvoria ľudské práva **jednotný systém založený na princípoch univerzálnosti a rovnocennosti**.

V právnej teórii sa rozlišujú pojmy **ľudské práva, základné práva a slobody, osobné práva a občianske práva**. Pojem **ľudské práva** predstavuje najširšiu kategóriu práv, ktoré prináležia každému človeku z dôvodu jeho ľudskej dôstojnosti. Označenie **základné práva a slobody** sa spravidla používa pre tie ľudské práva, ktoré sú garantované ústavou alebo iným ústavným dokumentom konkrétneho štátu. V slovenskej právnej teórii sa namiesto pojmu občianske práva čoraz častejšie používa označenie **osobné práva**, ktoré presnejšie vystihuje ich obsah a univerzálny charakter.

Najčastejším spôsobom delenia ľudských práv je ich **členenie podľa obsahu**. **Osobné práva** chránia fyzickú a psychickú integritu človeka, jeho slobodu, súkromie a ďalšie zložky osobnosti. **Politické práva** umožňujú jednotlivcovi podieľať sa na správe vecí verejných a zabezpečujú fungovanie demokratického politického systému. **Hospodárske práva** upravujú postavenie jednotlivca v ekonomickom živote spoločnosti, **sociálne práva** smerujú k zabezpečeniu dôstojných životných podmienok a **kultúrne práva** vytvárajú podmienky na rozvoj osobnosti prostredníctvom vzdelávania, vedy a kultúry. Ústava Slovenskej republiky upravuje aj ďalšie skupiny práv, najmä **práva národnostných menšín a etnických skupín, právo na súdnu a inú právnu ochranu a**

právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Súčasná teória pritom **odmieta vytvárať medzi jednotlivými skupinami ľudských práv hodnotovú hierarchiu.**

Významné miesto v teórii ľudských práv zaujíma **generačné členenie, ktorého autorom je Karel Vašák.** Prvú generáciu tvoria osobné a politické práva, ktorých hlavným cieľom je ochrana jednotlivca pred neoprávnenými zásahmi štátu. **Druhú generáciu** predstavujú hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktorých účinné uplatňovanie spravidla predpokladá aktívnu činnosť štátu. **Tretiu generáciu** tvoria solidárne práva, ktorých ochrana si vyžaduje spoluprácu štátov a medzinárodného spoločenstva. V odbornej literatúre sa objavujú aj úvahy o **štvrtnej generácii ľudských práv,** jej obsah však nie je jednotne vymedzený. Generačné členenie má **predovšetkým historický a didaktický význam a nemožno ho absolutizovať.**

Medzi ďalšie teoretické prístupy patrí **Jellinekova teória statusov, rozlišovanie individuálnych a kolektívnych práv a členenie práv podľa možnosti ich obmedzenia.** Jellinekova teória rozlišuje viacero postavení jednotlivca vo vzťahu k štátu a predstavuje základ súčasného chápania **negatívnych a pozitívnych záväzkov štátu** pri ochrane ľudských práv. Väčšina ľudských práv zahŕňa oba typy záväzkov, pričom ich vzájomný pomer závisí od povahy konkrétneho práva. Z hľadiska možnosti obmedzenia sa rozlišujú **absolútne práva,** ktoré nepripúšťajú obmedzenie, a **relatívne práva,** ktorých výkon možno za zákonom ustanovených podmienok obmedziť pri rešpektovaní **princípu proporcionality.**

Účinné uplatňovanie ľudských práv si vyžaduje existenciu **mechanizmov ochrany,** prostredníctvom ktorých sa jednotlivci môžu domáhať ochrany svojich práv v prípade ich porušenia. Súčasný systém ochrany ľudských práv je **viacúrovňový a pozostáva z univerzálneho, regionálneho a vnútroštátneho systému.** **Univerzálny systém** je založený predovšetkým na činnosti Organizácie Spojených národov, Všeobecnej deklarácii ľudských práv a ďalších medzinárodných dohovoroch. **Regionálne systémy** poskytujú vyšší štandard ochrany, pričom najrozvinutejší je **európsky systém založený na Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európskom súde pre ľudské práva**

a ochrane základných práv v rámci Európskej únie. Základ ochrany ľudských práv však vždy tvorí vnútroštátny systém, v ktorom zohrávajú rozhodujúcu úlohu ústava, všeobecné súdy a ústavný súd.

Ochrana ľudských práv dnes čelí viacerým **novým výzvam**. Dynamický rozvoj **informačných technológií, digitalizácie a umelej inteligencie** prináša nové otázky týkajúce sa **ochrany súkromia, osobných údajov, algoritmického rozhodovania či využívania biometrických technológií**. Súčasne prebieha diskusia o univerzálnosti ľudských práv v podmienkach globalizácie, migrácie a kultúrnej rozmanitosti, ako aj o hraniciach súdnej ochrany ľudských práv a dynamického výkladu medzinárodných dokumentov. Budúci vývoj ochrany ľudských práv bude závisieť od schopnosti reagovať na technologické a spoločenské zmeny a zároveň zachovať **účinnú ochranu jednotlivca, demokratickú legitimitu výkonu verejnej moci a základné hodnoty, na ktorých je systém ľudských práv založený.**

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Vysvetlite rozdiel medzi pojmami ľudské práva, základné práva a slobody, osobné práva a občianske práva.
2. Charakterizujte základné spôsoby delenia ľudských práv a vysvetlite ich význam.
3. Charakterizujte jednotlivé skupiny ľudských práv podľa ich obsahu.
4. Vysvetlite podstatu generačného členenia ľudských práv a charakterizujte jednotlivé generácie práv.
5. Charakterizujte Jellinekovu teóriu statusov a vysvetlite jej význam pre súčasné chápanie ľudských práv.
6. Vysvetlite rozdiel medzi individuálnymi a kolektívnymi právami, ako aj medzi absolútnymi a relatívnymi právami.
7. Charakterizujte viacúrovňový systém ochrany ľudských práv a vysvetlite vzťah medzi univerzálnym, regionálnym a vnútroštátnym systémom ochrany.
8. Charakterizujte európsky systém ochrany ľudských práv a uveďte jeho základné inštitúcie a dokumenty.
9. Vysvetlite postavenie vnútroštátneho systému ochrany ľudských práv a charakterizujte úlohu všeobecných súdov a ústavného súdu pri ochrane základných práv a slobôd.
10. Charakterizujte hlavné súčasné výzvy v oblasti ochrany ľudských práv.

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Vyber správnu odpoveď

Ktoré tvrdenia o ľudských právach sú správne?

- a) Ich spoločným cieľom je ochrana ľudskej dôstojnosti a slobody.
- b) Tvorí jednotný systém založený na princípoch univerzality a rovnocennosti.

- c) Medzi jednotlivými skupinami ľudských práv existuje všeobecne uznávaná hierarchia.
- d) Ich obsah sa v priebehu historického vývoja vyvíjal.

Označenie základné práva a slobody sa spravidla používa pre:

- a) všetky práva priznané medzinárodným právom.
- b) ľudské práva garantované ústavou alebo iným ústavným dokumentom štátu.
- c) práva priznané výlučne občanom štátu.
- d) práva vyplývajúce z obyčajových pravidiel.

Medzi osobné práva patria najmä:

- a) právo na život.
- b) právo na osobnú slobodu.
- c) sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania.
- d) právo na štrajk.

Ktoré tvrdenia o generačnom členení ľudských práv sú správne?

- a) Jeho autorom je Karel Vašák.
- b) Prvú generáciu tvoria osobné a politické práva.
- c) Druhú generáciu tvoria hospodárske, sociálne a kultúrne práva.
- d) Štvrtá generácia ľudských práv je všeobecne uznávaná.

Pre tretiu generáciu ľudských práv je charakteristické, že:

- a) zahŕňa tzv. solidárne práva.
- b) jej ochrana si spravidla vyžaduje spoluprácu štátov a medzinárodného spoločenstva.
- c) patrí sem právo na mier.
- d) tvoria ju výlučne politické práva.

Ktoré tvrdenia o Jellinekovej teórii statusov sú správne?

- a) Rozlišuje štyri základné statusy jednotlivca vo vzťahu k štátu.
- b) Predstavuje základ súčasného chápania negatívnych a pozitívnych záväzkov štátu.

- c) Väčšina ľudských práv zahŕňa iba negatívne záväzky štátu.
- d) Rozlišuje status negativus, status positivus, status activus a status inactivus.

Súčasný systém ochrany ľudských práv pozostáva z:

- a) univerzálneho systému.
- b) regionálneho systému.
- c) vnútroštátneho systému.
- d) komunálneho systému.

Ktoré tvrdenia o európskom systéme ochrany ľudských práv sú správne?

- a) Je založený iba na činnosti Organizácie Spojených národov.
- b) Významnú úlohu v ňom zohráva Európsky súd pre ľudské práva.
- c) Súčasťou ochrany základných práv je aj systém Európskej únie.
- d) Patrí medzi najúčinnnejšie regionálne systémy ochrany ľudských práv.

Ktoré tvrdenia o vnútroštátnom systéme ochrany ľudských práv sú správne?

- a) Primárna zodpovednosť za ochranu ľudských práv spočíva na štáte.
- b) Medzinárodné mechanizmy ochrany majú vo všeobecnosti subsidiárny charakter.
- c) Ochranu ľudských práv zabezpečuje iba ústavný súd.
- d) Významnú úlohu pri ochrane práv zohrávajú všeobecné súdy.

Medzi súčasné výzvy ochrany ľudských práv patria:

- a) rozvoj umelej inteligencie.
- b) ochrana súkromia v digitálnom prostredí.
- c) otázka univerzálnosti ľudských práv.
- d) hranice súdnej ochrany a dynamického výkladu ľudských práv.

Úloha č. 2 – Porovnajte

Pri každej dvojici stručne charakterizujte oba pojmy a podľa možnosti doplňte príklad konkrétneho práva alebo mechanizmu ochrany.

1. Ľudské práva × základné práva a slobody.
2. Osobné práva × politické práva.
3. Hospodárske práva × sociálne práva.
4. Prvá generácia ľudských práv × druhá generácia ľudských práv.
5. Individuálne práva × kolektívne práva.
6. Absolútne práva × relatívne práva.
7. Univerzálny systém ochrany ľudských práv × regionálny systém ochrany ľudských práv.
8. Európsky súd pre ľudské práva × Súdny dvor Európskej únie.

Uved'te základné kritérium rozlíšenie pojmov:

- právny základ
- inštitucionálny rámec
- sídlo
- okruh štátov a subjektov podliehajúcich ich právomoci,
- typ konania a podmienky, za ktorých sa môže jednotliviec domáhať ochrany

Úloha č. 3 – Doplňte

Najširšiu kategóriu subjektívnych práv, ktoré prináležia každému človeku, predstavujú _____ práva.

Najčastejším spôsobom členenia ľudských práv je ich delenie podľa _____.

Prvú generáciu ľudských práv tvoria _____ a _____ práva.

Autorom generačného členenia ľudských práv je _____.

Súčasný systém ochrany ľudských práv pozostáva z univerzálneho, regionálneho a _____ systému.

Základným pilierom univerzálneho systému ochrany ľudských práv je Organizácia _____.

Kontrolným mechanizmom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd je Európsky súd pre _____.

Medzi významné súčasné výzvy ochrany ľudských práv patrí rozvoj umelej _____.

Úloha č. 4 – Diskutujte

- Diskutujte o tom, či možno všetky skupiny ľudských práv považovať za rovnocenné, alebo či niektoré z nich majú v demokratickom a právnom štáte osobitné postavenie. Osobitne sa pri diskusii zamerajte na absolútne a relatívne práva. Svoje názory zdôvodnite.
- Diskutujte o tom, aké výhody a nevýhody prináša viacúrovňový systém ochrany ľudských práv. Aký význam majú podľa vás univerzálny, regionálny a vnútroštátny systém ochrany ľudských práv?
- Diskutujte o tom, aké výzvy prináša rozvoj digitálnych technológií a umelej inteligencie pre ochranu ľudských práv. Uveďte príklady práv, ktoré môžu byť technologickým pokrokom najviac ovplyvnené.

Úloha č. 5 – Zarad'te ľudské práva

Každé z uvedených práv zarad'te podľa jeho obsahu a generačného členenia. Zároveň určte, či ide prevažne o individuálne alebo kolektívne právo a či jeho ochrana vyžaduje najmä negatívny alebo pozitívny záväzok štátu. Svoje zaradenie stručne odôvodnite.

1. Právo na život.
2. Sloboda prejavu.
3. Volebné právo.
4. Právo na prácu.
5. Právo na ochranu zdravia.
6. Právo na vzdelanie.

7. Právo príslušníkov národnostných menšín rozvíjať vlastnú kultúru.
8. Právo na priaznivé životné prostredie.
9. Právo na súkromný a rodinný život.
10. Právo na súdnu ochranu.

Úloha č. 6 – Prirad'te dokumenty a inštitúcie

Prirad'te jednotlivé dokumenty a inštitúcie k univerzálnemu, regionálnemu alebo vnútroštátnemu systému ochrany ľudských práv.

1. Všeobecná deklarácia ľudských práv.
2. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
3. Charta základných práv Európskej únie.
4. Ústava Slovenskej republiky.
5. Európsky súd pre ľudské práva.
6. Súdny dvor Európskej únie.
7. Ústavný súd Slovenskej republiky.
8. Rada OSN pre ľudské práva.
9. Všeobecné súdy Slovenskej republiky.
10. Medzinárodné pakty o ľudských právach.

Pri každej položke stručne vysvetlite jej postavenie a význam v systéme ochrany ľudských práv.

Úloha č. 7 – Posúď'te modelové situácie

Pri každej situácii určte:

- ktoré ľudské právo alebo sloboda môžu byť dotknuté,
- či ide o absolútne alebo relatívne právo,
- aký záväzok štátu z daného práva vyplýva,
- ktorý vnútroštátny alebo medzinárodný orgán by mohol poskytnúť ochranu.

1. Polícia bez zákonného dôvodu sleduje súkromnú elektronickú komunikáciu občana.
2. Pokojné zhromaždenie je zakázané iba z dôvodu kritického postoja jeho organizátorov k vláde.
3. Osoba vo výkone trestu je vystavená neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu.
4. Dieťaťu nie je z dôvodu jeho etnického pôvodu umožnený rovnaký prístup ku vzdelaniu.
5. Zamestnancovi nie je dlhodobo vyplácaná mzda za vykonanú prácu.
6. Verejný orgán použije systém rozpoznávania tváre bez jasných pravidiel a bez možnosti kontroly jeho používania.

Úloha č. 8 – Preskúmajte obmedzenie práva

Štát prijal opatrenie, podľa ktorého možno z dôvodu ochrany verejnej bezpečnosti zakázať verejné zhromaždenie. Príslušný orgán na základe tohto opatrenia zakázal pokojné zhromaždenie, pretože sa ho podľa odhadu mohlo zúčastniť veľké množstvo osôb.

Posúďte:

- Ktoré základné právo bolo obmedzené?
- Ide o absolútne alebo relatívne právo?
- Aký legitímny cieľ môže obmedzenie sledovať?
- Bolo opatrenie vhodné na dosiahnutie sledovaného cieľa?
- Existoval miernejší prostriedok, ktorým bolo možné cieľ dosiahnuť?
- Je zákaz primeraný vo vzťahu k sledovanému cieľu?
- Aké skutočnosti by mal príslušný orgán pri rozhodovaní zohľadniť?

Úloha č. 9 – Určte postup ochrany

Občan sa domnieva, že rozhodnutím orgánu verejnej moci bolo porušené jeho základné právo. Zostavte postup, akým sa môže domáhať ochrany na vnútroštátnej a následne na medzinárodnej úrovni.

Pri riešení vysvetlite:

- prečo ochranu poskytujú predovšetkým vnútroštátne orgány,
- akú úlohu plnia všeobecné súdy,
- kedy môže prichádzať do úvahy ústavná sťažnosť,
- za akých podmienok sa jednotlivec môže obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva,
- čo znamená subsidiárny charakter medzinárodnej ochrany ľudských práv.

Úloha č. 10 – Odhaľte a opravte chyby

Posúďte správnosť nasledujúcich tvrdení. Nesprávne tvrdenia opravte a svoju odpoveď stručne zdôvodnite.

1. Ľudské práva patria iba občanom demokratických štátov.
2. Všetky základné práva a slobody sú absolútne a nemožno ich obmedziť.
3. Práva prvej generácie ukladajú štátu výlučne povinnosť nekonať.
4. Sociálne práva nemajú povahu ľudských práv.
5. Všeobecná deklarácia ľudských práv je medzinárodnou zmluvou.
6. Európsky súd pre ľudské práva je orgánom Európskej únie.
7. Jednotlivec sa môže obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva bez využitia vnútroštátnych prostriedkov nápravy.
8. Ústavný súd Slovenskej republiky je jediným vnútroštátnym orgánom ochrany základných práv.
9. Generačné členenie vytvára hierarchiu medzi jednotlivými skupinami práv.
10. Rozvoj umelej inteligencie sa ochrany ľudských práv netýka.

Úloha č. 11 – Človek a algoritmus

Orgán verejnej správy používa umelú inteligenciu na rozhodovanie o priznaní sociálnej dávky. Žiadosť bola automaticky zamietnutá, pričom žiadateľ nedostal zrozumiteľné odôvodnenie a nemohol zistiť, z akých údajov systém vychádzal.

Posúďte:

1. Ktoré základné práva môžu byť dotknuté?
2. Aké riziká prináša netransparentné algoritmické rozhodovanie?
3. Má mať jednotlivec právo na vysvetlenie automatizovaného rozhodnutia?
4. Má byť zabezpečená možnosť preskúmania rozhodnutia človekom?
5. Kto má niesť zodpovednosť za rozhodnutie vytvorené pomocou umelej inteligencie?
6. Aké pravidlá by mal štát zaviesť na ochranu jednotlivca?

Úloha č. 12 – Zaujmite stanovisko

Vyberte si jedno z nasledujúcich tvrdení a vypracujte krátke odôvodnené stanovisko. Uveďte aspoň dva argumenty podporujúce zvolený názor a jeden možný protiargument.

- Nové technologické výzvy si vyžadujú vytvorenie nových ľudských práv.
- Súčasný katalóg ľudských práv postačuje, potrebné je iba prispôbiť jeho výklad novým podmienkam.
- Medzinárodné súdy by mali ľudské práva vykladať dynamicky podľa vývoja spoločnosti.
- Dynamický súdny výklad nesmie nahrádzať činnosť demokraticky legitimovaného zákonodarcu.
- Univerzálnosť ľudských práv musí mať prednosť pred kultúrnymi a náboženskými osobitosťami.

Úloha č. 13 – Práca s prameňmi

Vyhľadajte a porovnajte úpravu vybraných ľudských práv v týchto právnych dokumentoch:

- Ústava Slovenskej republiky,
- Všeobecná deklarácia ľudských práv,
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd,
- Charta základných práv Európskej únie.

Výberte si jedno z nasledujúcich práv:

- právo na život,
- zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania,
- právo na súkromný a rodinný život,
- sloboda prejavu,
- sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania,
- právo na súdnu ochranu a spravodlivé súdne konanie,
- zákaz diskriminácie.

Pri práci postupujte takto:

- Vyhľadajte ustanovenia, v ktorých je vybrané právo upravené, a uveďte presné označenie dokumentu a príslušného článku.
- Porovnajte spôsob formulácie vybraného práva v jednotlivých dokumentoch. Identifikujte spoločné znaky a rozdiely.
- Zistite, či je právo formulované ako absolútne alebo či príslušný dokument pripúšťa jeho obmedzenie.
- Ak možno právo obmedziť, vyhľadajte podmienky, za ktorých je takýto zásah prípustný.
- Určte, ktoré orgány alebo súdy zabezpečujú ochranu daného práva na vnútroštátnej, regionálnej a nadnárodnej úrovni.
- Posúďte, či niektorý z dokumentov poskytuje jednotlivcovi širší rozsah ochrany. Svoj záver odôvodnite odkazom na konkrétne ustanovenia.

Výsledky spracujte do porovnávacej tabuľky:

Prameň	Článok	Obsah práva	Možnosť obmedzenia	Mechanizmus ochrany
Ústava Slovenskej republiky				
Všeobecná deklarácia ľudských práv				
Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd				
Charta základných práv Európskej únie				

Na záver stručne vysvetlite, prečo sa ochrana toho istého práva môže v jednotlivých prameňoch odlišovať a aký význam má táto viacúrovňová úprava pre jednotlivca.

Úloha č. 14 – Vyhľadajte prípad

Muž cestoval moskovským metrom s kartónovou figurínou politického aktivistu a transparentom, ktorým pokojnou formou vyjadroval nesúhlas s jeho trestným stíhaním. Jeho konanie nebolo násilné, nenarúšalo verejný poriadok a nebránilo ostatným cestujúcim v používaní metra.

Fotografie z protestu boli zverejnené na sociálnej sieti. Polícia následne použila kamerové záznamy z metra a technológiu na rozpoznávanie tváre, pomocou ktorej muža identifikovala, vypátrala a zadržala. Za uskutočnenie protestu bez predchádzajúceho oznámenia mu bola uložená sankcia.

Muž namietal, že pokojne vyjadroval svoj politický názor a že použitie technológie na rozpoznávanie tváre predstavovalo neprimeraný zásah do jeho súkromia.

Posúďte prípad a odpovedzte na otázky:

1. Ktoré ľudské práva mohli byť konaním štátnych orgánov dotknuté?

2. Vyhľadajte príslušné ustanovenia Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Ústavy Slovenskej republiky.
3. Ide o absolútne alebo relatívne práva? Možno tieto práva obmedziť?
4. Predstavovalo použitie technológií na rozpoznávanie tváre zásah do práva na súkromie, hoci sa muž nachádzal na verejnom mieste?
5. Aký legitímny cieľ mohol štát sledovať identifikáciou a sankcionovaním protestujúceho?
6. Bolo použitie technológií na rozpoznávanie tváre nevyhnutné na dosiahnutie tohto cieľa? Mohla polícia použiť miernejší prostriedok?
7. Bola uložená sankcia primeraným obmedzením slobody prejavu?
8. Zmenilo by sa vaše posúdenie, ak by protestujúci podnecoval k násiliu alebo závažným spôsobom narušal verejný poriadok?
9. Posúďte zásah pomocou testu proporcionality:
 - a) Bol zásah ustanovený zákonom?
 - b) Sledoval legitímny cieľ?
 - c) Bol vhodný na dosiahnutie tohto cieľa?
 - d) Bol nevyhnutný, alebo existoval miernejší prostriedok?
 - e) Bol primeraný vo vzťahu k závažnosti zásahu do práv jednotlivca?

Doplňujúca práca s prameňmi

Pri riešení prípadu pracujte najmä s:

- čl. 8 Dohovoru – právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života,
- čl. 10 Dohovoru – sloboda prejavu,
- čl. 11 Dohovoru – sloboda zhromažďovania a združovania,
- čl. 16, 19, 22 a 24 Ústavy Slovenskej republiky.

Prípád vychádza zo skutočného rozsudku EŠLP Glukhin proti Rusku z 4. júla 2023. Súd dospel k záveru, že došlo k porušeniu čl. 8 aj čl. 10 Dohovoru. Použitie technológie na rozpoznávanie tváre pri identifikovaní účastníka pokojného protestu považoval za mimoriadne invazívny zásah, ktorý nebol v okolnostiach prípadu nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.

Úloha č. 15 – Vyriešte prípad

Združenie zastupujúce staršie ženy tvrdilo, že štát neprijíma dostatočne účinné opatrenia na zmierňovanie klimatickej zmeny. Členky združenia poukazovali na to, že vlny horúčav osobitne ohrozujú zdravie a život starších žien. Podľa ich názoru štát nestanovil dostatočne jasné ciele znižovania emisií ani neprijal opatrenia umožňujúce tieto ciele reálne dosiahnuť.

Na vnútroštátnej úrovni sa svojimi požiadavkami neúspešne obrátili na správne orgány a súdy. Tie sa ich námietkami vecne nezaoberali, pretože podľa nich neboli dotknuté odlišne alebo závažnejšie než ostatné obyvateľstvo. Združenie a niektoré jeho členky sa preto obrátili na Európsky súd pre ľudské práva.

Posúďte prípad a odpovedzte na otázky:

1. Ktoré ľudské práva mohli byť nedostatočnou činnosťou štátu dotknuté?
2. Vyhľadajte relevantné ustanovenia Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Ústavy Slovenskej republiky.
3. Môže nečinnosť štátu predstavovať zásah do ľudských práv, alebo k ich porušeniu dochádza iba aktívnym konaním verejnej moci?
4. Aké pozitívne záväzky môže mať štát pri ochrane života, zdravia, súkromia a životného prostredia?
5. Je právo na priaznivé životné prostredie individuálnym alebo kolektívnym právom? Môže vykazovať znaky oboch kategórií?

6. Môže sa jednotliviec domáhať ochrany iba na základe tvrdenia, že klimatická zmena ohrozuje celú spoločnosť? Čím by musel preukázať svoje osobitné dotknutie?
7. Malo by mať združenie právo zastupovať osoby ohrozené dôsledkami klimatickej zmeny, aj keď jednotlivé členky nemusia samostatne spĺňať podmienky na podanie sťažnosti?
8. Porušili vnútroštátne súdy právo na súdnu ochranu, ak sa námietkami združenia nezaoberali vecne?
9. Do akej miery môže súd preskúmať klimatickú politiku štátu bez toho, aby nahrádzal rozhodovanie zákonodarnej a výkonnej moci?
10. Rozhodnite, či štát porušil svoje povinnosti pri ochrane ľudských práv. Svoj záver odôvodnite.

Doplňujúca práca s prameňmi

Pri riešení prípadu pracujte najmä s:

- čl. 2 Dohovoru – právo na život,
- čl. 6 ods. 1 Dohovoru – právo na spravodlivé súdne konanie,
- čl. 8 Dohovoru – právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života,
- čl. 34 Dohovoru – postavenie obete a právo podať individuálnu sťažnosť,
- čl. 40 Ústavy SR – právo na ochranu zdravia,
- čl. 44 Ústavy SR – právo na priaznivé životné prostredie,
- čl. 46 Ústavy SR – právo na súdnu a inú právnu ochranu.

Na záver vyhl'adajte z rozhodnutí, ktoré z uvedených práv ESĽP považoval za porušené, a porovnajte svoj právny záver so záverom súdu.

Veľká komora ESĽP v rozsudku z 9. apríla 2024 uznala procesné oprávnenie združenia, nie však samostatné postavenie štyroch individuálnych sťažovateliek. Konštatovala porušenie čl. 8

Dohovoru, pretože Švajčiarsko nesplnilo svoje pozitívne záväzky v oblasti klimate zmeny, a tiež porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru, keďže združenie nemalo účinný prístup k súdu. (Rozsudok EŠLP – Verein KlimaSeniorinnen Schweiz a ďalší proti Švajčiarsku)

Úloha č. 16 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 Univerzálnosť ľudských práv v podmienkach narastajúcej kultúrnej rozmanitosti spoločnosti

Vo svojej eseji sa zamyslite nad tým, či možno ľudské práva považovať za univerzálne hodnoty platné pre každého človeka bez ohľadu na jeho kultúrnu, náboženskú alebo spoločenskú príslušnosť. Posúďte vzťah medzi univerzálnosťou ľudských práv a rešpektovaním kultúrnej rozmanitosti. Zaujmite stanovisko k otázke, či môže byť kultúrna alebo náboženská tradícia legitímnym dôvodom na odlišné chápanie alebo obmedzenie niektorých ľudských práv. Svoje názory podporte konkrétnymi príkladmi.

Téma č. 2 Viacúrovňový systém ochrany ľudských práv a jeho význam pre ochranu jednotlivca

Vo svojej eseji charakterizujte vnútroštátnu, regionálnu a univerzálnu úroveň ochrany ľudských práv a vysvetlite ich vzájomný vzťah. Zamyslite sa nad tým, aký význam má existencia viacerých mechanizmov ochrany pre jednotlivca, ktorého práva boli porušené. Posúďte výhody, ale aj možné problémy viacúrovňového systému,

napríklad prekrývanie právomocí, rozdielne štandardy ochrany alebo zdĺhavosť konania. Zaujmite stanovisko k tomu, ktorá úroveň má pri ochrane ľudských práv rozhodujúce postavenie.

Téma č. 3 Súčasné výzvy ochrany ľudských práv v podmienkach technologického a spoločenského vývoja

Vo svojej eseji identifikujte najvýznamnejšie výzvy, ktoré prináša technologický a spoločenský vývoj pre ochranu ľudských práv. Zamerajte sa napríklad na umelú inteligenciu, algoritmické rozhodovanie, digitálne sledovanie, ochranu súkromia a osobných údajov, biometrické technológie, dezinformácie alebo prejavy nenávisť v online prostredí. Posúďte, ktoré ľudské práva sú týmto vývojom najviac ovplyvnené a či súčasné právne mechanizmy poskytujú jednotlivcovi dostatočnú ochranu. Zamyslite sa tiež nad potrebou rovnováhy medzi technologickým pokrokom, verejným záujmom a ochranou ľudskej dôstojnosti a slobody.

Téma č. 4 Sú všetky ľudské práva skutočne rovnocenné?

Zamyslite sa nad tým, či majú všetky ľudské práva rovnakú hodnotu a postavenie, alebo či niektoré z nich tvoria nevyhnutný základ demokratického a právneho štátu. Osobitnú pozornosť venujte absolútnym právam a vysvetlite, prečo ich nemožno obmedziť ani v mimoriadnych situáciách. Svoje stanovisko podporte konkrétnymi príkladmi.

Téma č. 5 Stačí, aby štát do našich práv nezasahoval?

Posúďte, či možno ľudské práva účinne chrániť iba tým, že sa štát zdrží neoprávnených zásahov, alebo musí pri ich ochrane aj aktívne konať. Uveďte situácie, v ktorých môže ľudské práva ohroziť práve nečinnosť štátu. Zamyslite sa tiež nad tým, kde sa končia jeho pozitívne záväzky a začína osobná zodpovednosť jednotlivca.

Téma č. 6 Kedy je obmedzenie ľudského práva ešte legitímne?

Ľudské práva nemožno vždy vykonávať bez akýchkoľvek hraníc. Zamyslite sa nad tým, za akých podmienok môže štát ich výkon

obmedziť a ako možno rozlíšiť legitímne obmedzenie od svojvoľného zásahu. Svoje stanovisko vysvetlite na príklade konfliktu dvoch práv alebo konfliktu ľudského práva s verejným záujmom.

Téma č. 7 Koľko slobody sme ochotní vymeniť za pocit bezpečia?

Posúďte, či a do akej miery môže štát obmedzovať ľudské práva v záujme ochrany bezpečnosti, verejného poriadku alebo zdravia. Môžete sa zamerať napríklad na sledovanie komunikácie, rozpoznávanie tváre, kontrolu pohybu alebo obmedzovanie zhromaždení. Zamyslite sa nad tým, kedy sa ochrana spoločnosti môže zmeniť na neprimeranú kontrolu jednotlivca.

Téma č. 8 Má mať sloboda prejavu hranice aj na internete?

Zamyslite sa nad tým, či majú byť prejavy na internete chránené rovnako ako prejavy mimo digitálneho prostredia. Kde sa končí sloboda prejavu a začína ochrana dôstojnosti, bezpečnosti alebo práv iných ľudí? Posúďte tiež, kto by mal rozhodovať o odstránení problematického obsahu – štát, súdy, digitálne platformy alebo samotní používatelia.

Téma č. 9 Máme v digitálnom svete ešte právo na súkromie?

Sociálne siete, inteligentné zariadenia a kamerové systémy každodenne zhromažďujú veľké množstvo údajov o našom živote. Zamyslite sa nad tým, či sa človek používaním týchto technológií dobrovoľne vzdáva časti svojho súkromia. Posúďte, či možno očakávať ochranu súkromia aj na verejnom mieste a aké hranice by malo mať sledovanie jednotlivca štátom a súkromnými spoločnosťami.

Téma č. 10 Platia ľudské práva rovnako aj v čase krízy?

Krízové situácie často vedú k rozšíreniu právomocí štátu a k obmedzeniu práv jednotlivca. Zamyslite sa nad tým, či vojna, pandémie, teroristické ohrozenie alebo iná mimoriadna situácia môžu ospravedlniť zásahy, ktoré by za bežných okolností neboli prípustné. Aké záruky potrebujeme, aby sa dočasné opatrenia nestali trvalým nástrojom moci?

Téma č. 11 *Může být ochrana klímy otázkou lidských práv?*

Zamyslete sa nad tým, či má človek právo požadovať od štátu účinné opatrenia proti klimatickej zmene. Je priaznivé životné prostredie samostatným ľudským právom alebo skôr podmienkou ochrany života, zdravia a súkromia? Posúďte tiež, či majú súdy právo zasahovať do environmentálnej politiky štátu, ak ju považujú za nedostatočnú.

FORMA ŠTÁTU A JEJ ZLOŽKY

1. Forma štátu a forma vlády

1.1 Repetitórium

Forma štátu patrí medzi základné kategórie teórie štátu. Kým pojem štátu odpovedá na otázku, čo je štát, forma štátu vyjadruje, **akým spôsobom je štát organizovaný, územne usporiadaný a ako sa v ňom vykonáva štátna moc**. Predstavuje súhrn základných spôsobov organizácie, usporiadania a výkonu štátnej moci, prostredníctvom ktorých sa prejavuje konkrétna podoba štátu. Nejde o nemennú kategóriu. Forma štátu sa môže v priebehu historického vývoja meniť bez toho, aby tým nevyhnutne zanikol samotný štát. Jej podoba je ovplyvnená najmä historickým vývojom, politickými tradíciami, spoločenskými a kultúrnymi podmienkami, národnostnou a etnickou štruktúrou obyvateľstva, geografickými a hospodárskymi pomermi, ústavným vývojom a medzinárodným prostredím. Neexistuje preto jediná univerzálna forma štátu vhodná pre všetky štáty.

Forma štátu sa tradične člení na tri základné zložky. **Forma vlády** vyjadruje spôsob organizácie najvyšších štátnych orgánov, ich vzájomné vzťahy a postavenie hlavy štátu. **Štátne zriadenie** charakterizuje vnútorné územné usporiadanie štátu a rozdelenie právomocí medzi ústrednými a územnými orgánmi verejnej moci. **Štátny alebo politický režim** vyjadruje spôsob reálneho výkonu štátnej moci, mieru účasti občanov na správe verejných vecí, postavenie opozície a úroveň ochrany základných práv a slobôd. Forma vlády a štátne zriadenie sú relatívne stabilnými zložkami, pretože ich zmena spravidla vyžaduje zásadnú ústavnú reformu. Štátny režim je dynamickejší a môže sa meniť aj bez formálnej zmeny ústavy. Jednotlivé zložky sa navzájom kombinujú. Slovenská republika je napríklad parlamentnou republikou, unitárnym štátom a demokratickým režimom, zatiaľ čo Nemecko je parlamentnou republikou s kancelárskym modelom, federáciou a demokratickým režimom.

Forma vlády je spôsob organizácie najvyšších štátnych orgánov, ich vzájomných vzťahov, rozdelenia právomocí, ustanovovania najvyšších štátnych funkcií a postavenia hlavy štátu. Odpovedá najmä na otázky, kto je hlavou štátu, ako sa ustanovuje do funkcie, ako dlho ju vykonáva, aké má právomoci, ako vzniká vláda, komu je politicky zodpovedná a aké vzťahy existujú medzi hlavou štátu, vládou a parlamentom. Nezaoberá sa územným usporiadaním štátu ani demokratickosťou spôsobu výkonu moci.

Na tomto základe rozlišuje dve základné formy vlády – **monarchiu a republiku.**

Monarchia je forma vlády, v ktorej je hlavou štátu panovník. Funkciu spravidla nadobúda na základe dedičného nástupníctva a vykonáva ju doživotne. Dedičnosť však nie je nevyhnutným znakom každej monarchie, pretože existujú aj volené monarchie, napríklad Malajzia alebo Vatikánsky mestský štát.

Podľa rozsahu právomocí panovníka rozlíšujeme:

- **absolutistickú monarchiu**, v ktorej panovník sústreďuje rozhodujúcu štátnu moc a jeho postavenie nie je účinne obmedzené parlamentom ani politicky zodpovednou vládou;
- **konštitučnú monarchiu**, v ktorej je moc panovníka obmedzená ústavou a časť právomocí vykonávajú ďalšie ústavné orgány;
- **parlamentnú monarchiu**, v ktorej má panovník prevažne reprezentatívne, ceremoniálne a integračné postavenie, zatiaľ čo reálnu výkonnú moc vykonáva vláda zodpovedná parlamentu.

Medzi parlamentné monarchie patria napríklad Spojené kráľovstvo, Švédsko, Nórsko, Dánsko, Belgicko, Holandsko, Španielsko a Japonsko. Monarchická forma vlády preto sama osebe neznamena nedemokratický charakter štátu.

Republika je forma vlády, v ktorej funkcia hlavy štátu nie je dedičná. Hlavou štátu je spravidla prezident ustanovený priamou alebo nepriamou voľbou na ústavou určené funkčné obdobie. Pojem republika pochádza z latinského výrazu *res*

publica, teda „vec verejná“. Republikánska forma vlády však sama osebe nezaručuje demokraciu; republika môže existovať aj v autoritárskom alebo totalitnom režime. Podľa postavenia prezidenta a vzťahov medzi prezidentom, vládou a parlamentom rozlišujeme najmä tieto modely:

Parlamentná republika je založená na politickej zodpovednosti vlády parlamentu. Vláda vzniká na základe parlamentnej dôvery a parlament jej môže vysloviť nedôveru. Prezident spravidla nevykonáva rozhodujúcu časť výkonnej moci, ale plní reprezentatívne, integračné a ústavne moderujúce funkcie. Príkladmi sú Slovenská republika, Česká republika, Taliansko alebo Estónsko.

Kancelársky model je osobitným, racionalizovaným variantom parlamentnej republiky. Vyznačuje sa silným postavením predsedu vlády – kancelára, ktorý určuje základné smerovanie vládnej politiky. Stabilitu vlády posilňuje konštruktívne vyslovenie nedôvery, pri ktorom možno kancelára odvolať iba súčasným zvolením jeho nástupcu. Typickým príkladom je Spolková republika Nemecko.

Prezidentská republika je založená na výraznejšom oddelení zákonodarnej a výkonnej moci. Prezident je hlavou štátu aj nositeľom výkonnej moci, menuje členov kabinetu a nie je politicky zodpovedný parlamentu. Prezident ani parlament spravidla nemôžu z politických dôvodov predčasne ukončiť funkčné obdobie druhej zložky moci. Ich vzťahy sú založené na systéme brzd a protiváh. Typickým príkladom sú Spojené štáty americké.

Poloprezidentská alebo semiprezidentská republika spája prvky parlamentného a prezidentského systému. Prezident má samostatnú demokratickú legitimitu a významné ústavné právomoci, popri ňom však existuje vláda na čele s predsedom vlády, ktorá je politicky zodpovedná parlamentu. Výkonná moc má preto dualistickú podobu. Typickým príkladom je Francúzsko. Ak prezident a parlamentná väčšina patria k odlišným politickým táborom, môže vzniknúť **kohabitácia**, pri ktorej sa praktické ťažisko výkonnej moci presúva smerom k predsedovi vlády.

Rozlíšenie monarchie a republiky ani jednotlivých republikánskych modelov samo osebe nevypovedá o kvalite demokracie. Pri hodnotení konkrétneho štátu treba popri ústavnom

texte skúmať aj politickú prax, stranický systém, ústavné zvyklosti, fungovanie parlamentnej kontroly a reálne postavenie jednotlivých ústavných orgánov.

1.2 Teoretické otázky a praktické úlohy

1.2.2 Teoretické otázky

1. Definujte pojem forma štátu.
2. Vysvetlite tri základné zložky formy štátu.
3. Prečo sa forma vlády a štátne zriadenie považujú za relatívne stabilné zložky formy štátu?
4. Prečo je štátny režim dynamickou zložkou formy štátu?
5. Aké faktory ovplyvňujú podobu formy štátu?
6. Charakterizujte pojem forma vlády.
7. Aké kritériá sa používajú pri členení foriem vlády?
8. Vysvetlite rozdiel medzi monarchiou a republikou.
9. Aké druhy monarchií rozlišujeme?
10. Aké druhy republík poznáme?
11. Charakterizujte parlamentnú republiku.
12. Charakterizujte kancelársky model.
13. Charakterizujte prezidentskú republiku.
14. Charakterizujte semiprezidentskú republiku.
15. Aké sú hlavné trendy vo vývoji súčasných foriem vlády?

1.2.3 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Rozlišovanie zložiek formy štátu

Ku každej otázke priradte zložku formy štátu, ktorej sa týka:

- forma vlády,
- štátne zriadenie,
- štátny režim.

Otázka	Zložka formy štátu
Akým spôsobom sa ustanovuje hlava štátu?	
Je štát unitárny alebo federálny?	
Aké sú reálne možnosti politickej opozície?	
Je vláda zodpovedná parlamentu?	
Aké právomoci majú členské štáty federácie?	
Sú voľby slobodné a politická súťaž pluralitná?	
Môže prezident rozpustiť parlament?	
Aký je vzťah ústrednej moci a regiónov?	
Je výkon verejnej moci limitovaný princípmi právneho štátu?	

Úloha č. 2 – Forma štátu na konkrétnych príkladoch

Pri každom štáte určte:

- formu vlády,
- základný model formy vlády,
- postavenie hlavy štátu.

Štát	Monarchia/ republika	Konkrétny model	Postavenie hlavy štátu
Slovenská republika			
Spolková republika Nemecko			
Francúzsko			
Spojené štáty americké			
Spojené kráľovstvo			
Švédsko			
Japonsko			
Saudská Arábia			
Malajzia			
Vatikánsky mestský štát			

Úloha č. 3 – Monarchia alebo republika?

Pri každom tvrdení určte, či charakterizuje:

- monarchiu,
 - republiku,
 - obe formy vlády,
 - ani jednu z nich.
1. Hlava štátu vykonáva funkciu spravidla doživotne.
 2. Hlava štátu je vždy volená priamo občanmi.
 3. Funkcia hlavy štátu môže byť dedičná.
 4. Hlava štátu môže mať prevažne reprezentatívne právomoci.
 5. Hlava štátu môže byť volená na časovo obmedzené obdobie.
 6. Forma vlády automaticky zabezpečuje demokratický režim.
 7. Hlava štátu môže disponovať významnými výkonnými právomocami.
 8. Hlava štátu môže byť ustanovená voľbou úzkeho volebného zboru.
 9. Funkcia hlavy štátu nie je predmetom dedičného následníctva.
 10. Hlava štátu môže byť symbolom kontinuity štátu.

Nepravdivé alebo príliš všeobecné tvrdenia opravte.

Úloha č. 4 – Druhy monarchií

Vyplňte tabuľku.

Druh monarchie	Spôsob ustanovenia panovníka	Rozsah právomocí	Postavenie vlády a parlamentu	Príklad
Dedičná monarchia				
Volená monarchia				
Absolutistická monarchia				
Konštitučná monarchia				
Parlamentná monarchia				

Úloha č. 5 – Analýza modelových monarchií

Prípad A

V štáte je hlavou panovník, ktorý nastupuje na trón podľa pravidiel dedičného následníctva. Vládu menuje na základe výsledkov parlamentných volieb. Panovník formálne podpisuje zákony, vymenúva predsedu vlády a reprezentuje štát navonok, ale jeho rozhodnutia sú viazané na návrh vlády.

Otázky

1. O aký druh monarchie ide?
2. Kto je reálnym nositeľom výkonnej moci?
3. Aký význam má panovník v ústavnom systéme?
4. Ide nevyhnutne o demokratický štát? Aké ďalšie znaky by bolo potrebné preskúmať?

Prípad B

Panovník sústreďuje rozhodujúcu zákonodarnú aj výkonnú moc. Členov vlády menuje a odvoláva podľa vlastného uváženia. Zastupiteľský orgán má iba poradné právomoci.

Otázky

1. O aký druh monarchie ide?
2. Ktoré znaky tohto modelu možno v prípade identifikovať?
3. V čom sa tento model odlišuje od parlamentnej monarchie?
4. Aké riziká sú spojené s koncentráciou štátnej moci v rukách panovníka?

Prípad C

Hlava monarchie je volená na päť rokov spomedzi vládcov členských jednotiek federácie.

Otázky

1. Je dedičnosť nevyhnutným znakom tejto monarchie?
2. O aký osobitný typ monarchie ide?
3. Ktorý súčasný štát zodpovedá uvedenému opisu?
4. Vysvetlite, prečo voľba hlavy štátu automaticky nemení monarchiu na republiku.

Úloha č. 6 – Základné modely republiky

Doplňte správny model republiky.

1. Prezident je hlavou štátu aj hlavou výkonnej moci. Kabinet je mu podriadený a parlament mu nemôže vysloviť politickú nedôveru.

Model:

2. Vláda potrebuje dôveru parlamentu. Prezident plní prevažne reprezentatívne a moderujúce funkcie.

Model:

3. Prezident je priamo volený, disponuje významnými ústavnými právomocami a popri ňom existuje vláda politicky zodpovedná parlamentu.

Model:

4. Predseda vlády určuje základné smernice vládnej politiky a môže byť odvolaný iba súčasným zvolením svojho nástupcu.

Model:

5. Výkonná a zákonodarná moc majú samostatnú demokratickú legitimitu a pevne stanovené funkčné obdobia.

Model:

Úloha č. 7 – Komparácia republikánskych modelov

Vyplňte tabuľku.

Kritérium	Parlamentná republika	Kancelársky model	Prezidentská republika	Semiprezidentská republika
Postavenie prezidenta				
Postavenie predsedu vlády				
Politická zodpovednosť vlády				

Kritérium	Parlamentná republika	Kancelársky model	Prezidentská republika	Semiprezidentská republika
Spôsob kreovania vlády				
Možnosť vyslovenia nedôvery				
Možnosť rozpustenia parlamentu				
Charakter del'by moci				
Typický príklad				

Úloha č. 8 – Pravda alebo nepravda

Rozhodnite, či sú tvrdenia pravdivé. Nepravdivé tvrdenia opravte.

1. Každá monarchia je dedičná.
2. Každá republika je demokratická.
3. V parlamentnej republike vláda potrebuje dôveru parlamentu.
4. Priama voľba prezidenta automaticky znamená semiprezidentský systém.
5. V prezidentskej republike je vláda politicky zodpovedná parlamentu.
6. V kancelárskom modeli má predseda vlády výraznejšie postavenie než v klasickej parlamentnej republike.
7. Konštruktívne vyslovenie nedôvery umožňuje odvolať kancelára bez voľby jeho nástupcu.
8. Prezident USA je súčasne hlavou štátu a hlavou výkonnej moci.
9. V semiprezidentskom systéme neexistuje predseda vlády.
10. Kohabitácia vzniká vtedy, keď prezident a parlamentná väčšina patria k odlišným politickým táborom.
11. Panovník parlamentnej monarchie spravidla vykonáva rozhodujúcu politickú moc.

12. Parlamentná monarchia môže byť demokratickým právnym štátom.
13. Forma vlády určuje, či je štát unitárny alebo federálny.
14. Forma vlády je totožná so štátnym režimom.
15. Rovnaká forma vlády môže existovať v demokratickom aj nedemokratickom režime.

Úloha č. 9 – Kto má rozhodujúce postavenie?

Ku každej charakteristike priradiť príslušný orgán: prezident, predseda vlády, kancelár, parlament, panovník, vláda.

1. Udeľuje alebo odníma vláde politickú dôveru.
2. V klasickom prezidentskom systéme je nositeľom výkonnej moci.
3. V parlamentnej monarchii plní prevažne reprezentatívnu funkciu.
4. V kancelárskom modeli určuje základné smernice vládnej politiky.
5. V parlamentnej republike je hlavným kolektívnym nositeľom výkonnej moci.
6. V semiprezidentskom systéme sa o výkonnú moc delí s vládou.
7. V absolutistickej monarchii sústreďuje rozhodujúcu štátnu moc.

Úloha č. 10 – Prípadová štúdia: Priamo volený prezident

V štáte je prezident volený priamo občanmi na päť rokov. Prezident vymenúva predsedu vlády, ale vláda musí po svojom vymenovaní získať dôveru parlamentu. Prezident nemôže vládu svojvoľne odvolať a vláda je za výkon svojej činnosti zodpovedná parlamentu. Väčšina aktov prezidenta vyžaduje spolupodpis predsedu vlády alebo príslušného ministra.

Otázky

1. Ide automaticky o semiprezidentskú republiku?

2. Ktoré znaky parlamentnej republiky možno v prípade identifikovať?
3. Aký význam má priama voľba prezidenta?
4. Aké ďalšie právomoci prezidenta by bolo potrebné preskúmať pred konečným zaradením systému?
5. Môže mať prezident vysokú politickú autoritu aj pri obmedzených ústavných právomociach?

Úloha č. 11 – Prípadová štúdia: Konflikt prezidenta a parlamentu

Prezident a parlament boli zvolení v samostatných voľbách na pevne stanovené funkčné obdobia. Prezident je hlavou výkonnej moci a menuje členov kabinetu. Parlament nemôže kabinetu vysloviť nedôveru a prezident nemôže parlament rozpustiť. Prezident však môže vetovať zákony a parlament rozhoduje o štátnom rozpočte.

Otázky

1. O aký model republiky ide?
2. Ktoré znaky deľby moci možno v prípade identifikovať?
3. Ako sa prejavuje systém brzd a protiváh?
4. Aké riziko vzniká, ak prezident a parlamentná väčšina patria k odlišným politickým stranám?
5. Akými ústavnými mechanizmami možno riešiť konflikt medzi oboma zložkami moci?

Úloha č. 12 – Prípadová štúdia: Kohabitácia

Prezident bol zvolený ako kandidát konzervatívnej strany. V neskorších parlamentných voľbách však väčšinu získali ľavicové strany. Prezident preto vymenoval predsedu vlády podporovaného novou parlamentnou väčšinou. Prezident si zachoval významné ústavné právomoci, ale vláda bola politicky zodpovedná parlamentu.

Otázky

1. O aký ústavnopolitický jav ide?
2. V ktorom modeli formy vlády môže táto situácia typicky vzniknúť?

3. Ako sa môže počas nej zmeniť praktické rozdelenie politického vplyvu medzi prezidentom a predsedom vlády?
4. Aké konflikty môže kohabitácia vyvolávať?
5. Môže kohabitácia zároveň plniť funkciu vzájomnej kontroly oboch zložiek výkonnej moci?

Úloha č. 13 – Prípadová štúdia: Pád vlády

Parlamentná opozícia predložila návrh na vyslovenie nedôvery kancelárovi. Návrh však neobsahoval meno kandidáta, ktorý by mal kancelára nahradiť. Predseda parlamentu oznámil, že o takomto návrhu nemožno platne hlasovať.

Otázky

1. Aký ústavný mechanizmus sa v prípade uplatňuje?
2. Aký je jeho účel?
3. Ako tento mechanizmus posilňuje stabilitu vlády?
4. Aké nevýhody môže prinášať pre parlamentnú kontrolu výkonnej moci?
5. S ktorým štátom sa tento mechanizmus najčastejšie spája?

Úloha č. 14 – Práca s prameňmi

Vyhľadajte v Ústave Slovenskej republiky ustanovenia upravujúce:

- postavenie prezidenta Slovenskej republiky,
- spôsob jeho voľby,
- funkčné obdobie prezidenta,
- vymenovanie a odvolanie predsedu vlády,
- politickú zodpovednosť vlády,
- vyslovenie dôvery a nedôvery vláde,
- kontrasignáciu rozhodnutí prezidenta,
- rozpustenie Národnej rady Slovenskej republiky.

Úlohy

1. Určte formu vlády Slovenskej republiky.
2. Zdôvodnite, prečo Slovenská republika nie je prezidentskou republikou.

3. Posúďte, či priama voľba prezidenta mení parlamentný charakter systému.
4. Ktoré právomoci prezident vykonáva samostatne a ktoré sú viazané na súčinnosť iného orgánu?
5. Aké mechanizmy zabezpečujú politickú zodpovednosť vlády?

Úloha č. 15 – Porovnanie štátov

Vyberte jednu z dvojíc:

- Slovensko – Francúzsko,
- Nemecko – Spojené štáty americké,
- Spojené kráľovstvo – Švédsko,
- Slovensko – Česká republika,
- Francúzsko – Spojené štáty americké.

Porovnajte ich podľa týchto kritérií:

- forma vlády,
- spôsob ustanovenia hlavy štátu,
- funkčné obdobie hlavy štátu,
- postavenie vlády,
- politická zodpovednosť vlády,
- možnosť rozpustenia parlamentu,
- vzťah medzi zákonodarnou a výkonnou mocou,
- význam ústavných zvyklostí a politickej praxe.

Na záver vysvetlite, ktorý rozdiel považujete za najvýznamnejší a prečo.

Úloha č. 16 – Súčasný trendy vo forme vlády

Ku každému javu priradte najvhodnejší pojem: personalizácia politiky, premiérizácia, koalíčné vládnutie, krízové vládnutie, oslabovanie parlamentu, digitalizácia výkonu verejnej moci.

1. Predvolebná kampaň sa sústreďuje takmer výlučne na osobu predsedu politickej strany.
2. Rozhodujúce politické rozhodnutia prijíma úzky okruh osôb okolo predsedu vlády.
3. Vládu vytvorilo päť politických strán, ktoré museli uzavrieť podrobnú programovú dohodu.
4. Počas pandémie vláda prijíma veľké množstvo mimoriadnych opatrení v skrátrenom režime.
5. Väčšina návrhov zákonov pochádza od vlády a poslanci vládnej väčšiny ich spravidla podporujú bez zásadných zmien.
6. Správne rozhodnutia sa vo zvýšenej miere prijímajú prostredníctvom automatizovaných elektronických systémov.

Otázky

1. Aké výhody a riziká prináša každý z uvedených trendov?
2. Ktoré z nich môžu viesť k posilneniu výkonnej moci?
3. Aké kontrolné mechanizmy by mali obmedzovať riziká krízového a digitalizovaného vládnutia?

Úloha č. 17 – Kritické myslenie

a) Monarchia v 21. storočí

Súhlasíte s tvrdením: „*Monarchická forma vlády je prežitkom, ktorý nemá v modernom demokratickom štáte opodstatnenie.*“

Vo svojom stanovisku:

- rozlíšte absolutistickú a parlamentnú monarchiu,
- zohľadnite reprezentatívnu a integračnú funkciu panovníka,
- uveďte argumenty v prospech zachovania monarchie,
- uveďte argumenty v prospech republikánskej formy vlády,
- formulujte vlastný záver.

b) Priama voľba prezidenta

Súhlasíte s tvrdením: „*Priamo volený prezident by mal mať vždy silné ústavné právomoci.*“

Posúďte:

- vzťah demokratickej legitimacy a právomocí,
- riziko konfliktu prezidenta a vlády,
- význam formy vlády,
- príklady štátov s priamo voleným, ale ústavne slabším prezidentom.

c) Stabilita alebo kontrola vlády

Je vhodnejší systém, v ktorom možno vládu ľahko odvolať, alebo systém, ktorý uprednostňuje stabilitu vlády prostredníctvom konštruktívneho vyslovenia nedôvery?

Uveďte argumenty pre oba prístupy a zaujmite vlastné stanovisko.

d) Silný prezident

Môže byť silný prezident zárukou efektívneho vládnutia, alebo predstavuje riziko nadmernej koncentrácie moci?

Pri odpovedi rozlíšte:

- demokratickú legitimitu,
- ústavné právomoci,
- systém brzd a protiváh,
- politickú kultúru,
- nezávislosť súdnictva a parlamentnú kontrolu.

Úloha č. 18 – Praktická aplikácia

Vyberte jeden existujúci štát a vypracujte jeho stručný ústavnopolitický profil.

Uveďte:

- či ide o monarchiu alebo republiku,
- spôsob ustanovenia hlavy štátu,
- dĺžku jej funkčného obdobia,
- základné právomoci hlavy štátu,
- spôsob kreovania vlády,

- politickú zodpovednosť vlády,
- vzťah vlády a parlamentu,
- model formy vlády,
- význam politických strán a ústavných zvyklostí,
- prípadné odlišnosti medzi ústavným textom a politickou praxou.

Na záver posúďte, či je zaradenie štátu do konkrétneho modelu jednoznačné alebo vykazuje znaky viacerých modelov.

Úloha č. 19 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Existuje ideálna forma vlády?*

Zamyslite sa nad tým, či možno určiť jednu formu vlády, ktorá by bola najvhodnejšia pre všetky štáty, alebo či musí konkrétny model vždy vychádzať z historických, spoločenských a politických podmienok daného štátu.

Téma č. 2 *Má monarchia miesto v modernom demokratickom štáte?*

Porovnajte historické a súčasné podoby monarchie a posúďte význam panovníka v parlamentnej monarchii.

Téma č. 3 Parlamentná alebo prezidentská republika – ktorý model lepšie chráni demokraciu?

Porovnajte výhody a riziká oboch systémov z hľadiska stability vlády, kontroly výkonnej moci a rizika koncentrácie moci.

Téma č. 4 Priama voľba prezidenta – demokratická výhoda alebo zdroj ústavných konfliktov?

Posúďte vzťah medzi spôsobom voľby prezidenta, jeho legitimitou a rozsahom ústavných právomocí.

Téma č. 5 Je kancelársky model vhodnou odpoveďou na nestabilitu parlamentného systému?

Vysvetlite podstatu racionalizovaného parlamentarizmu a posúďte význam konštruktívneho vyslovenia nedôvery.

Téma č. 6 Menia súčasné trendy tradičné formy vlády?

Zamerajte sa na personalizáciu politiky, premiérizáciu, oslabovanie parlamentov, krízové vládnutie a digitalizáciu výkonu verejnej moci.

2. Štátne zriadenie

2.1. Repetitórium

Štátne zriadenie predstavuje druhú zložku formy štátu. Vyjadruje spôsob vnútorného územného usporiadania štátu a rozdelenie právomocí medzi ústrednými orgánmi štátu a jeho územnými časťami. Odpovedá najmä na otázku, či je štát organizovaný ako **jednotný (unitárny) štát**, alebo ako **zložený štát**, v ktorom sa štátna moc vykonáva na viacerých úrovniach, **zväzy štátov a osobitné usporiadania štátov**.

Podoba štátneho zriadenia je podmienená historickým vývojom, veľkosťou územia, počtom obyvateľov, národnostným a etnickým zložením, geografickými podmienkami, tradíciami verejnej správy i politickým vývojom konkrétneho štátu. Štátne zriadenie patrí medzi relatívne stabilné prvky formy štátu, pretože jeho zmena spravidla vyžaduje zásadnú zmenu ústavného usporiadania.

Unitárny štát je štát, v ktorom existuje jediná štátna suverenita, jednotný právny poriadok a jednotný systém najvyšších štátnych orgánov. Územné jednotky nemajú vlastnú štátnosť ani vlastnú medzinárodnoprávnú subjektivitu a svoje právomoci vykonávajú iba v rozsahu, ktorý im priznáva ústava alebo zákony.

Podľa spôsobu výkonu verejnej moci rozlišujeme:

- **centralizovaný unitárny štát**, v ktorom rozhodujúcu časť právomocí vykonávajú ústredné štátne orgány,
- **decentralizovaný unitárny štát**, v ktorom sú časť právomocí zverené územnej samospráve alebo územným orgánom verejnej moci.

Osobitným variantom decentralizovaného unitárneho štátu je **regionálny štát**, ktorý priznáva niektorým územným celkom rozsiahlu autonómiu. Typickými príkladmi sú **Španielsko**, **Taliansko** alebo **Francúzsko** s osobitným štatútom Korziky.

Zložený štát pozostáva z viacerých štátnych útvarov alebo členských jednotiek, ktoré vykonávajú časť štátnej moci samostatne. Popri federálnej úrovni existuje aj úroveň členských štátov, krajín alebo provincií, ktoré disponujú vlastnými

orgánmi verejnej moci a ústavou priznanými právomocami. Najvýznamnejšou formou zloženého štátu je **federácia**.

Federácia je zložený štát pozostávajúci z viacerých členských štátov alebo federálnych jednotiek. Charakterizuje ju: existencia federálnej aj členskej úrovne verejnej moci, rozdelenie právomocí medzi federáciu a členské jednotky ústavou, dvojúrovňový systém orgánov verejnej moci, jediná medzinárodnoprávna subjektivita federácie a spoločná štátna suverenita navonok.

Členské štáty federácie spravidla nemajú právo jednostranne vystúpiť z federácie.

Príkladmi federácií sú **Nemecko, Rakúsko, Spojené štáty americké, Švajčiarsko, Kanada, Austrália, Belgicko, India** alebo **Brazília**.

Reálna únia predstavuje historickú formu zloženého štátu, pri ktorej dva alebo viac štátov spája spoločný panovník a niektoré spoločné štátne orgány, pričom si zároveň zachovávajú vlastné vnútorné orgány verejnej moci. Typickým príkladom bolo **Rakúsko-Uhorsko** po rakúsko-uhorskom vyrovnaní z roku 1867.

Od zloženého štátu treba odlišovať **zväzky štátov**, ktoré nevytvárajú nový štát. Ich členmi zostávajú suverénne štáty s vlastnou medzinárodnoprávnou subjektivitou.

Najvýznamnejšími formami sú:

- **konfederácia** – zväzok suverénnych štátov vytvorený na základe medzinárodnej zmluvy na dosiahnutie spoločných cieľov; spoločné orgány spravidla rozhodujú vo vzťahu k členským štátom, nie priamo voči ich občanom;
- **personálna únia** – spojenie dvoch alebo viacerých štátov, ktorých spája iba spoločná osoba panovníka; ostatné štátne orgány zostávajú oddelené.

Vývoj medzinárodných vzťahov priniesol aj osobitné formy spojenia štátov, ktoré nemožno zaradiť medzi klasické zväzky štátov ani medzi zložené štáty. Ich spoločným znakom bolo zachovanie určitých politických, hospodárskych alebo historických väzieb medzi bývalou koloniálnou veľmocou a novovzniknutými štátmi počas procesu dekolonizácie.

Európska únia ako integračný útvar *sui generis*

Osobitné postavenie zaujíma **Európska únia**, ktorá predstavuje integračný útvar ***sui generis***. Nevytvára nový štát ani nepredstavuje federáciu či konfederáciu. Členské štáty si zachovávajú svoju štátnosť, ústavnú identitu a medzinárodnoprávnú subjektivitu, pričom Európskej únii zverili výkon určitých právomocí vymedzených zakladajúcimi zmluvami.

Európska únia disponuje vlastnými inštitúciami, autonómnym právnym poriadkom a rozhodovacími mechanizmami. Jej fungovanie je založené na zásadách zverených právomocí, subsidiarity a proporcionality. Výkon verejnej moci sa preto uskutočňuje na viacerých úrovniach – európskej, národnej, regionálnej a miestnej, čo sa označuje ako **viacúrovňové vládnutie** (*multilevel governance*).

Na záver je potrebné zdôrazniť, že **štátne zriadenie nemožno stotožňovať s členstvom štátu v medzinárodných organizáciách alebo integračných zoskupeniach**. Štátne zriadenie vyjadruje vnútornú organizáciu štátu, zatiaľ čo medzinárodné organizácie a integračné útvary predstavujú formy spolupráce medzi suverénnymi štátmi. Členstvo v Európskej únii ani v inej medzinárodnej organizácii preto samo osebe nemeňte unitárny alebo federálny charakter členského štátu.

2.2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.2.1 Teoretické otázky

1. Definujte pojem štátne zriadenie a vysvetlite jeho postavenie v systéme formy štátu.
2. Charakterizujte základné druhy štátneho zriadenia a vysvetlite rozdiel medzi unitárnym a zloženým štátom.
3. Charakterizujte unitárny štát, uveďte jeho základné znaky a vysvetlite rozdiel medzi centralizovaným a decentralizovaným unitárnym štátom.
4. Charakterizujte federáciu ako základnú formu zloženého štátu. Uveďte jej základné znaky a vysvetlite postavenie členských štátov federácie.

5. Porovnajte unitárny štát a federáciu. Zamerajte sa najmä na rozdelenie právomocí, postavenie územných jednotiek, existenciu štátnej suverenity a medzinárodnoprávnu subjektivitu.
6. Charakterizujte konfederáciu, personálnu úniu a reálnu úniu. Vysvetlite ich podstatu a poukážte na rozdiely medzi jednotlivými formami spojenia štátov.
7. Charakterizujte moderné únie. Vysvetlite ich historický význam a uveďte príklady moderných únií.
8. Charakterizujte Európsku úniu ako osobitný integračný útvar (*sui generis*). Vysvetlite jej vzťah k členským štátom a dôvody, pre ktoré ju nemožno zaradiť medzi klasické formy štátneho zriadenia.
9. Vysvetlite význam štátneho zriadenia v podmienkach súčasného štátu. Poukážte na vplyv decentralizácie, regionalizácie, európskej integrácie a viacúrovňového vládnutia na súčasný vývoj štátneho zriadenia.

2.2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Rozlišovanie foriem štátneho zriadenia

Určte, o akú formu štátneho zriadenia ide pri nasledujúcich štátoch. Svoje rozhodnutie stručne odôvodnite.

Štát	Forma štátneho zriadenia
Slovenská republika	
Česká republika	
Nemecko	
Rakúsko	
Spojené štáty americké	
Belgicko	
Švajčiarsko	
Španielsko	
Taliansko	
India	

Úloha č. 2 – Porovnanie modelov štátneho zriadenia

Vyplňte tabuľku.

Kritérium	Unitárny štát	Federácia
Nositeľ štátnej suverenity		
Právny poriadok		
Ústava		
Rozdelenie právomocí		
Medzinárodnoprávna subjektivita		
Postavenie územných jednotiek		

Úloha č. 3 – Charakteristika štátov

Pri každom tvrdení určte, či je charakteristické pre unitárny štát a federáciu, oba modely.

Tvrdenia:

- existuje jediná štátna suverenita,
- členské jednotky disponujú vlastnými ústavnými orgánmi,
- územné celky vykonávajú iba právomoci priznané zákonom,
- existuje federálna ústava,
- štát vystupuje navonok ako jediný subjekt medzinárodného práva,
- právomoci sú rozdelené medzi dve úrovne výkonu štátnej moci.

Úloha č. 4 – Analýza situácie

Prečítajte si nasledujúce situácie a určte, o aký model štátneho zriadenia ide.

- a) Štát pozostáva z viacerých krajín, ktoré majú vlastné parlamenty, vlády a ústavy. Navonok však vystupuje ako jediný štát.
- b) Všetky rozhodujúce právomoci vykonávajú ústredné orgány štátu, pričom územné celky vykonávajú iba prenesený výkon štátnej správy.
- c) Niektoré regióny disponujú rozsiahlymi autonómnymi právomocami, vlastným parlamentom a vládou, avšak štát zostáva jednotným štátom.

Svoje odpovede odôvodnite.

Úloha č. 5 – Rozlišovanie pojmov

Vyplňte tabuľku.

Pojem	Charakteristické znaky	Príklad
Unitárny štát		
Federácia		
Konfederácia		
Personálna únia		
Reálna únia		
Moderná únia		

Úloha č. 6 – Porovnanie

Porovnaj: federáciu, konfederáciu, personálnu úniu, reálnu úniu.

Pri porovnaní sa zamerajte najmä na:

- vznik,
- právny základ,
- štátnu suverenitu,
- spoločné orgány,
- medzinárodnoprávnu subjektivitu,
- historické príklady.

Úloha č. 7 – Európska únia

Rozhodnite, či sú nasledujúce tvrdenia pravdivé.

- Európska únia je federáciou.
- Európska únia je konfederáciou.
- Členské štáty EÚ si zachovávajú svoju štátnu suverenitu.
- Európska únia disponuje vlastnými inštitúciami.
- Európska únia je štátom.
- Členstvo v Európskej únii mení unitárny štát na federáciu.

Nepravdivé tvrdenia opravte.

Úloha č. 8 – Práca s mapou Európy

Vyberte päť európskych štátov podľa vlastného výberu.

Pri každom určte:

- formu štátneho zriadenia,
- mieru decentralizácie,
- prípadnú existenciu autonómnych území,
- členstvo v Európskej únii.
- Porovnajte získané výsledky.

Úloha č. 9 – Otázky na diskusiu

a) Je federácia vhodnejším modelom štátneho zriadenia než unitárny štát?

Pri odpovedi zohľadnite:

- veľkosť štátu,
- národnostnú štruktúru,
- efektívnosť výkonu verejnej moci,
- ochranu regionálnych záujmov.

b) Je ďalší prenos právomocí z členských štátov na Európsku úniu žiaduci?

Argumentujte.

c) Myslíte si, že v budúcnosti môžu vzniknúť nové federácie alebo sa bude posilňovať skôr decentralizácia unitárnych štátov?

Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 10 – Prípadová štúdia

Prípadová štúdia č. 1 – Nový štát

Na rozsiahlom území žijú tri historické národy. Každý z nich má vlastný jazyk, kultúru a dlhodobú tradíciu samosprávy. Po prijatí novej ústavy vznikli tri členské štáty, ktoré majú vlastné parlamenty, vlády a sudy. Obranu, menu, zahraničnú politiku a štátne občianstvo však zabezpečujú spoločné federálne orgány.

Úlohy

- Určte formu štátneho zriadenia opísaného štátu.
- Ktoré znaky federácie možno v prípade identifikovať?
- Mohli by jednotlivé členské štáty samostatne uzatvárať medzinárodné zmluvy? Odpoveď odôvodnite.
- Aké výhody môže mať takéto usporiadanie pre mnohonárodný štát?
- Ako by sa situácia zmenila, ak by jednotlivé členské štáty zostali úplne suverénne a vytvorili iba spoločný zväzok na základe medzinárodnej zmluvy?

Prípadová štúdia č. 2 – Reforma štátneho zriadenia

V unitárnom štáte dlhodobo žijú tri národnostné skupiny. Jedna z nich tvorí približne 35 % obyvateľstva a opakovane požaduje väčšiu mieru samosprávy. Vláda preto pripravila ústavnú reformu, na základe ktorej majú vzniknúť tri územné celky s vlastnými zastupiteľstvami, vládami a právom vydávať právne predpisy v oblasti školstva, kultúry, zdravotníctva a regionálneho rozvoja. Obrana, zahraničná politika, štátne občianstvo, mena a colná politika však zostanú vo výlučnej pôsobnosti ústredných orgánov štátu.

Úlohy

- Posúďte, či navrhovaná reforma smeruje k vytvoreniu federácie alebo decentralizovaného (regionálneho) unitárneho štátu.
- Ktoré znaky vo vás vedú k uvedenému záveru?
- Aké výhody môže priniesť posilnenie regionálnej samosprávy?
- Aké riziká môže mať takáto reforma z hľadiska jednoty štátu?
- Uveďte príklady súčasných štátov, ktoré využívajú podobný model územného usporiadania.

Prípadová štúdia č. 3 – Nové integračné zoskupenie štátov

Päť susedných štátov uzatvorilo medzinárodnú zmluvu, ktorou vytvorili spoločné zhromaždenie a radu predsedov vlád. Spoločne

koordinujú zahraničnú politiku, ochranu vonkajších hraníc a hospodársku spoluprácu. Každý štát si však zachoval vlastnú ústavu, parlament, vládu, súdny systém, štátne občianstvo aj medzinárodnoprávnú subjektivitu. Rozhodnutia spoločných orgánov sú záväzné iba po ich schválení jednotlivými členskými štátmi.

Úlohy

- Posúďte, či ide o federáciu, konfederáciu alebo inú formu spojenia štátov.
- Ktoré znaky vás viedli k tomuto záveru?
- Mohli by spoločné orgány priamo ukladať povinnosti občanom členských štátov? Svoje stanovisko odôvodnite.
- V čom sa uvedený model odlišuje od Európskej únie?
- Aké výhody a nevýhody môže mať takéto usporiadanie pre členské štáty?

Prípadová štúdia č. 4 – Je tento štát federáciou?

Novinový článok uvádza: *„Španielsko je federáciou, pretože jeho autonómne spoločenstvá majú vlastné parlamenty, vlády a rozsiahle právomoci. Preto sa z hľadiska štátneho zriadenia nelíši od Nemecka.“*

Úlohy

- Posúďte správnosť uvedeného tvrdenia.
- Charakterizujte právne postavenie autonómnych spoločenstiev v Španielsku.
- Uveďte základné rozdiely medzi regionálnym štátom a federáciou.
- Vysvetlite, prečo rozsah autonómie ešte automaticky neznamená existenciu federácie.
- Porovnajte postavenie autonómnych spoločenstiev v Španielsku s postavením spolkových krajín v Nemecku.

Úloha č. 11- Práca s prameňmi

Ústava Slovenskej republiky

Prameň : Ústava Slovenskej republiky

Vyhľadajte ustanovenia týkajúce sa štátneho zriadenia Slovenskej republiky.

Úlohy

- Určte, ktoré ustanovenie Ústavy SR vyjadruje formu štátneho zriadenia Slovenskej republiky.
- Vysvetlite, čo znamená, že Slovenská republika je jednotný a zvrchovaný štát.
- Ktoré ustanovenia Ústavy SR upravujú územnú samosprávu?
- Posúďte, či slovenské samosprávne kraje disponujú vlastnou štátnou suverenitou.
- Zdôvodnite, prečo Slovenskú republiku nemožno považovať za federáciu.

Ústava Spolkovej republiky Nemecko

Prameň: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (prípadne články o spolkovom usporiadaní)

Úlohy

- Vyhľadajte ustanovenia upravujúce spolkové krajiny.
- Vysvetlite postavenie spolkových krajín vo federácii.
- Uvedte právomoci federácie a právomoci spolkových krajín.
- Aké postavenie má Bundesrat?
- Porovnajte postavenie spolkových krajín s postavením vyšších územných celkov v Slovenskej republike.

Štatút autonómneho regiónu

Prameň: Vybrané ustanovenia Štatútu autonómneho regiónu Južné Tirolsko

Určte, aké právomoci vykonáva autonómny región.

- Posúďte, či ide o členský štát federácie.
- Vysvetlite rozdiel medzi autonómiou a federálnym usporiadaním.
- Aké výhody môže prinášať územná autonómia?
- Prečo autonómia neznamená vznik nového štátu?

Zmluva o Európskej únii

Prameň: Zmluva o Európskej únii, najmä: článok 4, článok 5

Úlohy

- Vyhľadajte ustanovenie upravujúce zásadu zverených právomocí.
- Charakterizujte zásadu subsidiarity.
- Charakterizujte zásadu proporcionality.
- Vysvetlite, akým spôsobom tieto zásady ovplyvňujú vzťah medzi Európskou úniou a členskými štátmi.
- Posúďte, či uvedené zásady potvrdzujú, že Európska únia je federáciou.

Komparácia právnych textov

Pramene :Ústava Slovenskej republiky, Grundgesetz SRN

Úlohy

Porovnajte:

- spôsob ústavného vyjadrenia štátneho zriadenia,
- postavenie územných jednotiek,
- rozdelenie právomocí,
- postavenie parlamentu,
- ústavné garancie jednoty štátu.
- Na záver zhodnoťte, aké znaky sú typické pre unitárny štát a ktoré pre federáciu.

Európska únia ako integračný útvar *sui generis*

Prameň: Zmluva o Európskej únii (čl. 4 a čl. 5), Zmluva o fungovaní Európskej únie (čl. 2 až 6)

Po preštudovaní uvedených ustanovení odpovedzte na nasledujúce otázky:

- Vysvetlite, na akom princípe je založené rozdelenie právomocí medzi Európskou úniou a členskými štátmi.
- Charakterizujte zásadu zverených právomocí, subsidiarity a proporcionality.
- Posúďte, prečo Európsku úniu nemožno považovať za federáciu ani za konfederáciu.
- Uveďte príklady výlučných, zdieľaných a podporných právomocí Európskej únie.
- Vysvetlite, aký význam majú uvedené zásady pre zachovanie suverenity členských štátov.

Európska únia a štátne zriadenie členských štátov

Prameň: čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 4 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii

Po preštudovaní uvedených ustanovení odpovedzte na nasledujúce otázky:

- Vysvetlite, akým spôsobom Ústava Slovenskej republiky vyjadruje štátne zriadenie Slovenskej republiky.
- Charakterizujte povinnosť Európskej únie rešpektovať národnú identitu a základné ústavné štruktúry členských štátov.
- Posúďte, či členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii mení jej unitárny charakter. Svoje stanovisko odôvodnite.
- Vysvetlite, čo sa rozumie pod pojmom viacúrovňové vládnutie (multilevel governance) a akým spôsobom sa prejavuje vo vzťahu medzi Európskou úniou a členskými štátmi.
- Diskutujte o výhodách a rizikách prenášania výkonu niektorých právomocí zo štátov na Európsku úniu.

Úloha č. 12 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Existuje ideálna forma štátneho zriadenia?*

Zamyslite sa nad tým, či možno označiť unitárny štát alebo federáciu za univerzálne najvhodnejší model organizácie štátu. Vo svojej eseji zohľadnite historické, geografické, národnostné, politické a spoločenské podmienky, ktoré ovplyvňujú výber konkrétneho modelu štátneho zriadenia. Svoje úvahy podporte príkladmi z praxe.

Téma č. 2 *Federácia alebo decentralizovaný unitárny štát – ktorý model lepšie zodpovedá potrebám súčasných štátov?*

Porovnajte oba modely štátneho zriadenia z pohľadu efektívnosti výkonu verejnej moci, ochrany regionálnych záujmov, politickej stability a zachovania jednoty štátu. Zamyslite sa nad tým, pre ktoré štáty je vhodnejší federálny model a pre ktoré decentralizovaný unitárny štát.

Téma č. 3 *Európska únia – nový model výkonu verejnej moci alebo iba osobitná forma medzinárodnej spolupráce?*

Posúďte právnu povahu Európskej únie. Zamyslite sa nad tým, prečo ju právna teória označuje za integračný útvar *sui generis* a akým spôsobom ovplyvňuje výkon verejnej moci v členských štátoch. Vo svojej eseji sa venujte aj princípu prenesených právomocí a viacúrovňovému vládnutiu.

Téma č. 4 Regionalizácia a decentralizácia ako trend súčasného vývoja štátneho zriadenia

Vysvetlite význam decentralizácie a regionálnej autonómie v modernom demokratickom štáte. Posúďte ich prínosy i riziká a uveďte príklady štátov, ktoré využívajú regionálny model organizácie verejnej moci.

Téma č. 5 Je členstvo v Európskej únii obmedzením štátnej suverenity?

Analyzujte vzťah medzi štátnou suverenitou a členstvom v Európskej únii. Vo svojej práci vysvetlite princíp zverených právomocí, zásadu subsidiarity a proporcionality a zamyslite sa nad tým, či možno prenos výkonu niektorých právomocí považovať za oslabenie alebo za nový spôsob výkonu štátnej suverenity.

Téma č. 6 Budúcnosť štátneho zriadenia v podmienkach európskej integrácie a globalizácie

Zamyslite sa nad tým, akým smerom sa bude podľa vášho názoru uberať vývoj štátneho zriadenia v 21. storočí. Posúďte význam decentralizácie, regionalizácie, digitalizácie výkonu verejnej moci a európskej integrácie. Vyjadrite svoj názor na to, či tieto procesy menia tradičné chápanie štátu a jeho vnútorného usporiadania.

3. Štátny (a politický) režim

3.1 Repetitórium

Štátny (a politický) režim predstavuje tretiu základnú zložku formy štátu. Kým forma vlády vyjadruje organizáciu najvyšších štátnych orgánov a štátne zriadenie charakterizuje územnú organizáciu štátu, štátny režim vyjadruje **spôsob výkonu štátnej moci, metódy jej uskutočňovania a vzťahy medzi štátom, jednotlivcom a spoločnosťou**. Je najdynamickejšou zložkou formy štátu, pretože sa môže meniť aj bez zmeny ústavy alebo formy vlády. O charaktere štátneho režimu nerozhoduje existencia republiky alebo monarchie, ale spôsob výkonu verejnej moci, miera ochrany základných práv a slobôd, postavenie opozície, fungovanie politického pluralizmu a rešpektovanie princípov právneho štátu.

Demokratický režim predstavuje praktickú realizáciu princípov demokracie v organizácii a fungovaní štátu. Demokracia je širší hodnotový, filozofický a politický koncept založený na ľudovej suverenite, slobode, rovnosti, spravodlivosti a ochrane základných práv. Demokratický režim predstavuje konkrétnu podobu výkonu štátnej moci, prostredníctvom ktorej sa tieto hodnoty uskutočňujú. Základným princípom demokratického režimu je **suverenita ľudu**, podľa ktorej štátna moc patrí ľudu a vykonáva sa priamo alebo prostredníctvom slobodne zvolených zástupcov. Samotná existencia volieb ešte nezaručuje demokratický režim.

Nedemokratické režimy predstavujú spôsob výkonu štátnej moci, pri ktorom absentujú alebo sú výrazne obmedzené základné princípy demokracie, najmä ľudová suverenita, slobodná politická súťaž, ochrana základných práv a slobôd, politický pluralizmus, deľba moci a princíp právneho štátu. Charakteristická je **koncentrácia politickej moci, obmedzovanie opozície, oslabovanie demokratických kontrolných mechanizmov a odvodzovanie legitimacy od ideológie, autority vodcu, armády, náboženstva alebo iných mocenských zdrojov**.

Najvýznamnejšími typmi nedemokratických režimov sú **totalitné a autoritatívne režimy**.

Totalitarizmus predstavuje ideologický projekt usilujúci sa o úplnú kontrolu spoločnosti a pretvorenie človeka podľa vopred určenej ideológie. **Totalitný režim** je praktickou realizáciou tohto projektu prostredníctvom absolútnej koncentrácie moci, jednej politickej strany alebo vodcu, oficiálnej ideológie, rozsiahleho represívneho aparátu, propagandy, cenzúry a kontroly všetkých oblastí spoločenského života. Klasickými príkladmi totalitných režimov sú nacistické Nemecko a stalinský Sovietsky zväz.

Podľa **Friedricha a Brzezinského** sa totalitný režim vyznačuje šiestimi základnými znakmi:

- oficiálnou ideológiou,
- jednou masovou politickou stranou,
- systémom kontroly a represie,
- monopolom nad masovou komunikáciou,
- monopolom na ozbrojené prostriedky,
- centralizovaným riadením hospodárstva.

Významný prínos k teórii totalitarizmu priniesla **Hannah Arendtová**, podľa ktorej totalitarizmus predstavuje kvalitatívne nový typ politickej moci založený na terore, ideológii a snahe ovládnuť nielen politický, ale aj súkromný život jednotlivca. Totalitné ideológie 20. storočia predstavovali predovšetkým **fašizmus, nacizmus a komunizmus**, ktoré sa napriek odlišným ideologickým základom vyznačovali monopolom jednej politickej strany, odmietaním politického pluralizmu, propagandou, štátnym terorom a snahou pretvoriť spoločnosť podľa ideologických predstáv.

Autoritatívne režimy sa od totalitných odlišujú tým, že neusilujú o úplnú kontrolu celej spoločnosti. Ich cieľom je predovšetkým udržanie politickej moci. Ponechávajú určitý priestor pre autonómiu spoločnosti, nevyžadujú permanentnú politickú mobilizáciu obyvateľstva a neopierajú sa o všeobšahlu ideológiu. Podľa Juana J. Linza sú charakteristické obmedzeným politickým pluralizmom, absenciou komplexnej ideológie a nižšou mierou zásahov do súkromného života jednotlivcov.

Súčasná teória venuje pozornosť aj **hybridným režimom**, ktoré kombinujú demokratické a autoritatívne prvky. Formálne zachovávajú demokratické inštitúcie, ich fungovanie je však deformované oslabovaním politickej súťaže, nezávislosti médií, súdnictva či opozície. V tejto súvislosti sa používajú aj pojmy **kompetitívne autoritárstvo**, **riadená demokracia** alebo **neliberálna demokracia**.

Novším teoretickým konceptom je **invertný totalitarizmus**, ktorý formuloval Sheldon S. Wolin. Upozorňuje na riziko postupnej koncentrácie politickej a ekonomickej moci v podmienkach formálne demokratických štátov, pri zachovaní demokratických inštitúcií, ktorých reálne fungovanie je oslabované rastúcim vplyvom ekonomických a mocenských elít.

Na záver možno konštatovať, že **štátny režim predstavuje najvýznamnejšie kritérium hodnotenia fungovania štátu. Umožňuje posúdiť, do akej miery sú princípy demokracie, právneho štátu a ochrany základných práv a slobôd skutočne uplatňované v praxi a aký je reálny vzťah medzi štátom, verejnou mocou a jednotlivcom.**

3.2 Teoretické otázky a praktické úlohy

3.2.1 Teoretické otázky

1. Vysvetlite pojem štátny (politický) režim. V čom spočíva jeho význam ako jednej zo zložiek formy štátu? Objasnite vzťah štátneho režimu k forme vlády a štátnemu zriadeniu.
2. Charakterizujte demokraciu ako hodnotový základ demokratického režimu. Vysvetlite rozdiel medzi pojmami demokracia a demokratický režim a uveďte ich vzájomný vzťah.
3. Vymedzte pojem demokratický režim. Aké podmienky musia byť splnené, aby bolo možné konkrétny štát považovať za demokratický?
4. Charakterizujte základné princípy a znaky demokratického režimu. Objasnite význam ľudovej suverenity, politického pluralizmu, princípu právneho štátu, deľby moci a ochrany základných práv a slobôd.

5. Porovnajte jednotlivé modely demokracie. Charakterizujte priamu, zastupiteľskú, participatívnu a deliberatívnu demokraciu a vysvetlite ich význam v podmienkach moderného demokratického štátu.
6. Vysvetlite podstatu priamej demokracie. Charakterizujte jej jednotlivé formy (referendum, plebiscit, ľudová iniciatíva, ľudové zhromaždenie a opcia) a poukážte na ich význam v súčasných demokratických štátoch.
7. Objasnite podstatu zastupiteľskej demokracie. Vysvetlite význam volieb pri kreovaní zastupiteľských orgánov a porovnajte základné druhy volebných systémov.
8. Charakterizujte nedemokratické režimy. Uveďte ich spoločné znaky a vysvetlite, v čom sa odlišujú od demokratického režimu.
9. Vysvetlite podstatu totalitarizmu a totalitného režimu. Charakterizujte základné znaky totalitného režimu podľa Friedricha a Brzezinského a poukážte na prínos Hanny Arendtovej k teórii totalitarizmu.
10. Porovnajte autoritatívne, totalitné a hybridné režimy. Vysvetlite ich základné znaky, rozdiely a uveďte, akým spôsobom sa v súčasnej teórii štátu hodnotí koncept invertného totalitarizmu.

3.2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Určenie typu štátneho režimu

Pri každom z uvedených štátov určte, či ide o demokratický, autoritatívny, totalitný alebo hybridný režim. Svoje rozhodnutie stručne odôvodnite.

Štát	Typ štátneho režimu	Odôvodnenie
Slovenská republika		
Spolková republika Nemecko		
Kórejská ľudovodemokratická republika		
Bielorusko		
Čínska ľudová republika		
Eritrea		
Švédsko		
Maďarsko		

Úloha č. 2 – Porovnanie režimov

Vyplňte tabuľku.

Kritérium	Demokratický	Autoritatívny	Totalitný
Zdroj legitimacy			
Politický pluralizmus			
Postavenie opozície			
Sloboda médií			
Rozsah zásahov štátu			
Ochrana základných práv			

Úloha č. 3 – Rozpoznávanie znakov režimov

Ku každému znaku priradíte typ režimu.

Znak	Demokratický	Autoritatívny	Totalitný	Hybridný
slobodné voľby				
monopol jednej politickej strany				
obmedzený politický pluralizmus				
nezávislé súdnictvo				
cenzúra médií				
ideologická kontrola spoločnosti				
legálna opozícia				
formálne demokratické inštitúcie bez reálnej súťaže				

Úloha č. 4 – Analýza odborných pojmov

Stručne vysvetlite význam nasledujúcich pojmov a uveďte ich vzájomné súvislosti:

- demokracia,
- demokratický režim,
- totalitarizmus,

- totalitný režim,
- autoritatívny režim,
- hybridný režim,
- invertný totalitarizmus.

Úloha č. 5 – Vybrané texty k štúdiu štátneho (politického) režimu

Aristoteles: *Politika*

Aristoteles (384 – 322 pred n. l.) patrí medzi najvýznamnejších predstaviteľov antickej politickej filozofie. Vo svojom diele *Politika* analyzuje podstatu štátu, jednotlivé formy vlády a význam zákona pri výkone verejnej moci. Nasledujúci úryvok pochádza z tretej knihy *Politiky* a predstavuje jednu z najvýznamnejších klasických formulácií princípu vlády práva. Aristoteles v nej zdôrazňuje, že štát má byť spravovaný zákonom, nie svojvoľnou vôľou jednotlivca.

Úryvok

„Je lepšie, aby vládol zákon než ktorýkoľvek z občanov. A aj keby bolo vhodné zveriť vládu určitým mužom, mali by byť ustanovení len za strážcov a služobníkov zákona. Kto odporúča vládu zákona, odporúča vládu rozumu bez vášní; kto však odporúča vládu človeka, pridáva k tomu aj prvok zvieratá, lebo vášň je ako divá zver a aj najlepší ľudia pod jej vplyvom podliehajú skreslenému úsudku.“ (Kniha III, 1287a) ARISTOTELES.: *Politika*. Preložil Július ŠPAŇÁR. Bratislava: Kalligram, 2009.

Úlohy

- Akú základnú myšlienku vyjadruje Aristoteles v uvedenom texte?
- Prečo autor uprednostňuje vládu zákona pred vládou jednotlivca?
- Vysvetlite, čo Aristoteles rozumie pod pojmom „vláda rozumu bez vášní“.
- Aký vzťah má uvedený text k princípu právneho štátu a vláde práva v súčasných demokratických štátoch?

- Môže byť podľa Aristotela aj dobrý vládca nebezpečný, ak nie je viazaný zákonom? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Diskutujte o tom, či je Aristotelova myšlienka aktuálna aj v podmienkach moderného ústavného štátu.

Na zamyslenie

Aristoteles napísal tieto slová pred viac ako dvetisíc rokmi. Myslíte si, že jeho presvedčenie o nadradenosti zákona nad vôľou jednotlivca zostáva aktuálne aj v súčasných demokratických štátoch? Uveďte konkrétne príklady z ústavného systému alebo politickej praxe, ktoré vaše stanovisko podporujú.

Alexis de Tocqueville: *Demokracia v Amerike*

Alexis de Tocqueville (1805 – 1859) patrí medzi najvýznamnejších teoretikov modernej demokracie. Vo svojom diele *Demokracia v Amerike* analyzuje fungovanie demokratického systému v Spojených štátoch amerických a upozorňuje nielen na jeho prednosti, ale aj na možné riziká. Jedným z najvýznamnejších príspevkov autora je koncept tyranie väčšiny, podľa ktorého aj demokraticky legitimizovaná moc môže ohrozovať slobodu jednotlivca, ak nie je obmedzená ústavou, právnym štátom a ochranou základných práv.

Úryvok

„Neobmedzená moc je sama osebe zlou a nebezpečnou vecou. Žiadny človek nie je schopný vykonávať ju vždy rozumne a spravodlivo. Iba Boh môže byť všemohúci, pretože jeho múdrosť a spravodlivosť sú vždy primerané jeho moci. Neexistuje taká autorita, nech je akokoľvek vážená alebo oprávnená, ktorej by bolo možné zveriť absolútnu moc bez kontroly. Kedykoľvek vidím, že právo neobmedzene vládnuť získava akákoľvek moc – či už ľud, kráľ, aristokracia, demokracia, monarchia alebo republika – vidím v tom zárodok tyranie.“ TOCQUEVILLE, A. de. *O demokracii v Amerike: I. a II. zväzok*. Preložili K. KORENÁ, M. KUTLÁKOVÁ a E. FLÁŠKOVÁ. Bratislava: Kalligram, 2006.

Úlohy

- Čo Alexis de Tocqueville rozumie pod pojmom tyrania väčšiny?
- Prečo môže byť podľa autora nebezpečná aj demokraticky legitimizovaná moc?
- Aké ústavné princípy alebo inštitúcie podľa vás bránia vzniku tyranie väčšiny?
- Aký význam majú pri ochrane jednotlivca princípy právneho štátu, deľby moci a ochrany základných práv?
- Môže byť demokratické rozhodnutie väčšiny v rozpore so zásadami spravodlivosti? Uveďte príklad.
- Vysvetlite, prečo Tocqueville nepovažuje demokraciu za záruku ochrany slobody.

Na zamyslenie

Je podľa vás možné nájsť príklady „tyranie väčšiny“ aj v súčasných demokratických štátoch? Môže väčšina demokraticky rozhodnúť spôsobom, ktorý neprímerane zasiahne do práv menšiny? Svoje stanovisko podložte argumentmi.

John Stuart Mill: *O slobode*

John Stuart Mill (1806 – 1873) patrí medzi najvýznamnejších predstaviteľov klasického liberalizmu. Vo svojom diele *O slobode* obhajuje slobodu myslenia a prejavu ako jednu zo základných podmienok demokratickej spoločnosti. Podľa Milla nie je sloboda prejavu dôležitá iba pre ochranu jednotlivca, ale aj pre rozvoj celej spoločnosti. Len slobodná výmena názorov umožňuje približovať sa k pravde a zabráňuje zneužívaniu moci väčšiny.

Úryvok

„Keby celé ľudstvo okrem jediného človeka zastávalo jeden názor a iba tento jediný človek názor opačný, ľudstvo by nemalo väčšie právo umlčať tohto človeka, než by mal on, keby mal dostatočnú moc, umlčať celé ľudstvo.“ MILL, J., S.: *O slobode*. Preložil Eduard URBAN. Bratislava: Iris, 1995.

Úlohy

- Akú základnú myšlienku vyjadruje John Stuart Mill v uvedenom texte?
- Prečo podľa autora nemá väčšina právo umlčať menšinový názor?
- Aký význam má sloboda prejavu pre fungovanie demokratického režimu?
- Je sloboda prejavu absolútna alebo môže byť obmedzená? Uveďte príklady.
- Akým spôsobom prispieva pluralita názorov k fungovaniu demokratickej spoločnosti?
- Diskutujte o tom, či sú Millove myšlienky aktuálne aj v ére sociálnych médií a digitálnej komunikácie.

Na zamyslenie

Je možné chrániť demokraciu bez ochrany slobody prejavu? Kde by mala byť hranica medzi slobodou prejavu a ochranou spoločnosti pred nenávisťnými prejavmi alebo dezinformáciami?

Hannah Arendtová: *Pôvod totalitarizmu*

Hannah Arendtová (1906 – 1975) patrí medzi najvýznamnejšie politické filozofky 20. storočia. Vo svojom diele *Pôvod totalitarizmu* analyzuje nacistický a komunistický režim a vysvetľuje, prečo totalitarizmus nemožno stotožňovať s klasickou diktatúrou. Podľa Arendtovej predstavuje totalitarizmus nový typ vlády, ktorého cieľom nie je iba ovládnuť politický život, ale pretvoriť celú spoločnosť a samotného človeka. Osobitný význam pripisuje ideológii, teroru a manipulácii reality.

Úryvok

„Ideálnym subjektom totalitnej vlády nie je presvedčený nacističan ani presvedčený komunističan, ale človek, ktorý už nedokáže rozlišovať medzi skutočnosťou a fikciou, ani medzi pravdou a nepravdou.“

ARENDOVÁ, H.: *Pôvod totalitarizmu*. Preložil Karol CHMEL. Bratislava: Premedia, 2018.

Úlohy

- Koho Hannah Arendtová označuje za „ideálny subjekt totalitnej vlády“?
- Prečo je podľa autorky nebezpečné, ak človek prestane rozlišovať medzi pravdou a nepravdou?
- Akú úlohu zohráva ideológia pri fungovaní totalitného režimu?
- Čím sa podľa Arendtovej totalitarizmus odlišuje od autoritatívneho režimu?
- Prečo totalitná moc usiluje o ovládnutie nielen správania, ale aj myslenia jednotlivca?
- Vysvetlite význam uvedeného textu pre ochranu demokratického režimu.

Na zamyslenie

Moderné technológie umožňujú šírenie obrovského množstva informácií, ale aj dezinformácií. Súhlasíte s Hannah Arendtovou, že strata schopnosti rozlišovať medzi pravdou a nepravdou predstavuje vážne ohrozenie demokracie? Svoje stanovisko podložte argumentmi.

Hannah Arendtová: *Eichmann v Jeruzaleme. Správa o banalite zla*

Hannah Arendtová (1906 – 1975) patrí medzi najvýznamnejšie politické filozofky 20. storočia. V diele *Eichmann v Jeruzaleme* analyzuje proces s Adolfom Eichmannom, jedným z hlavných organizátorov holokaustu. Na základe jeho výpovedí formulovala známu tézu o banalite zla, podľa ktorej veľké zločiny nemusia páchať iba fanatickí alebo démonickí jednotlivci. Často ich vykonávajú obyčajní ľudia, ktorí rezignovali na vlastné morálne uvažovanie, nekriticky poslúchajú autoritu a prestávajú premýšľať o dôsledkoch svojho konania.

Úryvok

„Lebo keď hovorím o banalite zla, hovorím striktne na úrovni faktov a poukazujem pritom na jav, ktorý bil pri procese do

očí... Ak odhliadneme od jeho mimoriadnej horlivosti, s ktorou túžil po osobnom povýšení, žiadne motívy nemal. A táto jeho horlivosť sama o sebe vôbec nebola kriminálna. Jemu len... nikdy nedochádzalo, čo v skutočnosti robí... Eichmann nebol hlúpy. To, čo ho predisponovalo, aby sa stal jedným z najväčších zločincov nacistickej epochy, bola úplná neprítomnosť myslenia... Ponaučenie, ktoré si bolo možné odniesť z Jeruzalema, bolo nasledujúce: práve táto vzdialenosť od skutočnosti a táto neprítomnosť myslenia je schopná spôsobiť väčšiu škazu než všetky inštinkty k zlu dohromady, ktoré možno človek v sebe má.“ ARENTOVÁ, H.: Eichmann v Jeruzaleme: Správa o banalite zla. Preložil Igor OTČENÁŠ. Bratislava: Premedia, 2016.

Úlohy

- Čo Hannah Arendtová rozumie pod pojmom banalita zla?
- Prečo autorka nepovažuje Eichmanna za „démonického“ alebo „monštruózneho“ človeka?
- Aký význam má podľa Arendtovej schopnosť kritického myslenia pri ochrane jednotlivca pred zneužitím moci?
- Vysvetlite vzťah medzi poslušnosťou autorite a osobnou morálnou zodpovednosťou.
- Môže sa človek zbaviť zodpovednosti za svoje konanie tým, že „iba plnil rozkazy“? Argumentujte s prihliadnutím na zásady právneho štátu a medzinárodného trestného práva.
- Porovnajte Arendtovej koncepciu banality zla s Havelovou myšlienkou „života v lži“. V čom sa tieto prístupy podobajú a v čom sa odlišujú?

Na zamyslenie

Hannah Arendtová tvrdí, že jednou z najväčších hrozieb pre spoločnosť nie je iba existencia zlých úmyslov, ale aj neschopnosť alebo neochota samostatne premýšľať a morálne hodnotiť vlastné konanie. Súhlasíte s týmto tvrdením? Môže byť kritické myslenie jednou z najúčinnějších foriem ochrany demokracie a právneho štátu? Svoje stanovisko odôvodnite.

Raymond Aron: *Demokracie a totalitarismus*

Raymond Aron (1905 – 1983) bol francúzsky filozof, sociológ a politológ. Vo svojej práci *Demokracie a totalitarismus* systematicky analyzuje podstatu totalitných režimov a identifikuje ich základné charakteristické znaky. Jeho koncepcia patrí medzi klasické politologické prístupy k skúmaniu totalitarizmu a dodnes predstavuje významný teoretický rámec na porovnávanie demokratických a nedemokratických režimov.

Úryvok

„Totalitarizmus

V čom spočíva fenomén totalitarizmu? Tento jav, ako všetky spoločenské javy, zavrhuje príčinu k početným definíciám podľa stanoviska, ktoré pozorovateľ zaujíma. Zdá sa mi, že je tu päť základných prvkov:

1. Fenomén totalitarizmu patrí k režimu, ktorý poskytuje jednej strane monopol na politickú činnosť.
2. *Monopolná strana je vedená alebo vyzbrojená ideológiou, ktorej prikladá absolútnu autoritu a ktorá sa v dôsledku toho stáva oficiálnou štátnou pravdou.*
3. *Na šírenie tejto oficiálnej pravdy si potom štát vyhradzuje dvojitý monopol, monopol prostriedkov násilia a monopol prostriedkov presviedčania. Všetky komunikačné prostriedky, rádio, televízia, tlač, sú riadené a ovládané štátom a tými, kto ho zastupujú.*
4. *Väčšina ekonomických a profesijných aktivít je podriadená štátu a stáva sa istým spôsobom súčasťou štátu samého. Pretože štát je neoddeliteľný od svojej ideológie, je väčšina ekonomických a profesijných aktivít zafarbená oficiálnou pravdou.*
5. *Pretože všetko je štátna činnosť, a pretože každá činnosť je podriadená ideológii, je chyba, ktorej sa niekto dopustí v ekonomickej alebo profesijnej činnosti, súčasne chybou ideologickou. Odtiaľ vyplýva nakoniec politizácia, ideologické prehodnotenie všetkých možných chýb jednotlivcov a ako záver teror policajný i ideologický.*

Rozumie sa samo sebou, že v definícii totalitarizmu je možné považovať za základný buď monopol strany, alebo ideologický teror. Fenomén je dokonalý, keď sú všetky tieto prvky spojené a plne uskutočnené.“ ARON, R.: *Demokracie a totalitarismus*. Přeložil Vladimír JOCHMANN. Brno: Atlantis, 1993.

Úlohy

- Vymenujte základné znaky totalitného režimu podľa Raymonda Arona.
- Ktorý zo znakov považujete za najvýznamnejší? Svoje stanovisko odôvodnite.
- V čom sa Aronova charakteristika totalitarizmu zhoduje s koncepciou Hannah Arendtovej?
- Domnievate sa, že všetky uvedené znaky musia byť prítomné súčasne, aby bolo možné hovoriť o totalitnom režime?
- Uved'te historický príklad štátu, v ktorom boli Aronove znaky totalitarizmu naplnené.
- Môžu sa niektoré z uvedených znakov objavovať aj v súčasných autoritatívnych alebo hybridných režimoch? Argumentujte.

Na zamyslenie

Je podľa vás možné, aby demokratický štát postupne nadobúdala niektoré znaky totalitného režimu bez formálneho zrušenia demokratických inštitúcií? Ak áno, ktoré z Aronových znakov by sa mohli objaviť ako prvé?

George Orwell: 1984

Román *1984* patrí medzi najvýznamnejšie literárne diela 20. storočia zobrazujúce fungovanie totalitného režimu. **George Orwell (1903 -1950)** prostredníctvom fiktívneho štátu Oceánia upozorňuje na nebezpečenstvá neobmedzenej štátnej moci, systematickej propagandy, nepretržitého dohľadu nad občanmi

a manipulácie s jazykom. Osobitný význam má koncept Novoreči (Newspeak), ktorej cieľom je obmedziť schopnosť jednotlivcov samostatne myslieť.

Úryvok

„Ako pokračuje Slovník?“ spýtal sa Winston. Musel zvýšiť hlas, aby ho bolo v tom hluku počuť.

„Pomaly,“ priznal Syme. „Pracujem na prídavných menách. Je to fascinujúce.“

Pri zmienke o novojazyku sa celý rozžiaril. Odsunul misku, do jednej jemnej ruky vzal kúsok chleba, do druhej syr a naklonil sa ponad stôl, aby nemusel kričať.

„Jedenáste vydanie je už definitívne,“ povedal. „Upravujeme jazyk do jeho konečnej podoby – takej, akú bude mať v čase, keď už nikto nebude hovoriť inak. Keď skončíme, ľudia ako ty sa ho budú musieť naučiť od začiatku. Ty si asi myslíš, že našou hlavnou úlohou je vymýšľať nové slová. Vôbec nie. My slová ničíme – celé moria slov, stovky denne. Osekávame jazyk až na kosť. Jedenáste vydanie nebude obsahovať ani jediné slovo, ktoré by mohlo do roku 2050 zastarať.“

Hladne sa zahryzol do chleba, prehltol niekoľko súst a potom pokračoval s nadšením skutočného puntičkára. Jeho chudá tmavá tvár ožila, posmešný výraz v očiach vystriedal takmer zasnený pohľad.

„Je nádherné ničiť slová. Samozrejme, najväčší odpad je medzi slovesami a prídavnými menami, ale aj stovky podstatných mien sa dajú vyhodiť. Nejde len o synonymá, ale aj o antonymá. Veď aké opodstatnenie má slovo, ktoré je iba opakom iného slova? Veď každé slovo obsahuje svoj protiklad už samo osebe. Vezmi si napríklad prídavné meno dobrý. A keď už máš slovo dobrý, načo ti je prídavné meno zlý? Nedobrá úplne postačuje – ba je ešte lepšie, pretože je presným opakom, zatiaľ čo zlý nie. Alebo keď potrebuješ silnejší výraz než dobrý, načo by mala existovať celá séria neurčitých a zbytočných slov, ako výborný, skvelý či všetky ostatné? Veľmi dobrý vystihuje ten význam úplne, alebo plus veľmi dobrý, ak chceš ešte silnejší stupeň. Samozrejme, tieto tvary už používame, ale v konečnej podobe novojazyka nebude existovať nič iné. Nakoniec bude celý pojem dobra a zla vyjadrený iba

šiestimi slovami – vlastne jediným slovom. Chápeš, aká je to krása, Winston? Pôvodný nápad bol, pravdaže, od Veľkého brata,“ dodal. Pri zmienke o Veľkom bratovi Winston okamžite nasadil výraz horlivého súhlasu. Syme si však všimol, že v ňom chýba istá spontánnosť.

„Ty nedokážeš novojazyk skutočne oceniť, Winston,“ povedal takmer smutne. „Aj keď ho používaš, stále myslíš v starojazyku. Občas si čítam tvoje články v Timesoch. Sú celkom dobré, ale sú to iba preklady. V hĺbke duše stále lipneš na starojazyku so všetkou jeho neurčitosťou a zbytočnými významovými odtieňmi. Nechápeš krásu ničenia slov. Vieš, že novojazyk je jediný jazyk na svete, ktorého slovná zásoba sa každým rokom zmenšuje?“

„Chápeš, že jediným cieľom novojazyka je zúžiť rozsah myslenia?“ pokračoval Syme. „Napokon dosiahneme stav, keď bude myšlienkový zločin doslova nemožný, pretože nebudú existovať prostriedky, ktorými by sa dal vyjadriť. Každý potrebný význam bude presne vymedzený a všetky jeho vedľajšie významy budú odstránené a zabudnuté. V Jedenástom vydani k tomu už nemáme ďaleko. Tento proces však bude pokračovať ešte dlho po tom, čo ty aj ja budeme mŕtvi. Každým rokom bude slov menej a menej a rozsah vedomia sa bude neustále zmenšovať. Pravdaže, už dnes neexistuje nijaký dôvod ani ospravedlnenie na páchanie myšlienkových zločinov. Je to len otázka sebadisciplíny a ovládania skutočnosti. Nakoniec však ani to nebude potrebné. Revolúcia bude završená až vtedy, keď bude jazyk dokonalý. Novojazyk je Angsoc a Angsoc je novojazyk,“ dodal s tajomným uspokojením. „Napadlo ti niekedy, Winston, že približne v roku 2050 už nebude nažive ani jediný človek, ktorý by bol schopný porozumieť rozhovoru, aký práve vedieme?“

„Okrem...,“ začal Winston neisto, no vzápätí sa odmlčal.

Na jazyku mal slová: „Okrem prolov,“ ale zarazil sa, pretože si nebol celkom istý, či taká poznámka nie je trochu nepravoverná. Syme však vycítil, čo chcel povedať.

„Proli nie sú ľudia,“ povedal ľahostajne. „Okolo roku 2050 – možno aj skôr – už nebude nikto poznať starojazyk. Celá literatúra minulosti bude zničená. Chaucer, Shakespeare, Milton či Byron budú existovať iba vo verziách prepísaných do novojazyka. Nezmení sa iba ich forma – zmenia sa vo svojej podstate, stanú

sa pravým opakom toho, čím boli. Zmení sa dokonca aj literatúra Strany. Zmenia sa aj heslá. Ako by mohlo existovať heslo Sloboda je otroctvo, keď samotný pojem slobody prestane existovať? Celá klíma myslenia bude iná. Vlastne už nebude existovať myslenie v tom zmysle, ako ho chápeme dnes. Byť pravoverný znamená nemyslieť – nemať potrebu myslieť. Pravovernosť je nevedomosť.“

Winston bol zrazu hlboko presvedčený, že Syme bude jedného dňa vyparený. Je príliš inteligentný. Vidí priveľa a hovorí príliš otvorene. Strana nemá rada takýchto ľudí. Jedného dňa zmizne. Má to napísané vo tvári.

Winston dojedol chlieb so syrom. Otočil sa na stoličke trochu nabok a napil sa kávy z hrnčeka. Muž s prenikavým hlasom pri stole po jeho lavici hovoril bez prestania ďalej. Mladá žena, pravdepodobne jeho sekretárka, ktorá sedela chrptom k Winstonovi, ho počúvala a zdalo sa, že horlivo súhlasí so všetkým, čo povedal. Winston občas zachytil poznámku ako:

„Myslím, že máte úplnú pravdu. Celkom s vami súhlasím,“
vyslovenú mladým, trochu prihlúplým ženským hlasom. Druhý hlas však neutíchol ani na okamih, ani keď žena prehovorila.

Winston toho muža poznal od videnia, ale nevedel o ňom nič viac, iba to, že zastáva významné miesto na Oddelení literatúry. Mal asi tridsať rokov, svalnatý krk a veľké pohyblivé ústa. Hlavu držal zaklonenú tak, že sa v jeho okuliároch odrážalo svetlo, a Winston namiesto očí videl iba dva lesklé kruhy.

Najdesivejšie bolo, že z prúdu zvukov, ktorý sa valil z jeho úst, sa takmer nedalo rozoznať jediné slovo. Len raz Winston zachytil útržok vety:

„...úplné a konečné vykorenenie goldsteinizmu...“

ktorú muž vychrlil jedným dychom, akoby išlo o jediný odliaty riadok bez prestávok. Všetko ostatné bol iba šum – akési:

kvak-kvak-kvak.

Aj keď nebolo možné porozumieť tomu, čo vlastne hovorí, o celkovom význame jeho slov nemohli byť pochybnosti. Pravdepodobne sa vyhráždal Goldsteinovi, požadoval prísnejšie tresty pre myšlienkových zločincov a sabotérov, rozhorčene hovoril o krutostiach eurázijskej armády alebo oslavoval Veľkého brata

či hrdinov z malabarského frontu. Na tom vlastne nezáležalo. Človek si mohol byť istý iba tým, že každé jeho slovo bolo dokonale pravoverné – čistý Angsoc.

Keď sa Winston zahľadel na tvár toho muža bez očí, s čelúšťou, ktorá sa rýchlo pohybovala hore a dolu, zmocnil sa ho zvláštny pocit, že to ani nie je skutočná ľudská bytosť, ale akýsi mechanický panák. Nehovoril z neho mozog, ale hrtan. Prúd zvukov, ktorý z neho vychádzal, sa síce skladal zo slov, no nebola to reč v pravom zmysle slova. Boli to zvuky vydávané bezmyšlienkovito, podobné kačaciemu kvákaniu.

Syme na okamih stíchol a obráteným koncom lyžice kreslil obrazce do mláčky omáčky na stole. Hlas od vedľajšieho stola však neprestával a bolo ho zreteľne počuť aj napriek okolitému hluku.

„V novojazyku na to existuje slovo,“ povedal Syme. „Neviem, či ho poznáš – kačoreč (duckspeak). Je to jedno z tých zaujímavých slov, ktoré majú dva protikladné významy. Ak ho použiješ o protivníkovi, je to urážka. Ak ho použiješ o niekom, s kým súhlasiš, je to pochvala.“

Niet pochyb o tom, že Syme bude jedného dňa vyparený, pomyslel si Winston. Napadlo mu to s istým smútkom, hoci dobre vedel, že Syme ním pohŕda, nemá ho príliš v oblube a bez najmenšieho zaváhania by ho udal Myšlienkovej polícii ako zločinca, len čo by sa našla čo i len najmenšia zámienka.

Na Symovi bolo čosi, čo akoby nezapadalo do sveta, v ktorom žil. Niečo mu chýbalo – opatrnosť, samolúba spokojnosť a akási ochranná hlúposť. Nedalo sa povedať, že by nebol pravoverný. Úprimne veril zásadám Angsocu, uctieval Veľkého brata, tešil sa z víťazstiev Strany a nenávidel kačirov s úprimnou, až neúnavnou horlivosťou, podporovanou najnovšími informáciami, ku ktorým obyčajní členovia Strany nemali prístup.

Napriek tomu sa nad ním neustále vznášal tieň zlej povesti. Hovoril veci, ktoré bolo lepšie nevysloviť. Čítal priveľa kníh. Navštevoval Kaviareň Pod gaštanmi, kam často chodievali maliari a hudobníci. Neexistoval nijaký zákon – dokonca ani nepísané pravidlo –, ktorý by návštevu tejto kaviarne zakazoval, a predsa bolo toto miesto akosi podozrivé. Pred svojím definitívnym odstránením sa tam zvykli stretávať bývalí, zdiskreditovaní predstavitelia Strany. Hovorilo sa, že tam kedysi – pred rokmi či desaťročiami – býval vídaný aj samotný Goldstein.

Nebolo ťažké predvídať Symov osud.

A predsa bolo isté, že keby Syme čo len na tri sekundy vycítil, čo sa odohráva vo Winstonovej mysli, okamžite by ho udal Ideopolícia. To by napokon urobil každý, keby na to prišlo. Lenže Syme skôr než väčšina ostatných. Samotná horlivosť nestačí. Pravovernosť je nevedomosť.“ ORWELL, G.: 1984. Prel. Juraj Vojtek. 3. vyd. Bratislava: Slovart, 2007.

Úlohy

- Aký je hlavný cieľ Novoreči podľa Symea?
- Prečo totalitný režim usiluje o znižovanie slovných zásoby?
- Aký je vzťah medzi jazykom, myslením a slobodou jednotlivca?
- Akým spôsobom môže kontrola jazyka ovplyvňovať politické myslenie spoločnosti?
- Nájdite v súčasnom verejnom priestore príklady používania výrazov, ktoré môžu ovplyvňovať spôsob, akým ľudia vnímajú spoločenské alebo politické udalosti.
- Vysvetlite, prečo Orwell považuje jazyk za jeden z najdôležitejších nástrojov totalitnej moci.

Na zamyslenie

Môže byť jazyk prostriedkom manipulácie aj v demokratickej spoločnosti? Diskutujte o úlohe médií, sociálnych sietí a politickej komunikácie pri formovaní verejnej mienky.

Václav Havel: Moc bezmocných

Václav Havel (1936 – 2011) patrí medzi najvýznamnejších českých disidentov, dramatikov a politických mysliteľov druhej polovice 20. storočia. Vo svojej eseji *Moc bezmocných* analyzuje fungovanie posttotalitného režimu a vysvetľuje, že jeho stabilita nespočíva iba v represii, ale aj v každodennom prispôbovaní sa jednotlivcov systému. Prostredníctvom príbehu zelinára ukazuje, ako ideológia legitimizuje moc a vedie jednotlivcov k „životu v lži“.

Úryvok

„Vedoucí obchodu se zeleninou umístil do výkladu mezi cibuli a mrkev heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“.

Proč to udělal? Co tím chtěl sdělit světu? Je skutečně osobně zapálen pro myšlenku spojení proletářů všech zemí? Jde jeho zapálení tak daleko, že cítí neodolatelnou potřebu se svým ideálem seznámit veřejnost? Uvažoval opravdu někdy aspoň chvilku o tom, jak by se takové spojení mělo uskutečnit a co by znamenalo? Myslím, že u drtivé většiny zelinářů lze právem předpokládat, že o textu hesel ve svých výkladech celkem nepřemýšlejí, natož aby jimi vyslovovali něco ze svého názoru na svět.

To heslo přivezli našemu zelináři z podniku spolu s cibulí a mrkví a on je dal do výkladu prostě proto, že se to tak už léta dělá, že to dělají všichni, že to tak musí být. Kdyby to neudělal, mohl by mít potíže; mohli by mu vyčíst, že nemá „výzdobu“; někdo by ho mohl dokonce nařknout z toho, že není loajální. Udělal to proto, že to patří k věci, chce-li člověk v životě obstát; že je to jedna z tisíce „maličkostí“, které mu zajišťují relativně klidný život „v souladu se společností“. Jak vidět, sémantický obsah vystaveného hesla je zelináři lhostejný, a dává-li své heslo do výkladu, nedává ho tam proto, že by osobně toužil právě s jeho myšlenkou seznámit veřejnost. To ovšem neznamená, že jeho počin nemá žádný motiv a smysl a že se svým heslem nikomu nic nesděljuje. To heslo má funkci znaku a jako takové obsahuje sice skryté, ale zcela určité sdělení. Verbálně by je bylo možné vyjádřit takto: já, zelinář XY, jsem zde a vím, co mám dělat; chovám se tak, jak je ode mne očekáváno; je na mne spolehnutí a nelze mi nic vytknout; jsem poslušný, a mám proto právo na klidný život. Toto sdělení má přirozeně svého adresáta: je namířeno „nahoru“, k zelinářovým nadřízeným, a je zároveň štítem, kterým se zelinář kryje před případnými udavači. Svým skutečným významem je tedy heslo zakotveno přímo v zelinářově lidské existenci: zrcadlí jeho životní zájem. Jaký to je však zájem?

Všimněme si: kdyby nařídili zelináři dát do výkladu heslo „Bojím se, a proto jsem bezvýhradně poslušný“, nechoval by se k jeho sémantickému obsahu zdaleka tak laxně, přesto, že by se tento obsah tentokrát zcela kryl se skrytým významem hesla. Zelinář by se pravděpodobně zdráhal umístit do své výkladní skříně takto

nedvojsmyslnou zprávu o svém ponížení, bylo by mu to trapné, styděl by se. Pochopitelně: je přece člověkem, a má tudíž pocit lidské důstojnosti.

Aby byla tato komplikace překonána, musí mít jeho vyznání loajality formu znaku, poukazujícího aspoň svým textovým povrchem k jakýmsi vyšším polohám nezištného přesvědčení. Zelináři se musí dát možnost, aby si řekl: Vždyť proč by se koneckonců proletáři všech zemí nemohli spojit? Znak pomáhá tedy skryt před člověkem „nízké“ základy jeho poslušnosti a tím i „nízké“ základy moci. Skrývá je za fasádou čehosi „vysokého“. Tím „vysokým“ je ideologie. Ideologie jako zdánlivý způsob vztahování se ke světu, nabízející člověku iluzi, že je identickou, důstojnou a mravní osobností, a usnadňující mu tak ji nebýt; jako atrapa čehosi „nadosobního“ a neúčelového, umožňující mu obelhat své svědomí a zamaskovat před světem a před sebou samým své pravé postavení a svůj neslavný „modus vivendi“. Je to produktivní - ale zároveň jakoby důstojná - legitimace směrem „nahoru“, „dolů“ i „do stran“, směrem k lidem i k Bohu. Je to závoj, do něhož může člověk zahalit své „propadnutí jsoucnu“, své zvnějšnění a svou adaptaci na daný stav. Je to alibi, použitelné pro všechny: od zelináře, který může svůj strach o místo zahalit rouškou svého údajného zájmu o spojení proletářů všech zemí, až po nejvyššího funkcionáře, který svůj zájem udržet se u moci může odít do slov o službě dělnické třídě. Vychází - onou „alibistickou“ - funkcí ideologie je tedy dávat člověku jako oběti i jako opoře post-totalitního systému iluzi, že je v souladu s lidským řádem a s řádem univerza. Čím menší má nějaká diktatura pole působnosti a čím méně je v něm společnost civilizačně stratifikována, tím se může diktátorova vůle uskutečňovat bezprostředněji: totiž pomocí víceméně „nahé“ disciplíny, tedy bez složitého „vztahování se ke světu“ a „sebezduvodňování“. Čím jsou však mocenské mechanismy složitější, čím větší a stratifikovanější společenství obepínají a čím déle historicky působí, tím více jedinců „zvenčí“ musí do sebe zapojovat a tím větší význam dostává v prostoru jejich působnosti ideologické „alibi“ jako jakýsi „most“ mezi mocí a člověkem, po němž moc přistupuje k člověku a člověk přichází k moci. Už proto hraje ideologie v post-totalitním systému tak významnou roli: to složité soustrojí složek, stupňů, převodových

pák a nepřímých manipulačních nástrojů, neponechávající nic náhodě a mnohonásobně jistící integritu moci, je bez ní - jako svého univerzálního „alibi“ a jako „alibi“ každého svého článku - prostě nemyslitelné.“ HAVEL, V. Moc bezmocných. In O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979. Praha: Rozmluvy, 1990.

Úlohy

- Aký význam má heslo vo výklade zelinára? Predstavuje jeho osobné presvedčenie alebo plní inú funkciu?
- Prečo Havel tvrdí, že ideológia slúži ako „alibi“ jednotlivca aj štátnej moci?
- Vysvetlite rozdiel medzi pojмами „žiť v lži“ a „žiť v pravde“.
- Akým spôsobom jednotlivci prispievajú k udržiavaniu posttotalitného režimu?
- Ako môže jednotlivec podľa Havla narušiť fungovanie nedemokratického režimu?
- V čom spočíva aktuálnosť Havelových myšlienok pre súčasné demokratické spoločnosti?

Na zamyslenie

Je možné, aby sa človek stal súčasťou systému, s ktorým vnútorne nesúhlasí, iba preto, že sa prispôbuje svojmu okoliu? Kde podľa vás leží hranica medzi spoločenskou konformitou a osobnou zodpovednosťou?

Úloha č. 6 – Eseje

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,

- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Tyrania väčšiny ako riziko demokratického režimu*

Na základe myšlienok Alexisa de Tocquevilla sa zamyslite nad tým, či môže byť aj demokraticky prijaté rozhodnutie nespravodlivé. Vo svojej eseji analyzujte význam ochrany menšín, ústavných garancií, deľby moci a princípu právneho štátu pri obmedzovaní moci väčšiny. Svoje úvahy podporte konkrétnymi príkladmi.

Téma č. 2 *Totalitarizmus ako popretie slobody jednotlivca*

Vysvetlite podstatu totalitného režimu a jeho odlišnosti od autoritatívneho režimu. Vo svojej eseji využite myšlienky Hannah Arendtovej, Raymonda Arona alebo ďalších autorov a poukážte na základné znaky totalitných režimov 20. storočia. Svoje závery podložte historickými príkladmi.

Téma č. 3 *Orwellovo dielo 1984 ako varovanie pred zneužitím štátnej moci*

Zamyslite sa nad tým, či Orwellova vízia totalitného štátu predstavuje iba literárnu fikciu, alebo obsahuje myšlienky aktuálne aj pre súčasnú spoločnosť. Vo svojej eseji analyzujte význam propagandy, manipulácie jazykom, kontroly informácií a štátneho dohľadu a porovnajte ich so súčasnými spoločenskými javmi.

Téma č. 4 *Moc bezmocných – význam občianskej odvahy pri ochrane demokracie*

Na základe eseje Václava Havla sa zamyslite nad významom občianskej odvahy, osobnej zodpovednosti a kritického myslenia pri ochrane demokratického režimu. Vysvetlite pojmy „žiť v pravde“ a „žiť v lži“ a posúďte ich význam v súčasnej spoločnosti.

Téma č. 5 Kritické myslenie ako ochrana demokratického režimu

Na základe myšlienok Hannah Arendtovej o banalite zla analyzujte význam kritického myslenia pri ochrane demokracie a právneho štátu. Zamyslite sa nad tým, akú úlohu zohráva vzdelávanie, občianska zodpovednosť a schopnosť samostatne posudzovať informácie pri predchádzaní zneužívaniu politickej moci.

Téma č. 6 Výzvy demokratického režimu v 21. storočí

Analyzujte najvýznamnejšie výzvy, ktorým čelia súčasné demokratické štáty, ako sú digitalizácia, umelá inteligencia, dezinformácie, polarizácia spoločnosti či oslabovanie dôvery vo verejné inštitúcie. Navrhnite možné riešenia, ktoré môžu prispieť k ochrane demokracie a princípov právneho štátu.

DEMOKRACIA

1. Repetitórium

Demokracia predstavuje spôsob legitimizácie a organizácie štátnej moci a zároveň hodnotový, politický a právny koncept založený na myšlienke **vlády ľudu**. Moderná demokracia sa neredukuje iba na vládu väčšiny alebo konanie volieb. Je založená najmä na **suverenite ľudu, politickej rovnosti, politickom pluralizme, slobodnej politickej súťaži, politickej participácii, ochrane základných práv a slobôd a rešpektovaní princípov právneho štátu**. Väčšinové rozhodovanie je preto limitované ústavou a ochranou jednotlivca a menšín.

Od demokracie ako širšieho hodnotového a politického konceptu treba odlišovať **demokratický režim**, ktorý predstavuje konkrétnu inštitucionálnu a právnu formu uskutočňovania demokratických princípov v štáte. Moderná demokracia má charakter **ústavnej demokracie** – demokratická legitimita štátnej moci neznamená jej neobmedzenosť, pretože aj moc odvodená od ľudu je viazaná ústavou, základnými právami a právom.

Z hľadiska teoretických prístupov možno rozlišovať **normatívne a procedurálne teórie demokracie**. Normatívne teórie skúmajú demokraciu ako hodnotový ideál a zdôrazňujú slobodu, rovnosť, ľudovú suverenitu, základné práva a participáciu. Procedurálne teórie sa sústreďujú na pravidlá a mechanizmy získavania a výkonu politickej moci. **Joseph A. Schumpeter** chápal demokraciu predovšetkým ako mechanizmus politickej súťaže o hlasy voličov. **Robert A. Dahl** používal pre reálne fungujúce moderné demokracie pojem **polyarchia**, založený najmä na politickej súťaži a širokej participácii.

Základnými modelmi výkonu demokracie sú **priama a zastupiteľská demokracia**. Pri priamej demokracii občania bezprostredne rozhodujú o verejných záležitostiach. Medzi jej hlavné inštitúty patria **referendum, plebiscit, ľudová iniciatíva a ľudové zhromaždenie**. Referendum môže byť obligatórne alebo fakultatívne a podľa účinkov záväzné alebo konzultatívne.

Plebiscit sa tradične spája najmä s otázkami štátnej suverenity a územných zmien. Ľudová iniciatíva umožňuje občanom iniciovať legislatívny alebo ústavný proces.

Zastupiteľská demokracia je základným modelom súčasných demokratických štátov. Občania vykonávajú štátnu moc prostredníctvom svojich slobodne zvolených zástupcov. Základným mechanizmom ich výberu sú **voľby**, ktoré zároveň predstavujú významný zdroj demokratickej legitimacy a politickej zodpovednosti. Demokratické voľby sú založené na princípoch **všeobecnosti, rovnosti, slobody, priamosti a tajnosti hlasovania**.

Spôsob premeny hlasov na mandáty určuje **volebný systém**. Rozlišujeme najmä **väčšinový, pomerný a zmiešaný volebný systém**. Vo väčšinovom systéme získava mandát kandidát, ktorý dosiahne požadovanú väčšinu; môže ísť o relatívnu alebo absolútnu väčšinu. Väčšinový systém podporuje stabilnejšie parlamentné väčšiny a väzbu poslanca na volebný obvod, môže však viesť k disproporcii medzi získanými hlasmi a mandátmi. Pomerný systém sa usiluje o proporcionálne zastúpenie politických síl, podporuje pluralitu, ale môže viesť k väčšej fragmentácii parlamentu. **Zmiešaný systém** kombinuje prvky oboch modelov. Neexistuje univerzálne najlepší volebný systém; každý predstavuje kompromis medzi reprezentatívnosťou, proporcionalitou a stabilitou politického systému.

Súčasná koncepcie demokracie rozširujú možnosti zapojenia občanov nad rámec volieb. **Participatívna demokracia** zdôrazňuje priebežnú účasť občanov na správe vecí verejných prostredníctvom občianskych iniciatív, združení, petícií, verejných konzultácií či participatívnych rozpočtov. **Deliberatívna demokracia**, spájaná najmä s **Jürgenom Habermasom**, zdôrazňuje kvalitu verejnej diskusie, výmenu argumentov a racionálne odôvodňovanie politických rozhodnutí. Oba modely zastupiteľskú demokraciu nenahrádzajú, ale dopĺňajú.

Osobitnou koncepciou je **brániaca sa demokracia**, teoreticky spojená najmä s **Karlom Loewensteinom**. Vychádza zo skúsenosti, že demokratické mechanizmy môžu byť využité aj na odstránenie demokracie. Demokratický štát preto môže chrániť svoj ústavný poriadok pred silami, ktoré smerujú k jeho zničeniu.

Takéto opatrenia však musia mať právny základ a rešpektovať požiadavky nevyhnutnosti a proporcionality. **Demokracia sa pri svojej obrane nesmie sama stať nedemokratickou.**

Moderná demokracia tak spája **demokratickú legitimitu, politickú pluralitu a participáciu občanov s právnym obmedzením verejnej moci. Demokraticky vytvorená moc nie je neobmedzená, ale musí rešpektovať ústavu, základné práva a účinné kontrolné mechanizmy.** Tým sa demokracia bezprostredne prepája s princípmi **právneho štátu.**

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Vysvetlite pôvod a význam pojmu demokracia.
2. V čom sa moderné chápanie demokracie odlišuje od antickej demokracie?
3. Prečo nemožno demokraciu stotožňovať iba s vládou väčšiny?
4. Vysvetlite rozdiel medzi demokraciou a demokratickým režimom.
5. Čo znamená princíp suverenity ľudu a akým spôsobom sa uskutočňuje?
6. Charakterizujte politickú rovnosť ako princíp demokracie.
7. Aký význam má politický pluralizmus pre fungovanie demokratického štátu?
8. Vysvetlite vzťah medzi väčšinovým princípom a ochranou menšín.
9. Akými spôsobmi sa môže uskutočňovať politická participácia občanov?
10. Vysvetlite rozdiel medzi normatívnymi a procedurálnymi teóriami demokracie.
11. Ako chápe demokraciu Joseph A. Schumpeter?
12. Čo označuje Robert A. Dahl pojmom polyarchia?
13. Charakterizujte priamu demokraciu a uveďte jej základné inštitúty.

14. Charakterizujte zastupiteľskú demokraciu a vysvetlite význam politickej reprezentácie.
15. Akú úlohu plnia voľby v zastupiteľskej demokracii?
16. Charakterizujte základné typy volebných systémov.
17. Vysvetlite podstatu participatívnej demokracie.
18. Vysvetlite podstatu deliberatívnej demokracie.
19. Čo znamená pojem brániaca sa demokracia a prečo táto koncepcia vznikla?
20. Aké hranice musí demokratický štát rešpektovať pri obrane demokratického poriadku?

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Pravda alebo nepravda

Rozhodnite, či sú nasledujúce tvrdenia pravdivé. Nepravdivé tvrdenia opravte.

- a) Demokracia a demokratický režim sú totožné pojmy.
- b) Každá republika je demokratickým štátom.
- c) Demokratický režim je založený na politickom pluralizme.
- d) Autoritatívny režim sa vždy usiluje o úplnú kontrolu spoločnosti.
- e) Totalitný režim je založený na jednej oficiálnej ideológii.
- f) Hybridné režimy kombinujú demokratické a autoritatívne prvky.

Úloha č. 2 – Formy priamej demokracie

Určte, o akú formu priamej demokracie ide.

- a) Občania hlasujú o prijatí novej ústavy.
- b) Občania navrhli parlamentu prijatie nového zákona po získaní potrebného počtu podpisov.
- c) Obyvatelia obce rozhodujú na verejnom zhromaždení o miestnej záležitosti.
- d) Obyvatelia určitého územia sa rozhodujú, ku ktorému štátu chcú patriť.
- e) Obyvatelia hlasujú o otázke, ktorá sa týka územia štátu alebo jeho štátoprávneho postavenia.

Úloha č. 3 – Volebné systémy

K jednotlivým charakteristikám priradiť správny volebný systém: väčšinový, pomerný, zmiešaný.

Charakteristiky:

cieľom je čo najvernejšie premietnuť počet hlasov do počtu mandátov, víťaz získava mandát priamo vo volebnom obvode, kombinuje prvky dvoch volebných systémov, podporuje vznik stabilných vlád, častejšie vedie ku koalíčným vládam.

Úloha č. 4 – Analýza situácie

Posúďte nasledujúce situácie.

Situácia A

Voľby sa konajú pravidelne každé štyri roky. Opozícia môže kandidovať, avšak médiá sú pod výraznou kontrolou vlády, opoziční kandidáti nemajú rovnaký prístup k financovaniu kampane a súdничество nie je úplne nezávislé.

O aký typ štátneho režimu ide? Svoje stanovisko odôvodnite.

Situácia B

V štáte pôsobí iba jedna politická strana. Média podliehajú štátnej kontrole, opozícia je zakázaná a štát presadzuje jedinú záväznú ideológiu.

Určte typ režimu.

Úloha č. 5 – Rozpoznajte model demokracie

Pri každej situácii určte, o ktorý model demokracie ide: priama, zastupiteľská, participatívna, deliberatívna.

Situácie:

Občania hlasujú v referende.

Parlament prijíma zákon po parlamentných voľbách.

Mesto zapája občanov do tvorby rozpočtu.

O pripravovanom zákone prebieha séria verejných odborných diskusií s občanmi.

Úloha č. 6 – Vysvetlite rozdiel medzi uvedenými pojmami

Pri každej dvojici stručne charakterizujte oba pojmy a uveďte ich základný rozdiel.

1. Demokracia × demokratický režim.
2. Antická demokracia × moderná demokracia.
3. Normatívne teórie demokracie × procedurálne teórie demokracie.
4. Demokracia ako ideál × polyarchia.
5. Priama demokracia × zastupiteľská demokracia.
6. Referendum × plebiscit.
7. Obligatórne referendum × fakultatívne referendum.
8. Záväzné referendum × konzultatívne referendum.
9. Referendum × ľudová iniciatíva.
10. Ľudová iniciatíva × opcia.
11. Priama voľba × nepriama voľba.
12. Väčšinový volebný systém × pomerný volebný systém.
13. Relatívna väčšina × absolútna väčšina.
14. Pomerný volebný systém × zmiešaný volebný systém.
15. Priama demokracia × participatívna demokracia.
16. Participatívna demokracia × deliberatívna demokracia.

Úloha č. 7 – Posúďte správnosť výrokov a svoje stanovisko odôvodnite

- Štát možno považovať za demokratický vždy, keď sa v ňom pravidelne konajú voľby.
- Suverenita ľudu znamená, že väčšina môže rozhodnúť o akejkolvek otázke bez právnych obmedzení.
- Politická opozícia je nevyhnutnou súčasťou demokratického politického systému.
- Ochrana menšín predstavuje obmedzenie demokratického princípu vlády väčšiny.
- Priama demokracia je historicky starším modelom demokracie než zastupiteľská demokracia.

- Referendum a plebiscit sú z hľadiska teórie štátu úplne totožné pojmy.
- Ľudová iniciatíva znamená, že občania sami prijímajú zákon.
- Opcia je inštitútom priameho výkonu štátnej moci občanmi.
- Zastupiteľská demokracia vznikla iba ako technická náhrada priamej demokracie.
- Všetci členovia parlamentu demokratického štátu musia byť nevyhnutne volení priamo občanmi.
- Väčšinový volebný systém vždy zabezpečuje, že počet mandátov presne zodpovedá podielu získaných hlasov.
- Pomerný volebný systém môže viesť k väčšej fragmentácii parlamentu.
- Participatívna demokracia má nahradiť zastupiteľskú demokraciu.
- Deliberatívna demokracia kladie dôraz predovšetkým na kvalitu verejnej diskusie a argumentácie.
- Demokratický štát musí tolerovať aj politické sily, ktorých cieľom je odstránenie demokratického zriadenia.
- Opatrenia brániacej sa demokracie môžu byť legitímne iba vtedy, ak rešpektujú právne limity, nevyhnutnosť a proporcionalitu.

Úloha č. 8 – Aplikujte

Prípada

V štáte Alfa sa každé štyri roky konajú všeobecné voľby. Jedna politická strana však už pätnásť rokov nepretržite kontroluje vládu, verejnoprávne médiá a väčšinu súkromných médií. Opozičné strany môžu kandidovať, ale ich prístup do médií je výrazne obmedzený. Kritici vlády nie sú formálne stíhaní, avšak čelia administratívnym a ekonomickým postihom.

Otázky: Možno štát Alfa označiť za demokratický iba na základe existencie pravidelných volieb? Ktoré princípy demokracie sú v tomto prípade problematické? Ako by situáciu bolo možné posúdiť z pohľadu procedurálneho a normatívneho chápania demokracie?

Prípado B

Parlament prijme zákon podporovaný výraznou väčšinou obyvateľstva, ktorým zakáže príslušníkom malej náboženskej skupiny zastávať určité verejné funkcie. Vláda tvrdí, že zákon je demokratický, pretože zodpovedá vôli väčšiny.

Otázky: Je samotná podpora väčšiny postačujúcim dôvodom na označenie rozhodnutia za demokratické? Aký význam má v tomto prípade ochrana menšín? Ako sa prejavuje vzťah demokracie a právneho štátu?

Prípado C

Politická strana sa zúčastňuje slobodných volieb a otvorene deklaruje, že po získaní ústavnej väčšiny zruší slobodné voľby, zakáže ostatné politické strany a obmedzí slobodu prejavu.

Otázky: Musí demokratický štát umožniť tejto strane neobmedzenú politickú činnosť? Ktorá koncepcia demokracie sa na tento prípad vzťahuje? Aké riziká prináša obmedzenie činnosti takejto politickej strany? Kde by mala byť hranica medzi ochranou demokracie a ochranou politickej plurality?

Úloha č. 9 – Určte volebný systém

- Pri každom prípade určte, o aký volebný systém ide, a svoje stanovisko stručne odôvodnite.
- Územie štátu je rozdelené na jednomandátové volebné obvody. V každom obvode získava mandát kandidát s najvyšším počtom hlasov bez ohľadu na to, či získal viac ako polovicu hlasov.
- Politické strany získavajú mandáty podľa podielu hlasov, ktoré získali vo voľbách.
- Kandidát musí na získanie mandátu získať viac ako polovicu platných hlasov. Ak sa to nepodarí žiadnemu kandidátovi, uskutoční sa druhé kolo.
- Časť poslancov je volená v jednomandátových volebných obvodoch a časť na základe kandidátnych listín politických strán.
- Politická strana získala 20 % hlasov a približne 20 % mandátov v parlamente.

Úloha č. 10 – Kto zvíťazil?

V jednomandátovom volebnom obvode získali kandidáti:

kandidát A – 38 % hlasov,

kandidát B – 32 % hlasov,

kandidát C – 20 % hlasov,

kandidát D – 10 % hlasov.

Odpovedzte:

- Ktorý kandidát by získal mandát pri systéme relatívnej väčšiny?
- Získal víťaz podporu väčšiny voličov?
- Mohol by byť výsledok odlišný pri systéme absolútnej väčšiny?
- Aký problém väčšinového volebného systému tento príklad ilustruje?

Úloha č. 11– Hlasy a mandáty

Vo voľbách získali politické strany tieto výsledky:

Politická strana	Podiel hlasov
A	42 %
B	30 %
C	18 %
D	7 %
E	3 %

Parlament má **100 mandátov**.

- Ako by približne vyzeralo rozdelenie mandátov pri čisto pomernom rozdelení?
- Ako by výsledok ovplyvnila uzatváracia klauzula vo výške 5 %?
- Ktorá politická strana by napriek získaným hlasom nezískala zastúpenie?
- Aký je účel uzatváracej klauzuly?
- Aké demokratické hodnoty môžu byť pri určovaní výšky volebného prahu vo vzájomnom napätí?

Úloha č. 12 – Porovnajete dôsledky

Štát uvažuje o zmene pomerného volebného systému na väčšinový volebný systém.

Posúďte, aké možné dôsledky môže mať táto zmena na:

- zastúpenie menších politických strán,
- proporionalitu medzi získanými hlasmi a mandátmi,
- počet politických strán v parlamente,
- vytváranie parlamentnej väčšiny,
- stabilitu vlády,
- vzťah medzi voličom a konkrétnym poslancom.

Na záver odpovedzte: Existuje z pohľadu demokracie „najlepší“ volebný systém?

Úloha č. 13 – Posúďte výroky

Rozhodnite, či sú nasledujúce výroky správne alebo nesprávne. Svoju odpoveď odôvodnite.

- Kandidát, ktorý získa mandát v systéme relatívnej väčšiny, musí získať viac ako 50 % hlasov.
- Pomerný volebný systém sa usiluje o čo najprimeranejšie premietnutie volebných výsledkov do rozdelenia mandátov.
- Väčšinový volebný systém vždy zabezpečuje presné zastúpenie politických strán podľa počtu získaných hlasov.
- Uzatváracia klauzula môže obmedziť zastúpenie malých politických strán.
- Pomerný volebný systém môže viesť k väčšej fragmentácii parlamentu.
- Zmiešaný volebný systém kombinuje prvky väčšinového a pomerného systému.
- Volebný systém je iba technickým spôsobom prepočítania hlasov a nemá významnejší vplyv na fungovanie politického systému.
- Zmena volebného systému môže ovplyvniť stranícky systém aj spôsob vytvárania vlády.

Odpovedzte:

- Znamená tento výsledok automaticky, že voľby neboli demokratické?
- Pri ktorom základnom type volebného systému je takýto nepomer pravdepodobnejší?
- Ako môže volebný systém viesť k rozdielu medzi podielom hlasov a podielom mandátov?
- Ktorá požiadavka je v tomto prípade výraznejšie presadzovaná – proporcionalita zastúpenia alebo schopnosť vytvoriť stabilnú väčšinu?
- Môže byť volebný systém demokratický aj vtedy, ak hlasy jednotlivých politických strán nie sú presne proporcionálne premietnuté do mandátov?

Úloha č. 14 – Diskutujte

Je vláda väčšiny vždy demokratická? Diskutujte o hraniciach väčšinového rozhodovania a význame ochrany jednotlivca a menšín.

Potrebuje moderná demokracia viac priamej účasti občanov? Zvážte výhody a riziká referend, občianskych iniciatív a ďalších foriem priamej participácie.

Sú sociálne siete posilnením alebo ohrozením demokracie? Zamerajte sa na politickú participáciu, pluralitu názorov, prístup k informáciám, polarizáciu a kvalitu verejnej diskusie.

Má sa demokracia brániť svojim nepriateľom? Diskutujte o tom, či a za akých podmienok možno obmedziť politické strany, hnutia alebo prejavy smerujúce proti demokratickému poriadku.

Úloha č. 15 – Diskusia

Vyjadrite svoj názor. Svoje stanovisko odôvodnite.

Je možné zabezpečiť fungovanie demokratického štátu bez silnej opozície?

Môže byť štát demokratický, ak pravidelne organizuje voľby, ale obmedzuje slobodu médií?

Predstavujú hybridné režimy väčšie riziko pre demokraciu než otvorene autoritatívne režimy?

Úloha č. 16 – Eseje

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Demokracia – forma vlády alebo spôsob života?*

Zamyslite sa nad tým, či demokracia predstavuje iba spôsob organizácie štátnej moci, alebo širší spoločenský a hodnotový koncept. Vo svojej eseji analyzujte význam demokratických princípov, politickej kultúry, občianskej spoločnosti a aktívnej participácie občanov na správe vecí verejných. Svoje úvahy podporte príkladmi z historického vývoja alebo súčasnej spoločenskej praxe.

Téma č. 2 *Sloboda a bezpečnosť v demokratickom štáte*

Demokratické štáty čelia novým bezpečnostným výzvam, akými sú terorizmus, kybernetické útoky, dezinformačné kampane či organizovaná kriminalita. Zamyslite sa nad tým, do akej miery možno v demokratickom štáte obmedziť základné práva a slobody v záujme ochrany bezpečnosti spoločnosti. Svoje stanovisko podložte argumentmi a príkladmi z právnej alebo spoločenskej praxe.

Téma č. 3 *Je demokracia samozrejmosťou?*

Na základe myšlienok Aristotela, Alexisa de Tocquevilla, Johna Stuarta Milla, Hannah Arendtovej, Georgea Orwella a Václava Havla sa zamyslite nad tým, či je demokracia trvalou hodnotou alebo systémom, ktorý si vyžaduje neustálu ochranu. Vo svojej eseji analyzujte úlohu občana, štátu a občianskej spoločnosti pri zachovávaní demokratického režimu a svoje závery podporte argumentmi a príkladmi z praxe.

Téma č. 4 *Demokracia nie je iba hlasovanie*

Vysvetlite, prečo nemožno demokraciu redukovat' na pravidelné voľby a rozhodovanie väčšiny. Zamerajte sa na význam politického pluralizmu, základných práv, participácie občanov, verejnej diskusie a právnych limitov výkonu štátnej moci.

Téma č. 5 *Môže sa demokracia brániť bez toho, aby prestala byť demokratická?*

Charakterizujte koncepciu brániacej sa demokracie a vysvetlite historické dôvody jej vzniku. Zamyslite sa nad hranicou medzi legitímnou ochranou demokratického poriadku a neprimeraným obmedzovaním politickej plurality, slobody prejavu a politickej súťaže.

Téma č. 6 *Má deliberácia budúcnosť v ére sociálnych sietí?*

Vychádzajte z myšlienky deliberatívnej demokracie, podľa ktorej demokratická legitimita závisí aj od kvality verejnej diskusie. Posúďte, ako digitálne platformy ovplyvňujú schopnosť občanov viesť racionálnu diskusiu, stretávať sa s odlišnými názormi a dospievať k spoločným politickým rozhodnutiam.

PRÁVNÝ ŠTÁT A JEHO PRINCÍPY

1. Repetitórium

Právny štát predstavuje jeden zo základných princípov moderného demokratického štátu. Jeho podstatou je, že výkon verejnej moci je **viazaný právom**, pričom štát ani jeho orgány nemôžu konať svojvoľne, ale iba **na základe práva, v jeho medziach a spôsobom ustanoveným zákonom**. Právo preto nepredstavuje iba nástroj výkonu štátnej moci, ale zároveň prostriedok jej obmedzenia a ochrany jednotlivca pred svojvôľou verejnej moci.

Právny štát nemožno stotožňovať s existenciou právneho poriadku. Každý štát disponuje právnymi normami, avšak právnym štátom je iba taký štát, v ktorom sú právom viazané aj samotné orgány verejnej moci a v ktorom právo rešpektuje základné hodnoty demokratickej spoločnosti. Súčasné chápanie právneho štátu preto presahuje požiadavku zákonnosti a zahŕňa aj ochranu základných práv a slobôd, princíp del'by moci, nezávislé súdnictvo, právnu istotu, zákaz svojvôle a účinnú kontrolu výkonu verejnej moci.

Myšlienka **právneho štátu** sa formovala postupne. Jej základy možno nájsť už v antickej filozofii, predovšetkým u **Aristotela**, ktorý zdôrazňoval nadradenosť práva nad vôľou jednotlivca. Významný rozvoj zaznamenala počas novoveku v dielach **Johna Locka** a **Charlesa Louisa de Montesquieua**, ktorí položili základy ochrany prirodzených práv a princípu del'by štátnej moci. V 19. storočí sa v kontinentálnej Európe rozvinula koncepcia **Rechtsstaat**, zatiaľ čo v anglosaskom prostredí vznikla koncepcia **Rule of Law**, systematicky rozpracovaná **Albertom Vennom Diceym**. Po skúsenostiach s totalitnými režimami 20. storočia sa právny štát transformoval z **formálneho** na **materiálne chápanie**, ktoré zdôrazňuje nielen zákonnosť výkonu verejnej moci, ale aj spravodlivosť, ochranu ľudskej dôstojnosti a základných práv.

Súčasný demokratický štát je zároveň **právnym aj ústavným štátom**. Ústava predstavuje najvyšší právny predpis a hodnotový základ celého právneho poriadku. Všetky právne predpisy aj rozhodnutia orgánov verejnej moci musia byť s ústavou v súlade a ich ústavnosť podlieha kontrole nezávislého ústavného súdnictva.

Materiálny právny štát je založený na súbore navzájom prepojených princípov, ktoré určujú obsah a limity výkonu verejnej moci. Medzi jeho základné princípy patria najmä:

- **princíp obmedzenej vlády (Limited Government),**
- **princíp legality výkonu verejnej moci,**
- **princíp právnej istoty,**
- **princíp deľby štátnej moci,**
- **princíp ochrany základných práv a slobôd,**
- **princíp nezávislého súdnictva a účinnej súdnej ochrany,**
- **princíp ústavnosti a kontroly ústavnosti,**
- **princíp transparentnosti, zodpovednosti a dobrej správy vecí verejných.**

Osobitný význam má **princíp právnej istoty**, ktorého obsah tvoria najmä **zákaz pravej retroaktivity, ochrana legitímnych očakávaní, predvídateľnosť a zrozumiteľnosť práva, stabilita právneho poriadku a jednotnosť rozhodovacej činnosti orgánov verejnej moci.** Významným prvkom materiálneho právneho štátu je aj **princíp proporcionality**, ktorý sa uplatňuje pri posudzovaní prípustnosti zásahov verejnej moci do základných práv a slobôd.

Právny štát dnes predstavuje jednu zo základných hodnôt moderného konštitucionalizmu. Zároveň čelí novým výzvam spojeným s globalizáciou, digitalizáciou, rozvojom umelej inteligencie, bezpečnostnými hrozbami či mimoriadnymi situáciami. Napriek týmto zmenám zostáva jeho základným poslaním **ochrana jednotlivca pred svojvôľou verejnej moci, zabezpečenie vlády práva a ochrana ústavných hodnôt demokratickej spoločnosti.**

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Definujte pojem právny štát a vysvetlite, prečo nemožno každý štát považovať za právny štát.
2. Vysvetlite vzťah medzi demokraciou a právnym štátom. Môže existovať demokracia bez právneho štátu? Svoje stanovisko odôvodnite.
3. Charakterizujte formálny a materiálny právny štát. Uveďte ich základné rozdiely.
4. Opíšte historický vývoj myšlienky právneho štátu od antiky až po súčasnosť.
5. Charakterizujte kontinentálnu koncepciu Rechtsstaat a anglosaskú koncepciu Rule of Law. V čom sa odlišujú a čo majú spoločné?
6. Vysvetlite rozdiel medzi právnym štátom a ústavným (ústavnoprávnym) štátom.
7. Uveďte základné princípy moderného právneho štátu a stručne charakterizujte ich význam.
8. Vysvetlite obsah princípu právnej istoty. Aké požiadavky z neho vyplývajú?
9. Charakterizujte princíp ochrany základných práv a slobôd ako jeden zo základných princípov materiálneho právneho štátu.
10. Vysvetlite význam princípu ústavnosti a kontroly ústavnosti pri ochrane právneho štátu.

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Rozlišovanie pojmov

Vyplňte tabuľku.

Pojem	Charakteristické znaky	Príklad
Právny štát		
Formálny právny štát		
Materiálny právny štát		

Pojem	Charakteristické znaky	Príklad
Ústavný štát		
Rule of Law		
Rechtsstaat		

Úloha č. 2 – Porovnanie koncepcií

Porovnajte kontinentálnu koncepciu **Rechtsstaat** a anglosaskú koncepciu **Rule of Law**.

Pri porovnaní sa zamerajte najmä na:

- historický vznik,
- hlavných predstaviteľov,
- základné princípy,
- význam zákona,
- význam súdnictva,
- súčasné chápanie.

Úloha č. 3 – Vývoj myšlienky právneho štátu

Priradte autorov k jednotlivým myšlienkam.

Autor	Charakteristika
.....	vláda zákona je lepšia než vláda človeka
.....	prirodzené práva človeka
.....	deľba štátnej moci
.....	republika založená na vláde práva
.....	formovanie Rechtsstaat
.....	Rule of Law
.....	extrémne nespravodlivé právo nie je právom

Úloha č. 4 – Princípy právneho štátu

Priradte jednotlivé situácie k princípu právneho štátu.

Situácie:

- Parlament prijal zákon so spätnou účinnosťou.
- Minister zasahuje do rozhodovania sudcu.
- Polícia obmedzí zhromaždenie bez zákonného dôvodu.

- Dve osoby v rovnakej situácii dostali rozdielne rozhodnutia.
- Ústavný súd zrušil zákon odporujúci ústave.
- Obec zverejňuje všetky zmluvy na internete.

Vyberajte z: legalita, právna istota, nezávislé súdnictvo, ústavnosť, transparentnosť, ochrana základných práv.

Úloha č. 5 – Retroaktivita

Rozhodnite, či ide o:

- pravú retroaktivitu,
- nepravú retroaktivitu,
- alebo nejde o retroaktivitu.

Situácie:

- a) Nový zákon zvýšil daň aj za predchádzajúci kalendárny rok.
- b) Nový zákon mení podmienky zmlúv uzavretých pred jeho účinnosťou iba do budúcnosti.
- c) Novela mení výšku pokuty za priestupky spáchané po nadobudnutí jej účinnosti.

Svoje odpovede stručne odôvodnite.

Úloha č. 6 – Princíp proporcionality

Posúďte, či sú uvedené zásahy primerané.

- zákaz všetkých verejných zhromaždení počas bezpečnostnej hrozby,
- povinnosť nosiť ochranné prostriedky pri epidémii,
- úplný zákaz publikovania kritických článkov o vláde,
- zákaz vstupu do vojenského priestoru.

Pri každom prípade uveďte:

- legitímny cieľ,
- vhodnosť,
- nevyhnutnosť,
- primeranosť zásahu.

Úloha č. 7 – Kto to povedal?

Prirad'te autora.

Autor	Myšlienka
Aristoteles	
John Locke	
Montesquieu	
Immanuel Kant	
Albert V. Dicey	
Robert von Mohl	
Gustav Radbruch	

Výroky:

- Štát má chrániť prirodzené práva človeka.
- Každá moc má tendenciu byť zneužitá.
- Lepšie je, aby vládol zákon než človek.
- Vláda práva je základom slobodného štátu.
- Extrémne nespravodlivé právo nie je právom.
- Štát je viazaný právom.
- Sloboda je základom republikánskeho štátu.

Úloha č. 8 – Rozhodnite

Posúďte, či nasledujúce tvrdenia sú správne.

- Každý štát je právnym štátom.
- Každý právny štát je demokratický.
- Materiálny právny štát vyžaduje ochranu základných práv.
- Rule of Law vznikol v Anglicku.
- Retroaktivita je vždy prípustná.
- Nezávislé súdnictvo patrí medzi princípy právneho štátu.

Nepравdivé tvrdenia opravte.

Úloha č. 9 – Diskusia

Študenti diskutujú.

Výrok 1

Ak parlament prijme zákon, musí sa vždy uplatniť bez ohľadu na jeho obsah.

Výrok 2

Aj zákon môže byť protiústavný alebo nespravodlivý.

Výrok 3

Najvyšším kritériom nie je iba zákon, ale aj ústava a základné práva.

Úlohy

1. Ku ktorému chápaniu právneho štátu patrí jednotlivé tvrdenie?
2. Ktorí autori by pravdepodobne podporili jednotlivé názory?
3. Ktorý názor je najbližší súčasnému materiálnemu právnenému štátu?
4. Svoje stanovisko odôvodnite.

Úloha č. 10 – Identifikujte princíp právneho štátu

Prečítajte si nasledujúce situácie. Ku každej určte, ktorý princíp právneho štátu je v nej najvýraznejšie uplatnený alebo porušený. Svoje rozhodnutie stručne odôvodnite.

- Ústavný súd zrušil zákon, ktorý bol v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky.
- Sudca rozhodol spor bez akéhokoľvek zásahu výkonnej moci.
- Parlament prijal zákon so spätnou účinnosťou.
- Občan sa môže odvolať proti rozhodnutiu správneho orgánu na správny súd.
- Ministerstvo zverejňuje všetky uzatvorené zmluvy na svojom webovom sídle.
- Polícia obmedzila slobodu pohybu len na nevyhnutný čas počas mimoriadnej udalosti.

Úloha č. 11 – Ktorý princíp bol porušený?

V každej situácii určte:

- ktorý princíp právneho štátu bol porušený,
- ako sa mal orgán verejnej moci zachovať.

Situácie:

- vláda odmietla vykonať právoplatné rozhodnutie súdu,
- parlament prijal zákon, ktorý diskriminuje určitú skupinu obyvateľov,
- minister odvolal predsedu súdu preto, že nesúhlasil s jeho rozhodovaním,
- obec odmietla poskytnúť informácie o nakladaní s verejnými financiami.

Úloha č. 12 – Prirad'ovanie autorov

Spojte autora s jeho myšlienkou.

Autori:

- Aristoteles
- John Locke
- Montesquieu
- Immanuel Kant
- Albert Venn Dicey
- Robert von Mohl
- Gustav Radbruch

Myšlienky:

- vláda zákona
- prirodzené práva človeka
- del'ba moci
- republika založená na slobode
- Rule of Law
- Rechtsstaat
- extrémne nespravodlivé právo nie je právom

Úloha č. 13 – Právna istota

Rozhodnite, ktoré z nasledujúcich situácií podporujú právnu istotu a ktoré ju narúšajú.

- zákony sa menia každý mesiac,
- rovnaké prípady rozhodujú súdy rovnako,
- zákon je formulovaný neurčito,
- občan môže predvídať následky svojho konania,
- novela zákona obsahuje primerané prechodné ustanovenia,
- správny orgán rozhoduje vždy inak.

Úloha č. 14 – Retroaktivita

Rozhodnite, či v nasledujúcich prípadoch ide o:

- pravú retroaktivitu,
- nepravú retroaktivitu,
- alebo nejde o retroaktivitu.

Svoje odpovede stručne odôvodnite.

a) Parlament prijal zákon, podľa ktorého sa nová daňová sadzba uplatní aj na príjmy dosiahnuté v predchádzajúcom kalendárnom roku.

b) Novela zákona mení podmienky vyplácania dôchodkov od 1. januára budúceho roka. Nové pravidlá sa budú vzťahovať aj na osoby, ktorým bol dôchodok priznaný podľa predchádzajúcej právnej úpravy, avšak iba na budúce výplaty.

c) Zákon zvyšuje maximálnu výšku pokuty za správny delikt spáchaný po dni nadobudnutia jeho účinnosti.

d) Novela Občianskeho zákonníka stanovuje, že nájomné zmluvy uzatvorené pred jej účinnosťou sa od nasledujúceho roka budú riadiť novými pravidlami týkajúcimi sa výpovednej doby.

e) Nový trestný zákon znižuje trestnú sadzbu za určitý trestný čin a ustanovuje, že priaznivejšia právna úprava sa použije aj na skutky spáchané pred nadobudnutím jeho účinnosti.

f) Obec prijala všeobecne záväzné nariadenie, ktoré zakazuje parkovanie na vybraných uliciach odo dňa nadobudnutia jeho účinnosti.

Úloha č. 15 – Princíp proporcionality

Posúďte, či je zásah primeraný.

Situácie:

- zákaz vstupu do vojenského priestoru,
- zákaz všetkých verejných zhromaždení bez časového obmedzenia,
- povinnosť evakuácie počas povodne,
- zákaz používania internetu počas volieb.

Pri každej situácii uveďte:

- legitímny cieľ,
- vhodnosť,
- nevyhnutnosť,
- primeranosť.

Úloha č. 16 – Rechtsstaat alebo Rule of Law?

Určte, ku ktorej koncepcii sa jednotlivé tvrdenia viac približujú.

- dôraz na zákonnosť,
- význam precedensov,
- nezávislé súdnictvo,
- common law,
- ústavnosť,
- kontinentálna právna kultúra,
- ochrana jednotlivca pred svojvôľou štátu,
- vláda práva.

Úloha č. 17 – Pravda alebo nepravda

Rozhodnite, či sú tvrdenia správne.

- Každý demokratický štát je právnym štátom.
- Každý právny štát je ústavným štátom.
- Rule of Law vznikol v Anglicku.
- Rechtsstaat vznikol v Nemecku.

- Materiálny právny štát skúma aj obsah zákona.
- Právna istota znamená nemennosť právneho poriadku.
- Deľba moci je základným princípom právneho štátu.
- Ústava stojí na vrchole právneho poriadku.

Úloha č. 18 – Rozhodnite ako ústavný sudca

Predstavte si, že rozhodujete o ústavnosti nasledujúcich opatrení.

Pri každom uveďte:

- ktoré princípy právneho štátu sú dotknuté,
- ktoré základné práva sú obmedzené,
- či by ste opatrenie považovali za ústavné,
- svoje rozhodnutie odôvodnite.

Situácie:

- zákaz všetkých protestov na neurčitý čas,
- odňatie občianstva bez možnosti obrany,
- zrušenie súdneho preskúmania rozhodnutí správnych orgánov,
- zavedenie novej dane späťne za predchádzajúci rok.

Úloha č. 19 – Komplexná analýza

Prečítajte si nasledujúcu situáciu.

Parlament prijal zákon, ktorý umožňuje vláde počas mimoriadnej situácie obmedziť slobodu pohybu, zakázať zhromaždenia, ukladať pracovnú povinnosť a obmedziť vlastnícke právo. Zákon zároveň ustanovuje, že všetky prijaté opatrenia podliehajú súdnemu preskúmaniu a môžu trvať len počas vyhlásenej mimoriadnej situácie.

Úlohy

- Identifikujte princípy právneho štátu, ktoré sa v prípade uplatňujú.
- Ktoré základné práva môžu byť obmedzené?
- Je možné obmedziť základné práva aj v právnom štáte?

- Akú úlohu zohráva princíp proporcionality?
- Aký význam má možnosť súdneho preskúmania prijatých opatrení?
- Posúďte, či je opísaná právna úprava v súlade s princípmi materiálneho právneho štátu.

Úloha č. 20 – Prípadové štúdie

Prípadová štúdia č. 1 – Retroaktivita zákona

Národná rada Slovenskej republiky prijala zákon, podľa ktorého sú fyzické osoby povinné zaplatiť novú mimoriadnu daň aj za príjmy, ktoré dosiahli v predchádzajúcom kalendárnom roku, teda ešte pred nadobudnutím účinnosti zákona. Zákon neobsahuje žiadne prechodné ustanovenia.

Úlohy

- Ktorý princíp právneho štátu môže byť v tomto prípade porušený?
- Ide o pravú alebo nepravú retroaktivitu?
- Aké dôsledky môže mať spätné pôsobenie zákona na právnu istotu občanov?
- Mohol by byť takýto zákon predmetom konania pred Ústavným súdom SR? Prečo?

Prípadová štúdia č. 2 – Nezávislosť súdnictva

Minister spravodlivosti verejne oznámi, že sudca, ktorý rozhodne určitú kauzu v neprospech vlády, bude odvolaný z funkcie predsedu súdu.

Úlohy

- Ktoré princípy právneho štátu sú dotknuté?
- Je takýto postup zlučiteľný s princípom del'by moci?
- Aký význam má nezávislosť sudcov pre ochranu základných práv?
- Ako by mala reagovať demokratická spoločnosť na podobný zásah?

Prípadová štúdia č. 3 – Sloboda zhromažďovania

Mestský úrad zakáže verejné zhromaždenie z dôvodu, že účastníci plánujú kritizovať vládu. Zákaz neodôvodní žiadnym bezpečnostným rizikom.

Úlohy

- Ktoré základné právo môže byť porušené?
- Ktorý princíp právneho štátu je dotknutý?
- Bol zásah primeraný? Posúďte podľa princípu proporcionality.
- Aké právne prostriedky ochrany majú organizátori zhromaždenia?

Prípadová štúdia č. 4 – Protiústavný zákon

Parlament prijal zákon, ktorý zakazuje vydávanie novín kritizujúcich vládu. Prezident zákon podpísal a ten nadobudol účinnosť.

Úlohy

- Ktoré princípy právneho štátu môžu byť porušené?
- Aké základné práva sú dotknuté?
- Ktorý orgán môže preskúmať súlad zákona s ústavou?
- Aký význam má kontrola ústavnosti v demokratickom štáte?

Prípadová štúdia č. 5 – Rozhodovanie správneho orgánu

Dvaja podnikatelia požiadali o rovnaké stavebné povolenie za porovnateľných podmienok. Jednému bolo povolenie vydané, druhému zamietnuté. Rozhodnutia obsahujú odlišné odôvodnenie, hoci skutkový stav je totožný.

Úlohy

- Ktorý princíp právneho štátu môže byť porušený?
- Aký význam má jednotnosť rozhodovacej činnosti orgánov verejnej moci?
- Aké opravné prostriedky môže využiť neúspešný žiadateľ?
- Súvisí tento prípad s princípom právnej istoty? Prečo?

Prípadová štúdia č. 6 – Bezpečnosť verus sloboda

Po sérii teroristických útokov vláda navrhne zákon, ktorý umožní bezpečnostným zložkám neobmedzene monitorovať všetku elektronickú komunikáciu občanov bez súdneho povolenia.

Úlohy

- Aký legitímny cieľ zákon sleduje?
- Ktoré základné práva môžu byť obmedzené?
- Posúďte navrhované opatrenie podľa princípu proporcionality.
- Môže byť ochrana bezpečnosti dôvodom na obmedzenie základných práv? Za akých podmienok?

Prípadová štúdia č. 7 – Transparentnosť verejnej správy

Ministerstvo odmietlo sprístupniť zmluvu uzatvorenú so súkromnou spoločnosťou s odôvodnením, že ide o interný dokument. Zmluva bola financovaná z verejných prostriedkov.

Úlohy

- Ktorý princíp právneho štátu je dotknutý?
- Aký význam má transparentnosť pri výkone verejnej moci?
- Aké právne možnosti má občan, ktorý žiada sprístupnenie informácie?
- Prečo transparentnosť posilňuje dôveru občanov v štát?

Prípadová štúdia č. 8 – Mimoriadna situácia

Po rozsiahlej prírodnej katastrofe vláda vyhlási núdzový stav. Dočasne obmedzí slobodu pohybu, právo pokojne sa zhromažďovať a vlastníkom budov uloží povinnosť sprístupniť svoje nehnuteľnosti na evakuáciu obyvateľov.

Úlohy

- Je možné počas mimoriadnych situácií obmedziť základné práva?
- Aké podmienky musí spĺňať takéto obmedzenie v právnom štáte?

- Ktoré princípy právneho štátu musia byť zachované aj počas núdzového stavu?
- Kto kontroluje ústavnosť prijatých opatrení?
- Kde vidíte hranicu medzi ochranou verejného záujmu a ochranou základných práv?

Úloha č. 21 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 Je právny štát nevyhnutnou podmienkou fungovania demokracie?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad vzťahom medzi demokraciou a právnym štátom. Vysvetlite, prečo sa tieto princípy navzájom dopĺňajú, a uveďte, aké riziká môže prinášať demokracia bez rešpektovania princípov právneho štátu.

Téma č. 2 Je každý zákon aj spravodlivým právom?

Vo svojej argumentácii porovnajte formálne a materiálne chápanie právneho štátu. Zamyslite sa nad významom spravodlivosti, ochrany základných práv a Radbruchovej myšlienky, že extrémne nespravodlivé právo nemôže požívať právnu ochranu.

Téma č. 3 Ktorý princíp právneho štátu považujete za najvýznamnejší?

Vyberte si jeden zo základných princípov právneho štátu (napr. legalitu, právnu istotu, deľbu moci, ochranu základných práv,

nezávislé súdnictvo alebo ústavnosť) a zdôvodnite, prečo ho považujete za rozhodujúci pre fungovanie moderného demokratického štátu.

Téma č. 4 Súčasné výzvy právneho štátu v 21. storočí

Vo svojej práci sa zamyslite nad tým, aké výzvy prinášajú pre právny štát globalizácia, digitalizácia, rozvoj umelej inteligencie, bezpečnostné hrozby alebo mimoriadne situácie. Posúďte, ako môžu ovplyvniť ochranu základných práv a výkon verejnej moci.

Téma č. 5 Bezpečnosť alebo sloboda?

Zamyslite sa nad tým, či a za akých podmienok môže štát obmedziť základné práva a slobody jednotlivca v záujme ochrany bezpečnosti alebo verejného poriadku. Svoje stanovisko odôvodnite s využitím princípov proporcionality a ďalších princípov právneho štátu.

Téma č. 6 Prečo musí byť štát viazaný právom?

Vo svojej argumentácii vysvetlite význam princípu viazanosti verejnej moci právom. Zamyslite sa nad tým, aké dôsledky by malo fungovanie štátu, ak by orgány verejnej moci neboli obmedzené právom a ústavou.

VEREJNÁ SPRÁVA A SAMOSPÁVA

1. Repetitórium

Verejná správa predstavuje jednu zo základných foriem realizácie výkonnej moci a zároveň nevyhnutnú súčasť fungovania moderného demokratického právneho štátu. Jej podstatou je **organizované zabezpečovanie verejných záležitostí vo verejnom záujme** prostredníctvom subjektov, ktorým právny poriadok zveruje výkon verejných úloh. Na rozdiel od **súkromnej správy**, ktorá sleduje individuálne alebo skupinové záujmy, verejná správa smeruje k **ochrane verejného záujmu, zabezpečeniu verejného poriadku, poskytovaniu verejných služieb** a vytváraniu podmienok na riadne fungovanie štátu a spoločnosti.

Medzi základné znaky verejnej správy patrí **výkon vo verejnom záujme, zákonnosť, podzákonný charakter, autoritatívnosť, organizačný a výkonný charakter, nepretržitosť, profesionalita, kontrolovateľnosť a zodpovednosť**. Orgány verejnej správy môžu konať iba **na základe zákona a v jeho medziach**, pričom ich rozhodnutia podliehajú zákonom ustanoveným kontrolným mechanizmom. Verejná správa sa však neobmedzuje iba na autoritatívne rozhodovanie o právach a povinnostiach jednotlivcov. Zahŕňa aj **organizačné, evidenčné, metodické, koordinačné, kontrolné a servisné činnosti**, prostredníctvom ktorých zabezpečuje každodenné fungovanie verejných inštitúcií.

V systéme verejnej moci predstavuje verejná správa **jednu zo základných foriem realizácie výkonnej moci**. Prostredníctvom nej sa zabezpečuje **vykonávanie zákonov, poskytovanie verejných služieb, ochrana verejného poriadku, vedenie verejných registrov, výkon dozoru** a plnenie ďalších verejných úloh. Verejná správa vytvára spojenie medzi normotvornou činnosťou zákonodarcu a praktickou realizáciou právnych predpisov v každodennom živote spoločnosti. Zároveň je potrebné rozlišovať medzi pojmami **verejná moc, štátna moc, výkonná moc, verejná správa a štátna správa**. Verejná správa je širším pojmom než štátna správa, pretože zahŕňa nielen výkon verejných

úloh prostredníctvom štátu, ale aj výkon **samosprávy a ďalších zákonom ustanovených subjektov verejnej správy**.

Právna teória rozlišuje **materiálne a formálne (organizačné) chápanie verejnej správy**. Materiálne chápanie vychádza z **obsahu vykonávanej činnosti** – rozhodujúce je, či ide o zabezpečovanie verejných úloh vo verejnom záujme. Formálne chápanie sa zameriava na **subjekty, ktoré verejnú správu vykonávajú**, teda na orgány štátnej správy, subjekty samosprávy a ďalšie verejnoprávne subjekty. Oba prístupy sa navzájom dopĺňajú a umožňujú komplexne pochopiť podstatu verejnej správy.

Organizácia verejnej správy je založená na princípoch **centralizácie, decentralizácie a dekoncentrácie**. **Centralizácia** znamená sústredenie rozhodovacích právomocí do centra riadenia, pričom nižšie orgány sú hierarchicky podriadené vyšším. **Decentralizácia** spočíva v prenesení výkonu časti verejných úloh na samostatné verejnoprávne subjekty, ktoré konajú vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť. **Dekoncentrácia** predstavuje územné rozloženie výkonu štátnej správy medzi organizačné zložky toho istého správneho systému bez vytvorenia samostatných verejnoprávných subjektov. Moderné demokratické štáty využívajú kombináciu všetkých troch princípov.

Z organizačného hľadiska sa verejná správa člení na **štátnu správu a samosprávu**. **Štátna správa** predstavuje priamy výkon verejnej správy štátom prostredníctvom jeho orgánov, ktoré konajú **v mene štátu**. Je založená na princípoch **zákonnosti, ochrany verejného záujmu, profesionality, efektívnosti, kontinuity, zodpovednosti a kontroly**. Organizovaná je hierarchicky prostredníctvom **ústredných a územných orgánov štátnej správy**, pričom významnú úlohu zohráva princíp dekoncentrácie, ktorý približuje výkon štátnej správy občanom bez narušenia jednoty štátnej správy.

Samospráva predstavuje decentralizovanú formu výkonu verejnej správy. Je charakteristická tým, že zákonom zverené verejné úlohy vykonáva **vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť**. Disponuje **vlastnou právnou subjektivitou, majetkom, rozpočtom a vlastnými orgánmi**. Štát určuje právny rámec jej pôsobenia a kontroluje zákonnosť jej činnosti, avšak

do výkonu samostatnej pôsobnosti zasahuje iba v zákonom ustanovených prípadoch. Samospráva približuje rozhodovanie občanom a podporuje ich účasť na správe verejných vecí.

Základnými formami samosprávy sú **územná a záujmová samospráva**. **Územnú samosprávu** vykonávajú **obce a vyššie územné celky** ako verejnoprávne korporácie združujúce osoby s trvalým pobytom na určitom území. Zabezpečujú správu miestnych a regionálnych záležitostí, napríklad správu obecného majetku, miestnych komunikácií, verejnej zelene, školstva či sociálnych služieb. **Záujmová samospráva** je založená na profesijnom alebo inom zákonom uznanom záujme a jej nositeľmi sú najmä profesijné komory a ďalšie subjekty, ktorým právny poriadok zveruje výkon verejných úloh. Medzi tieto úlohy patrí najmä **vedenie zoznamov členov, dohľad nad výkonom povolania, disciplinárna právomoc** alebo organizovanie činností vo verejnom záujme.

Súčasťou organizácie verejnej správy sú aj **ďalšie verejnoprávne inštitúcie**, ktoré nemožno zaradiť ani medzi orgány štátnej správy, ani medzi subjekty samosprávy. Patria sem najmä **verejnoprávne ústavy a verejnoprávne fondy**. Verejnoprávne ústavy poskytujú služby vo verejnom záujme, napríklad **verejné vysoké školy alebo STVR**, zatiaľ čo verejnoprávne fondy zabezpečujú správu a rozdeľovanie verejných finančných prostriedkov určených na plnenie zákonom ustanovených verejných úloh, napríklad **Sociálna poisťovňa**. Aj tieto subjekty vykonávajú verejné úlohy na základe zákona a vo verejnom záujme.

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Definujte pojem verejná správa a vysvetlite jej základné poslanie.
2. Charakterizujte rozdiel medzi verejnou správou a súkromnou správou.
3. Vysvetlite rozdiel medzi verejnou správou a štátnou správou.
4. Uveďte základné znaky verejnej správy a stručne ich charakterizujte.
5. Vysvetlite, prečo sa verejná správa považuje za jednu z foriem realizácie výkonnej moci.
6. Charakterizujte vzťah medzi verejnou mocou, štátnou mocou, výkonnou mocou, verejnou správou a štátnou správou.
7. Vysvetlite rozdiel medzi materiálnym a formálnym chápaním verejnej správy.
8. Charakterizujte princípy centralizácie, decentralizácie a dekoncentrácie.
9. Definujte pojem štátna správa a uveďte jej základné princípy.
10. Charakterizujte samosprávu a vysvetlite rozdiel medzi územnou a záujmovou samosprávou.

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Rozlišovanie pojmov

Vypĺňte tabuľku.

Pojem	Charakteristické znaky	Príklad
Verejná správa		
Štátna správa		
Územná samospráva		
Záujmová samospráva		
Verejnoprávny ústav		
Verejnoprávny fond		

Úloha č. 2 – Určte druh výkonu verejnej správy

Rozhodnite, či ide o:

- štátnu správu,
- územnú samosprávu,
- záujmovú samosprávu,
- inú verejnoprávnu inštitúciu.
- Situácie:
- vydanie občianskeho preukazu,
- prijatie advokáta do komory,
- schválenie rozpočtu obce,
- rozhodovanie okresného úradu,
- poskytovanie vysokoškolského vzdelávania verejnou vysokou školou,
- výplata starobného dôchodku Sociálnou poisťovňou.

Úloha č. 3 – Znak verejnej správy

Ku každej situácii priradiť znak verejnej správy.

Situácie:

- obec vydá všeobecne záväzné nariadenie na základe zákona,
- okresný úrad uloží pokutu,
- matrika vedie evidenciu narodení,
- polícia zabezpečuje verejný poriadok,
- obecny úrad funguje aj po parlamentných voľbách,
- správne rozhodnutie možno preskúmať súdom.

Vyberajte z:

- zákonnosť,
- autoritatívnosť,
- organizačný charakter,
- výkon vo verejnom záujme,
- nepretržitosť,
- kontrolovateľnosť.

Úloha č. 4 – Materiálne alebo formálne chápanie verejnej správy?

Pri každom z nasledujúcich výrokov určte, či sa vzťahuje na materiálne, alebo formálne chápanie verejnej správy. Svoje zaradenie stručne odôvodnite.

1. Rozhodujúca je povaha a obsah vykonávanej činnosti.
2. Rozhodujúce je, ktorý orgán alebo subjekt danú činnosť vykonáva.
3. Verejná správa sa vymedzuje prostredníctvom plnenia verejných úloh.
4. Verejná správa sa chápe ako sústava orgánov a inštitúcií, ktoré ju vykonávajú.
5. Určitá činnosť môže mať povahu verejnej správy aj vtedy, keď ju nevykonáva typický orgán verejnej správy.
6. Do verejnej správy sa zaraďuje činnosť orgánov štátnej správy, územnej samosprávy a ďalších subjektov verejnej správy.
7. Podstatné je, čo sa vykonáva a aký verejný účel sa tým sleduje.
8. Podstatné je organizačné postavenie subjektu vykonávajúceho danú činnosť.
9. Verejná správa sa vymedzuje ako praktická činnosť zameraná na uskutočňovanie verejného záujmu.
10. Verejná správa sa vymedzuje prostredníctvom jej vykonávateľov – správnych orgánov a ďalších zákonom poverených subjektov.

Úloha č. 5 – Centralizácia, decentralizácia alebo dekoncentrácia?

Priradte správny princíp.

Situácie:

- ministerstvo riadi okresné úrady,
- obec rozhoduje o miestnych komunikáciách,
- okresný úrad rozhoduje namiesto ministerstva,
- profesijná komora vedie zoznam svojich členov,
- samosprávny kraj spravuje stredné školy.

Úloha č. 6 – Štátna správa alebo samospráva?

Vyplňte tabuľku.

Kritérium	Štátna správa	Samospráva
Koná v mene		
Právna subjektivita		
Organizačný princíp		
Zodpovednosť		
Príklady		

Úloha č. 7 – Priradenie subjektov

Priradiť subjekt ku kategórii.

- Ministerstvo financií SR
- Okresný úrad
- Obec
- Bratislavský samosprávny kraj
- Slovenská advokátska komora
- Slovenská lekárska komora
- STVR
- Sociálna poisťovňa

Kategórie:

- ústredný orgán štátnej správy,
- územný orgán štátnej správy,
- územná samospráva,
- záujmová samospráva,
- verejnoprávny ústav,
- verejnoprávny fond.

Úloha č. 8 – Porovnanie

Porovnajte:

štátnu správu a samosprávu a územnú a záujmovú samosprávu.

Porovnajte:

- nositeľov,
- právny základ,
- predmet činnosti,
- príklady,
- vzťah k štátu.

Úloha č. 9 – Otázky na diskusiu

Pri odpovedi uveďte:

- výhody,
- nevýhody,
- konkrétny príklad.

a) Je vhodnejšie rozhodovať o verejných veciach centrálne alebo na miestnej úrovni?

b) Mala by štát vykonávať všetky verejné úlohy sám, alebo je vhodné ich zverovať samospráve?

Úloha č. 10 – Prípadové štúdium

Prípadová štúdia č. 1 – Výstavba novej materskej školy

V obci dlhodobo chýbajú miesta v materskej škole. Obecné zastupiteľstvo preto schválilo zámer vybudovať novú materskú školu a vyčlenilo na tento účel finančné prostriedky z obecného rozpočtu. Zároveň požiadalo príslušné štátne orgány o potrebné povolenia a dotáciu.

Úlohy

- Ktoré činnosti v uvedenom prípade predstavujú výkon územnej samosprávy?
- Ktoré činnosti vykonávajú orgány štátnej správy?
- Vysvetlite rozdiel medzi rozhodovaním obce o výstavbe materskej školy a rozhodovaním štátneho orgánu o vydaní povolenia.
- Kto koná vo vlastnom mene a kto v mene štátu?
- Aký princíp organizácie verejnej správy sa prejavuje v tom, že obec rozhoduje o miestnych potrebách?

Prípadová štúdia č. 2 – Disciplinárne konanie advokáta

Na Slovenskú advokátsku komoru bola podaná sťažnosť na advokáta, ktorý mal závažným spôsobom porušiť povinnosti pri zastupovaní klienta. Komora začala disciplinárne konanie a po vykonaní dokazovania rozhodla o uložení disciplinárneho opatrenia.

Úlohy

- Aký druh samosprávy vykonáva Slovenská advokátska komora?
- Prečo nejde o výkon štátnej správy?
- Aké verejné úlohy v uvedenom prípade komora vykonáva?
- Čo znamená, že komora rozhoduje vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť?
- Prečo štát zveruje dohľad nad výkonom advokácie profesijnej komore?

Prípadová štúdia č. 3 – Rozhodovanie o stavebnom zámere

Vlastník pozemku požiadal príslušný správny orgán o povolenie realizovať stavbu rodinného domu. Správny orgán skúmal splnenie zákonných podmienok, vyžiadal si stanoviská dotknutých orgánov a následne o žiadosti rozhodol.

Úlohy

- Ide o výkon štátnej správy alebo samosprávy?
- Ktoré znaky verejnej správy sa v prípade prejavujú?
- Ako sa prejavuje princíp zákonnosti?
- Prečo správny orgán nemôže rozhodnúť iba podľa vlastného názoru?
- Aké možnosti má žiadateľ, ak považuje rozhodnutie za nezákonné?

Prípadová štúdia č. 4 – Digitalizácia služieb štátu

Ministerstvo zaviedlo nový elektronický systém, prostredníctvom ktorého môžu občania podávať žiadosti a získavať vybrané úradné dokumenty bez osobnej návštevy úradu. Po spustení systému sa

však objavili technické problémy a niektorí občania nemali prístup k elektronickým službám.

Úlohy

- Ktoré princípy výkonu štátnej správy sa v prípade uplatňujú?
- Ako digitalizácia súvisí s efektívnosťou a hospodárnosťou verejnej správy?
- Môže štát zabezpečovať služby iba elektronicky? Svoje stanovisko odôvodnite.
- Aké riziká môže digitalizácia predstavovať z hľadiska rovnosti a dostupnosti verejných služieb?
- Ako by mal štát postupovať, aby zachoval kontinuitu výkonu verejnej správy?

Prípadová štúdia č. 5 – Pandémia a krízové riadenie

Počas šírenia nebezpečného infekčného ochorenia prijali orgány štátnej správy opatrenia na ochranu verejného zdravia. Obce zabezpečovali informovanie obyvateľov, pomoc seniorom, distribúciu ochranných pomôcok a organizáciu miestnych služieb.

Úlohy

- Ktoré úlohy vykonávali orgány štátnej správy a ktoré obce?
- Ako sa v prípade prejavuje spolupráca štátnej správy a samosprávy?
- Ktoré znaky verejnej správy možno v situácii identifikovať?
- Ako sa prejavuje ochrana verejného záujmu?
- Môžu byť v čase krízy obmedzené práva jednotlivcov? Za akých podmienok?

Prípadová štúdia č. 6 – Založenie novej profesijnej komory

Skupina odborníkov navrhla vytvorenie novej profesijnej komory, ktorá by združovala osoby vykonávajúce regulované povolanie. Komora by mala viesť zoznam členov, určovať profesijné pravidlá, dohliadať na výkon povolania a rozhodovať v disciplinárnych veciach.

Úlohy

- Aký druh samosprávy by nová komora vykonávala?
- Prečo samotné združenie odborníkov ešte nemusí byť subjektom záujmovej samosprávy?
- Aký právny základ by bol potrebný na vznik komory s verejnými právomocami?
- Ktoré verejné úlohy by jej mohli byť zverené?
- Malo by byť členstvo v komore povinné alebo dobrovoľné? Uved'te argumenty pre obe možnosti.
- Aký je rozdiel medzi profesijnou komorou a bežným občianskym združením?

Úloha č. 11 – Práca s prameňmi

a) Princíp zákonnosti verejnej správy

Pozorne si prečítajte čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a spôsobom ustanoveným zákonom.

Úlohy

- Vysvetlite, aký princíp výkonu verejnej správy vyjadruje uvedené ustanovenie.
- Čo znamená, že štátny orgán môže konať iba na základe zákona?
- Môže orgán štátnej správy vykonať opatrenie, ktoré považuje za účelné, ak naň nemá zákonné splnomocnenie?
- Vysvetlite rozdiel medzi postavením štátneho orgánu a jednotlivca z hľadiska princípu zákonnosti.
- Uved'te konkrétny príklad, pri ktorom sa čl. 2 ods. 2 Ústavy SR uplatňuje vo výkone štátnej správy.
- Ustanovenie predstavuje ústavný základ princípu legality verejnej moci.

b) Ústavné postavenie územnej samosprávy

Pozorne si prečítajte čl. 64 až 71 Ústavy Slovenskej republiky, ktoré upravujú postavenie obce a vyššieho územného celku,

ich právnu subjektivitu, hospodárenie, orgány a spôsob výkonu územnej samosprávy.

Úlohy

- Ktoré subjekty sú podľa Ústavy SR základom územnej samosprávy?
- Aké znaky samosprávy možno z uvedených článkov odvodiť?
- Čo znamená, že obec a vyšší územný celok sú samostatnými územnými a správnymi celkami?
- Aký význam má vlastný majetok a vlastné príjmy pre samostatnosť územnej samosprávy?
- Prostredníctvom akých orgánov obyvatelia vykonávajú územnú samosprávu?
- Akými formami sa môžu obyvatelia priamo podieľať na správe vecí verejných?
- Za akých podmienok môže štát preniesť výkon úloh štátnej správy na obec alebo vyšší územný celok?
- Vysvetlite, ako sa v uvedenej ústavnej úprave prejavujú princípy decentralizácie a demokratickej legitimacy.

c) Postavenie a základné úlohy obce

Pozorne si prečítajte § 1 zákona Slovenskej národnej rady č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.

Zákon vymedzuje obec ako samostatný územný samosprávny a správny celok, právnickú osobu hospodáriacu s vlastným majetkom a príjmami. Za jej základnú úlohu označuje starostlivosť o rozvoj územia a potreby obyvateľov.

Úlohy

- Ktoré charakteristické znaky obce vyplývajú z § 1 zákona o obecnom zriadení?
- Prečo je právna subjektivita obce dôležitá pre výkon samosprávy?
- Čo znamená, že obec hospodári s vlastným majetkom a vlastnými príjmami?
- Aká je základná úloha obce pri výkone samosprávy?

- Akým spôsobom možno obci ukladať povinnosti alebo obmedzenia?
- Porovnajte § 1 zákona o obecnom zriadení s ústavnou úpravou územnej samosprávy. Ktoré znaky sa v oboch prameňoch opakujú?
- Uvedte tri konkrétne činnosti obce, ktoré smerujú k rozvoju jej územia alebo uspokojovaniu potrieb obyvateľov.

d) Organizácia ústrednej štátnej správy

Pozorne si prečítajte vybrané ustanovenia zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy, najmä ustanovenia upravujúce ministerstvá, ostatné ústredné orgány štátnej správy a ich pôsobnosť.

Zákon určuje sústavu ministerstiev a vymedzuje oblasti, v ktorých jednotlivé ministerstvá pôsobia ako ústredné orgány štátnej správy. Napríklad Ministerstvo vnútra SR zabezpečuje úlohy v oblasti verejného poriadku, bezpečnosti, osobných dokladov, evidencie obyvateľov, štátneho občianstva a všeobecnej vnútornej správy.

Úlohy

- Aké postavenie majú ministerstvá v organizácii štátnej správy?
- Prečo sa ministerstvá označujú ako ústredné orgány štátnej správy?
- Akým spôsobom zákon rozdeľuje jednotlivé úseky štátnej správy medzi ministerstvá?
- Ktoré úlohy Ministerstva vnútra SR predstavujú výkon štátnej správy?
- Vysvetlite, ako sa v organizácii ministerstiev prejavuje princíp centralizácie.
- Ako súvisí zákonné vymedzenie pôsobnosti ministerstiev s princípom zákonnosti?
- Porovnajte postavenie ministerstva a obce z hľadiska:
 - subjektu, v ktorého mene konajú,
 - právnej subjektivity,
 - organizačnej samostatnosti,
 - zodpovednosti za výkon zverených úloh.

Úloha č. 12 – Kritické myslenie

a) Pravda alebo nepravda

Posúďte správnosť nasledujúcich tvrdení. Ak je tvrdenie nepravdivé, stručne vysvetlite prečo.

- Verejná správa je totožná so štátnou správou.
- Každý subjekt verejnej správy koná v mene štátu.
- Obec vykonáva samosprávu vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť.
- Dekoncentrácia znamená prenesenie výkonu verejnej správy na samosprávu.
- Verejná správa sa vždy vykonáva vo verejnom záujme.
- Profesionálne komory môžu vykonávať verejnú správu, ak im to zveruje zákon.
- Verejnoprávny fond je orgánom štátnej správy.

b) Centralizácia verzus decentralizácia

Porovnajte princípy centralizácie a decentralizácie verejnej správy.

Vo svojej odpovedi sa zamerajte najmä na:

- ich podstatu,
- výhody a nevýhody,
- situácie, v ktorých je vhodnejšie uplatniť centralizovaný alebo decentralizovaný spôsob výkonu verejnej správy,
- uveďte aspoň dva konkrétne príklady z praxe.

c) Malo by byť členstvo v profesijnej komore povinné?

Výjadrite svoj názor na povinné členstvo v profesijných komorách.

Pri argumentácii sa zamyslite najmä nad týmito otázkami:

- Aké výhody prináša povinné členstvo?
- Aké riziká alebo nevýhody môže predstavovať?
- Je povinné členstvo odôvodnené pri všetkých povolaniach?
- V ktorých profesiách je podľa vás opodstatnené a prečo?
- Svoje stanovisko podložte odbornými argumentmi.

d) Mala by byť verejná správa viac digitalizovaná?

Digitalizácia patrí medzi významné trendy modernizácie verejnej správy.

Zamyslite sa nad nasledujúcimi otázkami:

- Aké výhody prináša digitalizácia občanom?
- Aké riziká alebo problémy môže spôsobiť?
- Mali by byť všetky služby štátu dostupné výlučne elektronicky?
- Akým spôsobom možno zabezpečiť, aby boli verejné služby dostupné aj osobám, ktoré nemajú prístup k digitálnym technológiám?

e) Mala by obec rozhodovať o väčšom množstve verejných úloh ako štát?

Diskutujte o rozsahu pôsobnosti územnej samosprávy.

- Vo svojej odpovedi sa zamerajte na:
- princíp subsidiarity,
- výhody rozhodovania na miestnej úrovni,
- možné riziká príliš rozsiahlej decentralizácie,
- oblasti, ktoré by podľa vás mali zostať vo výlučnej pôsobnosti štátu,
- oblasti, ktoré by mohli byť zverené samospráve.

Svoje závery podporte konkrétnymi príkladmi z fungovania verejnej správy.

f) Kto by mal rozhodovať?

Pri každej z nasledujúcich situácií rozhodnite, či by podľa vás mala byť vo výlučnej pôsobnosti štátu, obce, vyššieho územného celku alebo záujmovej samosprávy. Svoje rozhodnutie stručne odôvodnite.

- vydávanie občianskych preukazov,
- organizácia mestskej hromadnej dopravy,
- udeľovanie disciplinárnych opatrení advokátom,

- výstavba miestnych ciest,
- ochrana štátnych hraníc,
- organizácia stredných škôl,
- vydávanie poľovníckych povolení,
- správa verejných parkov.

Úloha č. 13 – Praktická aplikácia

Vyberte si jednu z nasledujúcich úloh a spracujte ju v rozsahu 1 – 2 normostrany.

1. Analýza činnosti obce alebo mesta

Vyberte si obec alebo mesto, v ktorom máte trvalý alebo prechodný pobyt. Na základe informácií z oficiálnej webovej stránky obce alebo mesta:

- charakterizujte základné orgány samosprávy,
- uveďte tri príklady samosprávnych pôsobností obce,
- uveďte dva príklady preneseného výkonu štátnej správy,
- posúďte, akým spôsobom obec informuje občanov o svojej činnosti.

2. Analýza činnosti orgánu verejnej správy

Analyzujte činnosť obecného úradu, mestského úradu alebo okresného úradu.

Počas návštevy zistite:

- aké služby orgán poskytuje občanom,
- aké agendy vybavuje,
- či ide o výkon štátnej správy alebo samosprávy,
- akým spôsobom môžu občania komunikovať s úradom (osobne, elektronicky, prostredníctvom portálu Slovensko.sk a pod.).

Na záver stručne zhodnoťte úroveň poskytovaných služieb.

3. Orgány verejnej správy vo vašom okolí

Vypracujte prehľad orgánov verejnej správy vo vašom meste alebo regióne.

Pri každom orgáne uveďte:

- názov,
- druh verejnej správy (štátna správa alebo samospráva),
- jeho základnú pôsobnosť,
- príklad rozhodnutia alebo služby, ktorú poskytuje občanom.

4. Profesionálna komora ako subjekt záujmovej samosprávy

Vyberte si jednu profesionálnu komoru (napr. Slovenskú advokátsku komoru, Notársku komoru Slovenskej republiky alebo Slovenskú komoru architektov).

Vo svojej práci uveďte:

- právny základ jej existencie,
- základné orgány komory,
- podmienky členstva,
- verejné úlohy, ktoré vykonáva,
- vysvetlite, prečo ju možno považovať za subjekt záujmovej samosprávy.

5. Analýza aktuálneho rozhodnutia samosprávy

Vyhľadajte aktuálne rozhodnutie obecného alebo mestského zastupiteľstva, prípadne zastupiteľstva samosprávneho kraja.

Stručne opíšte:

- akej otázke sa rozhodovalo,
- prečo patrí daná otázka do pôsobnosti samosprávy,
- aký význam má prijaté rozhodnutie pre miestnych obyvateľov,
- či podľa vášho názoru bolo rozhodnutie prijaté vo verejnom záujme. Svoje stanovisko odôvodnite.

6. Verejná správa v každodennom živote

Počas jedného dňa si zapisujte všetky situácie, v ktorých ste prišli do kontaktu s verejnou správou (napr. cestovanie mestskou dopravou, návšteva školy, komunikácia s úradom, návšteva lekára, využívanie verejného priestoru, evidencia vozidiel, platenie miestnych daní a pod.).

Následne:

- roztriedte jednotlivé situácie na výkon štátnej správy, územnej samosprávy alebo inej verejnoprávnej inštitúcie,
- stručne vysvetlite svoje zaradenie,
- zhodnoťte, aký význam má verejná správa pre každodenný život občana.

Úloha č. 14 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1. *Centralizácia alebo decentralizácia?*

Posúďte výhody a nevýhody centralizovaného a decentralizovaného modelu organizácie verejnej správy. Ktorý z nich považujete za vhodnejší pre moderný demokratický štát? Svoje stanovisko odôvodnite.

Téma č. 2 *Význam samosprávy v demokratickom právnom štáte*

Vysvetlite postavenie samosprávy v systéme verejnej správy a zamyslite sa nad tým, prečo je považovaná za jeden zo základných prvkov demokracie. Svoje úvahy podporte konkrétnymi príkladmi.

Téma č. 3 *Digitalizácia verejnej správy – príležitosť alebo riziko?*

Zhodnoťte prínosy a možné riziká digitalizácie verejnej správy z pohľadu občanov, verejných inštitúcií a štátu. Zamyslite sa nad tým, aké výzvy prináša digitalizácia pre budúcnosť verejnej správy.

Téma č. 4 *Má byť členstvo v profesijných komorách povinné?*

Diskutujte o výhodách a nevýhodách povinného členstva v profesijných komorách. Vo svojej práci sa zamyslite nad tým, aký význam má profesijná samospráva pri ochrane verejného záujmu a zabezpečovaní odborného výkonu regulovaných povolání.

Téma č. 5 *Význam princípu zákonnosti vo verejnej správe*

Vysvetlite význam princípu zákonnosti pri výkone verejnej správy. Zamyslite sa nad tým, aké dôsledky by malo jeho porušenie pre fungovanie demokratického právneho štátu a ochranu práv jednotlivcov.

Téma č. 6 *Verejná správa v každodennom živote občana*

Na konkrétnych príkladoch ukážte, ako verejná správa ovplyvňuje každodenný život občanov. Vo svojej práci sa zamerajte na činnosť orgánov štátnej správy, územnej samosprávy, záujmovej samosprávy a ďalších verejnoprávných inštitúcií.

VÝZVY PRE ŠTÁT V 21. STOROČÍ

1 Repetitórium

Na prelome 20. a 21. storočia sa postavenie štátu významne zmenilo. Hoci štát zostáva základnou politickou organizáciou spoločnosti, globalizácia, európska integrácia, digitalizácia, rozvoj informačných technológií, klimatické zmeny, migrácia či nové bezpečnostné hrozby zásadne ovplyvnili spôsob výkonu jeho právomocí. Súčasná teória štátu preto nehovorí o zániku štátu, ale o jeho **transformácii**. Moderný štát už nevykonáva svoju moc výlučne samostatne, ale čoraz častejšie v spolupráci s inými štátmi a medzinárodnými organizáciami.

Významnou súčasťou moderného chápania štátu je prehodnocovanie tradičného konceptu **štátnej suverenity**. Kým klasická teória vychádzala z predstavy najvyššej, výlučnej a nedeliteľnej moci štátu, súčasné prístupy zdôrazňujú, že výkon verejnej moci sa čoraz viac uskutočňuje na viacerých úrovniach. Štát si zachováva svoje základné znaky, časť svojich právomocí však vykonáva spoločne s inými štátmi prostredníctvom medzinárodných a nadnárodných organizácií. Tento proces býva označovaný aj ako **postsuverenita**, ktorá neznamená zánik suverenity, ale nový spôsob jej výkonu.

Súčasná chápanie demokracie zároveň presahuje rámec pravidelných volieb. Demokratická legitimita je založená nielen na zastupiteľskej demokracii, ale aj na aktívnej účasti občanov na verejnej diskusii, transparentnosti rozhodovacích procesov a možnosti podieľať sa na tvorbe verejných politík. V podmienkach Európskej únie sa demokratická legitimita vytvára na viacerých úrovniach – prostredníctvom členských štátov aj občanov Európskej únie.

Významným prejavom transformácie štátu je **regionalizmus**, teda prehĺbovanie spolupráce štátov v rámci regionálnych integračných zoskupení. Najvýznamnejším príkladom je Európska únia, v ktorej členské štáty dobrovoľne preniesli výkon časti svojich právomocí na spoločné európske inštitúcie. Takéto

usporiadanie neznamená zánik štátu ani jeho suverenity, ale predstavuje nový spôsob výkonu verejnej moci prostredníctvom spolupráce na vnútroštátnej aj nadnárodnej úrovni.

Vývoj štátu významne ovplyvňuje aj **globalizácia**, ktorá predstavuje proces rastúcej hospodárskej, politickej, právnej, technologickej a kultúrnej prepojenosti štátov. V dôsledku globalizácie vznikajú problémy presahujúce hranice jednotlivých štátov, ako sú klimatické zmeny, medzinárodná migrácia, organizovaná kriminalita, kybernetické útoky, finančné krízy či pandémie. Ich riešenie si vyžaduje koordinovaný postup štátov a medzinárodných organizácií, preto sa výkon verejnej moci čoraz viac uskutočňuje prostredníctvom medzinárodnej spolupráce.

Osobitnou výzvou pre moderný štát je **digitalizácia** a rozvoj umelej inteligencie. Elektronické služby verejnej správy zvyšujú efektívnosť fungovania štátu, zároveň však prinášajú nové otázky ochrany osobných údajov, kybernetickej bezpečnosti, algoritmického rozhodovania či využívania umelej inteligencie pri výkone verejnej moci. Moderný štát preto musí vytvárať právny rámec, ktorý podporuje technologický rozvoj a súčasne zabezpečuje ochranu základných práv a slobôd.

Digitalizácia zároveň mení fungovanie demokracie. Sociálne siete a digitálny verejný priestor vytvárajú nové možnosti komunikácie medzi občanmi a verejnou mocou, no zároveň uľahčujú šírenie dezinformácií a manipuláciu verejnej mienky. Úlohou štátu je preto chrániť demokratické procesy a vytvárať podmienky na bezpečné a dôveryhodné využívanie digitálnych technológií.

Významnou výzvou súčasnosti je aj ochrana **právneho štátu a demokracie**. V niektorých štátoch možno pozorovať oslabovanie nezávislosti súdnictva, deľby moci, kontrolných mechanizmov či ochrany základných práv. Stabilita demokratického štátu preto závisí nielen od existencie demokratických volieb, ale aj od rešpektovania princípov právneho štátu, ochrany ľudských práv, nezávislosti súdov, slobodných médií a aktívnej občianskej spoločnosti.

Súčasťou vývoja štátu je aj **regionálna konštitucionalizácia**, teda vytváranie regionálnych právnych poriadkov, prostredníctvom

ktorých štáty spoločne vykonávajú časť svojich právomocí. Najrozvinutejším príkladom je Európska únia, ktorej právny poriadok je založený na princípoch priameho účinku a prednosti práva Európskej únie. Regionálne integračné procesy zároveň dokazujú, že spolupráca štátov môže prispievať k efektívnejšiemu riešeniu spoločných problémov pri zachovaní ich štátnej identity.

Budúcnosť štátu preto nespočíva v jeho oslabovaní alebo zániku, ale v jeho schopnosti prispôbovať sa novým spoločenským, technologickým a medzinárodným podmienkam. Moderný štát zostáva základnou politickou organizáciou spoločnosti, svoje právomoci však čoraz častejšie vykonáva v spolupráci s medzinárodnými a európskymi inštitúciami. Základnými hodnotami jeho ďalšieho vývoja zostávajú **demokracia, právny štát, ochrana základných práv a slobôd, transparentnosť, zodpovednosť verejnej moci a aktívna účasť občanov na správe vecí verejných.**

2. Teoretické otázky a praktické úlohy

2.1 Teoretické otázky

1. Vysvetlite, prečo sa tradičné chápanie štátu v 21. storočí mení.
2. Charakterizujte pojem viacúrovňové vládnutie (multi-level governance).
3. Vysvetlite rozdiel medzi klasickou suverenitou a postsuverenitou.
4. Charakterizujte hlavné myšlienky Jürgena Habermasa o budúcnosti štátu.
5. Čo znamená pojem dvojitý ústavný subjekt (double constituent subject)?
6. Vysvetlite význam regionalizmu a európskej integrácie pre výkon štátnej moci.
7. Charakterizujte pojem global governance.
8. Aké výzvy prináša digitalizácia a umelá inteligencia pre moderný štát?
9. Čo rozumieme pod pojmom demokratický úpadok (democratic backsliding)?
10. Vysvetlite pojem regionálna konštitucionalizácia.

2.2 Praktické úlohy

Úloha č. 1 – Analýza situácie

Posúďte, na ktorej úrovni sa prijíma rozhodnutie.

- a) Zavedenie jednotných pravidiel ochrany osobných údajov v EÚ.
- b) Vyhlásenie núdzového stavu na území Slovenskej republiky.
- c) Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie o výklade práva EÚ.
- d) Prijatie sankcií Európskou úniou.
- e) Rozhodnutie obecného zastupiteľstva.

Odôvodnite svoje odpovede.

Úloha č. 2 – Rozlišovanie pojmov

Vyplňte tabuľku.

Pojem	Charakteristika	Príklad
Globalizácia		
Regionalizmus		
Global governance		
Multi-level governance		
Postsuverenita		
Regionálna konštitucionalizácia		

Úloha č. 3 – Prirad'ovanie

Prirad'te autorov ku koncepciám.

Autor	Koncepcia
	postsuverenita
	kozmpolitná demokracia
	svetová riziková spoločnosť
	postnárodný konštitucionalizmus
	Európa ako ústavné spoločenstvo
	populizmus a demokracia

Úloha č. 4 – Porovnanie

Porovnajte:

- klasické chápanie suverenity,
- súčasné chápanie suverenity.

Zamerajte sa na:

- nositeľa moci,
- výkon právomocí,
- medzinárodnú spoluprácu,
- postavenie štátu.

Úloha č. 5 – Právo EÚ

K uvedeným oblastiam určte, či rozhodovanie prebieha prevažne na vnútroštátnej úrovni, na úrovni Európskej únie, alebo spoločne.

Oblasti:

- ochrana osobných údajov,
- colná únia,
- školstvo,
- zdravotníctvo,
- ochrana vonkajších hraníc Schengenu,
- menová politika eurozóny.

Úloha č. 6 – Pravda alebo nepravda

Rozhodnite.

- Globalizácia znamená zánik štátu.
- Európska únia je federálny štát.
- Štát môže vykonávať časť svojich právomocí prostredníctvom medzinárodných organizácií.
- AI Act upravuje používanie umelej inteligencie v Európskej únii.
- Demokratická legitimita vzniká iba vo voľbách.
- Suverenita štátu v 21. storočí zostáva úplne nezmenená.
- Nepravdivé tvrdenia opravte.

Úloha č. 7 - Prípadové štúdie

Prípadová štúdia č. 1 – Umelá inteligencia

Ministerstvo plánuje využívať systém umelej inteligencie pri predbežnom posudzovaní žiadostí občanov.

Úlohy

- Aké právne riziká môžu vzniknúť?
- Ktoré základné práva môžu byť dotknuté?
- Aké požiadavky by mal spĺňať takýto systém?
- Aký význam má AI Act?

Prípadová štúdia č. 2 – Kybernetický útok

Viacere členské štáty EÚ čelia rozsiahlemu kybernetickému útoku.

Úlohy

- Prečo nestačí riešenie jedného štátu?
- Aké formy medzinárodnej spolupráce možno využiť?
- Ide o prejav globalizácie?
- Aké úlohy plní štát?

Prípadová štúdia č. 3 – Konflikt medzi právom EÚ a vnútroštátnym právom

Národný parlament prijme zákon odporujúci priamo uplatniteľnému nariadeniu EÚ.

Úlohy

- Ktoré právo sa použije?
- Aký význam má princíp prednosti práva EÚ?
- Akú úlohu majú vnútroštátne súdy?

Prípadová štúdia č. 4 – Dezinformácie

Počas volieb sa na sociálnych sieťach masovo šíria nepravdivé informácie.

Úlohy

- Aké riziká to predstavuje pre demokraciu?
- Ako môže reagovať štát?
- Kde sú hranice medzi slobodou prejavu a ochranou demokracie?

Úloha č. 8 – Práca s prameňmi

a) Pracujte s čl. 7 Ústavy Slovenskej republiky.

Úlohy

- Aký význam má čl. 7 pre členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii?
- Čo znamená prenos výkonu právomocí?
- Mení čl. 7 štátnu suverenitu?

b) Pracujte s čl. 2 Zmluvy o Európskej únii.

Úlohy

- Aké hodnoty Európska únia chráni?
- Ako tieto hodnoty súvisia s právnym štátom?
- Prečo sú dôležité pre členské štáty?

Úloha č. 9 – Kritické myslenie

a) *„Globalizácia oslabuje štát.“*

Súhlasíte? Argumentujte.

b) *„Digitálne technológie posilňujú demokraciu.“*

Uved'te argumenty pre aj proti.

c) *„Európska únia obmedzuje suverenitu členských štátov.“*

Uved'te argumenty pre aj proti. Diskutujte.

d) *„Štát by mal mať právo používať umelú inteligenciu pri rozhodovaní o právach občanov.“*

Argumentujte.

Úloha č. 10 – Praktická aplikácia

a) Vyberte jedno nariadenie Európskej únie, ktoré ovplyvňuje každodenný život občanov.

Posúďte:

- čo upravuje,
- koho sa týka,
- aký význam má.

b) Vyberte jednu digitálnu službu verejnej správy.

Posúďte:

- aké výhody prináša,
- aké riziká prináša,
- ako sú chránené osobné údaje.

Úloha č. 11 – Esej

Pokyny na spracovanie eseje

Vo svojej práci:

- vypracujte esej v rozsahu 1 – 2 normostrany na jednu z nasledujúcich tém
- formulujte vlastné stanovisko k zvolenej téme,
- argumentujte na základe poznatkov získaných z kapitoly a odbornej literatúry,
- používajte odbornú právnu terminológiu,
- svoje tvrdenia logicky odôvodňujte a podporte vhodnými príkladmi.

Téma č. 1 *Stráca štát v 21. storočí svoju suverenitu?*

Vo svojej eseji sa zamyslite nad tým, ako globalizácia, európska integrácia a medzinárodná spolupráca ovplyvňujú výkon štátnej suverenity. Zaujmite vlastné stanovisko a podporte ho odbornými argumentmi.

Téma č. 2 *Predstavuje Európska únia obmedzenie alebo nový spôsob výkonu štátnej moci?*

Vo svojej argumentácii analyzujte vzťah medzi členskými štátmi a Európskou úniou. Zamyslite sa nad tým, či prenos výkonu niektorých právomocí oslabuje štát alebo predstavuje nový model výkonu verejnej moci.

Téma č. 3 *Predstavuje globalizácia viac príležitostí alebo viac rizík pre moderný štát?*

Vo svojej eseji zhodnoťte pozitívne aj negatívne dôsledky globalizácie na fungovanie štátu. Svoje tvrdenia podporte konkrétnymi príkladmi zo súčasnosti.

Téma č. 4 *Posilňuje digitalizácia demokraciu, alebo vytvára nové riziká pre právny štát?*

Vo svojej argumentácii sa zamyslite nad vplyvom digitalizácie a umelej inteligencie na výkon verejnej moci. Venujte pozornosť

otázkam ochrany základných práv, kybernetickej bezpečnosti, dezinformácií a transparentnosti rozhodovania.

Téma č. 5 Je demokracia založená iba na slobodných voľbách?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad významom verejnej diskusie, občianskej participácie, transparentnosti a kontroly výkonu verejnej moci. Zhodnoťte, aké faktory sú nevyhnutné pre fungovanie moderného demokratického štátu.

Téma č. 6 Aká bude podoba štátu v druhej polovici 21. storočia?

Vo svojej eseji sa zamyslite nad budúcim vývojom štátu v podmienkach globalizácie, európskej integrácie, digitalizácie a technologického pokroku. Zhodnoťte, ktoré tradičné znaky štátu zostanú zachované a ktoré sa môžu v budúcnosti zmeniť.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ARENDT, H.: *Eichmann v Jeruzaléme. Zpráva o banalitě zla.* Praha : Mladá fronta, 1995. 428 s.
- ARENDT, H.: *Původ totalitarismu I–III.* Praha : OIKOYMENH, 1996. 679 s.
- ARISTOTELES: *Politika.* Bratislava : Kalligram, 2006. 304 s.
- ARON, R.: *Demokracie a totalitarismus.* 2. vyd. Brno : Atlantis, 1993. 224 s.
- BALOG, B. – KROŠLÁK, D. – SURMAJOVÁ, Ž.: *Teória štátu a práva.* 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2020. 336 s.
- BECK, U.: *World Risk Society.* Cambridge : Polity Press, 1999. 184 s.
- BENÁTSKA KOMISIA (European Commission for Democracy through Law): *Rule of Law Checklist.* CDL-AD(2016)007. Strasbourg : Council of Europe, 2016.
- BOZZON, M.: In the vertigo of this freedom: Democracy between procedural and divided popular sovereignty. In *European Journal of Social Theory*, 2021, roč. 24, č. 4, s. 562–580.
- BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: *Základy štátovedy.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2000. 230 s.
- BRÖSTL, A.: *Frontisterion alebo Búdky pre vzletné myšlienky (o štáte a práve).* 1. vyd. Bratislava : Kalligram, 2009. 328 s.
- BRÖSTL, A.: *Všeobecná štátoveda.* 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ŠafárikPress, 2023. 336 s.
- CARNEIRO, R. L.: A Theory of the Origin of the State. In *Science*, 1970, roč. 169, č. 3947, s. 733–738.
- CARRÉ DE MALBERG, R.: *Contribution à la théorie générale de l'État.* 2 zv. Paris : Sirey, 1920–1922. 638 s.
- ČEPELKA, Č. – ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné.* Praha : Eurolex Bohemia, 2003, 761 s.

- CHAMBERS, S.: Democracy and constitutional reform: Deliberative versus populist constitutionalism. In *Philosophy & Social Criticism*, 2019, roč. 45, č. 9–10, s. 1116–1131.
- CIBÁKOVÁ, V. a kol.: *Výkladový slovník pre verejnú správu*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2017. 188 s.
- CIBULKA, Ľ. a kol.: *Štátoveda*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2017. 360 s.
- CIBULKA, Ľ. a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky (štátoveda)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. 276 s.
- DAHL, R. A.: *Democracy and Its Critics*. New Haven : Yale University Press, 1989. 397 s.
- DAHL, R. A.: *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven : Yale University Press, 1971. 257 s.
- DAVID, V. – BUREŠ, P. – FAIX, M. – SLADKÝ, P. – SVAČEK, O.: *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha : Leges, 2011. 448 s.
- DE ANGELIS, G.: Habermas, democracy and the public sphere: Theory and practice. In *European Journal of Social Theory*, 2021, roč. 24, č. 4, s. 437–447.
- DICEY, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. 10th ed. London : Macmillan, 1959. 535 s.
- DO CARMO, G. – FELIZARDO, L. F. – DE CASTRO ALCÂNTARA, V. – DA SILVA, C. A. – DO PRADO, J. W.: The impact of Jürgen Habermas's scientific production: A scientometric review. In *Scientometrics*, 2023, roč. 128, č. 3, s. 1853–1875.
- DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. 2., aktualiz. a preprac. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2021. 444 s.
- DOMIN, M.: *Žreb ako spôsob výberu politických reprezentantov. Budeme si slovenských poslancov vyberať náhodne?* Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2023. 192 s.
- DRÁBIK, J.: *Fašizmus*. Bratislava : Premedia, 2019. 648 s.

- DRÁBIK, J.: K problematike definície pojmu fašizmus, „nového konsenzu“ a vývoja v bádani o fašizme. In *Historický časopis*, 2014, roč. 62, č. 4, s. 697–720.
- DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky*. Komentár. 2., preprac. a dopl. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019. 1792 s.
- DURKHEIM, É.: *De la division du travail social*. Paris : Félix Alcan, 1893. 471 s-
- ENGELS, F.: *Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu*. Bratislava : Pravda, 1974. 234 s.
- FAIX, M.: Od práva na sebaurčenie k unilaterálnej secesii? In *Právnik*, 2014, roč. 153, č. 12, s. 1117–1132.
- FERRAJOLI, L.: *Principia Iuris: Theory of Law and Democracy. Vol. I: Theory of Law*. Oxford : Oxford University Press, 2011. 1062 s.
- FRIDRICH, B. a kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. 270 s.
- FRIEDRICH, C. J. (ed.): *Totalitarianism: Proceedings of a Conference Held at the American Academy of Arts and Sciences, March 1953*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1954. 386 s.
- FRIEDRICH, C. J. – BRZEZIŃSKI, Z. K.: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1956. 346 s.
- FUKUYAMA, F.: *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 608 s.
- FULLER, L. L.: *The Morality of Law*. Revised ed. New Haven : Yale University Press, 1969. 262 s.
- GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na Slovensku po roku 1945*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín, 2009. 51 s.
- GERLOCH, A.: *Teorie státu*. 8. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2021. 341 s.

- GIBA, M. a kol.: Ústavné právo. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2019, 481 s.
- GIBA, M.: Európsky parlament a demokratický deficit Únie. In *Perspektívy vývoja ústavného práva v podmienkach zjednocujúcej sa Európy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011, s. 31–36.
- GIRARD, R.: *Des choses cachées depuis la fondation du monde*. Paris : Grasset, 1978. 492 s.
- GIRARD, R.: *La violence et le sacré*. Paris : Grasset, 1972. 456 s.
- GUMPLOWICZ, L.: *Der Rassenkampf*. Innsbruck : Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, 1883. 376 s.
- HABERMAS, J.: *The Postnational Constellation: Political Essays*. Cambridge : Polity Press, 2001. 200 s.
- HAVEL, V. Moc bezmocných. In *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, 1990, s. 55 – 133.
- HEGEL, G. W. F.: *Základy filozofie práva*. Bratislava : Kalligram, 2014. 488 s.
- HELD, D.: *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge : Polity Press, 1995, 324 s.
- HELD, D.: *Models of Democracy*. 3rd ed. Cambridge : Polity Press, 2006. 311 s.
- HENDRYCH, D. a kol.: *Správní právo. Obecná část*. 9. vyd. Praha : C. H. Beck, 2016. 599 s.
- HERINGA, A. W.: *Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law*. 7th ed. The Hague : Boom Juridische uitgevers, 2023. 431 s.
- HOBBS, T.: *Leviathan*. London : Andrew Crooke, 1651. 396 s.
- HOBZA, A.: *Úvod do mezinárodního práva mírového*. Část II. Praha : Typus, 1935. 259 s.
- HODÁS, M.: *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016. 431 s.

- HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012. 421 s.
- HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecné státovědy*. Praha : Vyšehrad, 1995. 173 s.
- HUNTINGTON, S. P.: *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman : University of Oklahoma Press, 1991. 366 s.
- JELLINEK, G.: *Allgemeine Staatslehre*. 3. Aufl. Berlin : O. Häring, 1914. 837 s.
- SLÁDEČEK, V. a kol.: *Obecné správní právo*. 4. aktualizované vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022. 448 s.
- KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava : Kalligram, 2004. 96 s.
- KELSEN, H.: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin : J. Springer, 1925. 433 s.
- KLÍMA, K. a kol.: *Evropské právo*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 579 s.
- KLÍMA, K. a kol.: *Státověda*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 415 s.
- KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 683 s.
- KONEČNÝ, S.: *Teória verejnej správy*. 1. vyd. Košice : ŠafárikPress, 2024. 209 s.
- KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 4., zmenené a doplnené vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2026. 410 s.
- KROŠLÁK, D. a kol.: *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2016. 801 s.
- KUBEŠ, V.: *Teorie práva a státu a právní filozofie*. Praha : Karolinum, 2003. 440 s.
- KUKLIŠ, P. – VIROVÁ, V.: *Vybrané problémy miestnej samosprávy (v komparácii niektorých štátov Európskej únie)*. 1. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012. 240 s.
- KYSELA, J.: *Dělba moci v kontextu věčného hledání dobré vlády*. 1. vyd. Praha : Leges, 2019. 250 s.

- LACLAVÍKOVÁ, M. – LANCZOVÁ, I.: *Pramene práva v ČSR v období ľudovej demokracie rokov 1948 – 1960 (premena občianskeho práva a rodinného práva)*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2024. 304 s.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – LANCZOVÁ, I.: *Pramene práva v ČSR v období ľudovej demokracie rokov 1948 – 1960 (premena a politizácia trestného práva)*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2025. 448 s.
- LETKOVÁ, A.: *Spravodlivosť v trestnom práve: Na príklade vybraných ustanovení zákona na ochranu republiky*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2024, 145 s.
- LIJPHART, A.: *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945–1990*. Oxford : Oxford University Press, 1994. 209 s.
- LIJPHART, A.: *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. 2nd ed. New Haven : Yale University Press, 2012. 368 s.
- LINDEN-RETEK, P.: The Refugees We Are: Solidarity, Asylum, and Critique in the European Constitutional Imagination. In *German Law Journal*, 2021, roč. 22, č. 4, s. 506–533.
- LINZ, J. J.: *Totalitarian and Authoritarian Regimes. With a Major New Introduction*. Boulder – London : Lynne Rienner Publishers, 2000. 343 s.
- LOCKE, J.: *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992. 184 s.
- MACHIAVELLI, N.: *Vladár*. Bratislava : Kalligram, 2008. 152 s.
- MAK, C.: Giving Voice: A Public Sphere Theory of European Private Law Adjudication. In *European Law Open*, 2023, roč. 2, č. 4, s. 697–723.
- MIHÁLIK, J.: *Kapitoly z porovnávacej politológie*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2017. 78 s.
- MILL, J. S. *O slobode*. Preložil Emil VIŠŇOVSKÝ. Bratislava: Iris, 1995. 116 s.
- MÖLLERS, Ch.: *Pouvoir Constituant – Constitution – Constitutionalisation*. In: BOGDANDY, A. von – BAST, J.

- (eds.): *Principles of European Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2006, s. 169–204.
- MONTESQUIEU, Ch. L.: *Duch zákonov*. Bratislava : Tatran, 1989. 597 s.
- NESVADBA, A.: *Teória štátu*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. 166 s.
- NOHLEN, D.: *Wahlrecht und Parteiensystem: Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. 3. Aufl. Opladen : Leske + Budrich, 2000. 479 s.
- NORTH, D. C.: *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 s.
- NOVÁČKOVÁ, D.: *Európska únia a Európske spoločenstvá*. In ČORBA, J. (ed.): *Európske právo na Slovensku: Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii*. Bratislava : Kalligram, 2002, s. 21–44.
- OPPENHEIMER, F.: *The State: Its History and Development Viewed Sociologically*. New York : Vanguard Press, 1926. 302 s.
- OROSZ, L. – SVÁK, J. a kol.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I (Základné princípy a ľudské práva)*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021. 892 s.
- OROSZ, L. – SVÁK, J. a kol.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II (Ústavné orgány)*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2022. 840 s.
- OROSZ, L. – SVÁK, J. a kol.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok III*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2023. 528 s.
- OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012. 544 s.
- OROSZ, L.: *Základy štátovedy*. Košice : ŠafárikPress, 2021. 262 s.
- ORWELL, G. 1984. Prel. J. VOJTEK. 3. vyd. Bratislava: Slovart, 2007. 253 s.

- OSTROM, E.: *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 280 s.
- OTTOVÁ, E.: *Teória práva*. 3. dopl. a preprac. vyd. Šamorín : Heuréka, 2010. 323 s.
- OTTOVÁ, E.: *Teória práva*. 2. dopl. a preprac. vyd. Šamorín : Heuréka, 2006. 306 s.
- PARKER, O.: A Genealogy of EU Discourses and Practices of Deliberative Governance: Beyond States and Markets? In *Public Administration*, 2019, roč. 97, č. 4, s. 741–753.
- PAXTON, R. O.: *Anatomie fašismu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 382 s. PETRAŽYCKI, L.: *Law and Morality*. Translated by Hugh W. Babb. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1955. 335 s.
- PLATÓN: *Štát*. 2. vyd. Bratislava : Kalligram, 2009. 459 s.
- POLLMANN, A. – LOHMANN, G.: *Ludské práva: Interdisciplinárna príručka*. Bratislava : Kalligram, 2017, 560 s.
- POSLUCH, M. – CIBULKA, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2009, 344 s.
- POTOČNÝ, M. – ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. 5., dopl. a přeprac. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. 511 s.
- PŘIBÁŇ, J.: Komunistická teorie státu a práva: kritický nástin strukturních znaků a vývoje československé právní teorie v období let 1948–1989. In MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha : Karolinum, 2004, s. 61–86.
- PŘIBÁŇ, J.: Multiple Sovereignty: On Europe's Self-Constitutionalization and Legal Self-Reference. In *Ratio Juris*, 2010, roč. 23, č. 1, s. 41–64.
- PŘIBÁŇ, J.: *Právní symbolismus. O právu, času a evropské identitě*. Praha : Filosofia, 2007. 274 s.
- PŘIBÁŇ, J.: *Sociologie práva: systémově teoretický přístup k modernímu právu*. Praha : SLON, 1996. 197 s.
- PŘIBÁŇ, J.: The Self-Referential Semantics of Sovereignty: A Systems Theoretical Response to (Post)Sovereignty Studies. In *Constellations*, 2013, roč. 20, č. 3, s. 406–421.

- PRUSÁK, J.: *Kapitoly z teórie štátu a práva. 2, Teória práva.* Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1993. 353 s.
- PRUSÁK, J.: *Teória práva.* Bratislava : Kalligram, 2023. 648 s.
- RADBRUCH, G.: *Rechtsphilosophie.* 8. Aufl. Hrsg. von Erik Wolf u. Hans-Peter Schneider. Stuttgart : K. F. Koehler Verlag, 1973. 403 s.
- RAZ, J.: *The Authority of Law: Essays on Law and Morality.* Oxford : Oxford University Press, 1979. 292 s.
- ROUSSEAU, J.-J.: *O spoločenskej zmluve alebo o princípoch politického práva.* Bratislava : Kalligram, 2010. 167 s.
- SARAMAGO, A.: Jürgen Habermas and the Democratization of World Politics. In *JANUS.NET e-journal of International Relations*, 2019, roč. 10, č. 1, s. 14–28.
- SARTORI, G.: *The Theory of Democracy Revisited.* Chatham : Chatham House Publishers, 1987. 542 s.
- SCHAFFER, J. K.: The Co-originality of Human Rights and Democracy in an International Order. In *International Theory*, 2015, roč. 7, č. 1, s. 96–124.
- SCHMID, D.: The Poverty of Critical Theory in International Relations: Habermas, Linklater and the Failings of Cosmopolitan Critique. In *European Journal of International Relations*, 2018, roč. 24, č. 1, s. 198–220.
- SCHUMPETER, J. A.: *Capitalism, Socialism and Democracy.* London : George Allen & Unwin, 1943. 381 s.
- SERVICE, E. R.: *Origins of the State and Civilization: The Process of Cultural Evolution.* New York : W. W. Norton, 1975. 374 s.
- ŠOLTYS, D.: *Repetitórium teórie štátu.* 1. vyd. Bratislava : Iuris Libri, 2022. 140 s.
- SPENCER, H.: *The Principles of Sociology. Vol. II.* London : Williams and Norgate, 1882. 667 s.
- SVÁK, J. a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky.* 5., aktualiz. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2008. 478 s.

- SVÁK, J. – BALOG, B. – POLKA, L.: *Orgány ochrany práva*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. 229 s.
- SVÁK, J. – GRÜNWALD, T.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. I. zväzok: Štruktúra systémov a ochrana politických práv*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR; Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019. 584 s.
- SVÁK, J.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. II. zväzok: Ochrana duševnej integrity človeka*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2020. 608 s.
- SVÁK, J.: *Nadnárodné systémy ochrany ľudských práv. III. zväzok: Ochrana súkromia a majetku*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2021. 636 s.
- TAMANAH, B. Z.: *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 180 s.
- TILLY, C.: *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*. Revised ed. Oxford : Blackwell Publishers, 1992. 271 s.
- TOMKO, J.: *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava : Obzor, 1988, 421 s.
- TOCQUEVILLE, A. de. *O demokracii v Amerike: I. a II. zväzok*. Preložili K. KORENÁ, M. KUTLÁKOVÁ a E. FLÁŠKOVÁ. Bratislava: Kalligram, 2006. 1040 s.
- TRELLOVÁ, L.: *Ústavnoprávne aspekty územnej samosprávy*. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer SR; Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018. 228 s.
- TRENZ, H.-J.: The Theory of the Public Sphere as a Cognitive Theory of Modern Society. In *Philosophy & Social Criticism*, 2024, roč. 50, č. 1, s. 125–140.
- VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2018. 316 s.
- VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. 1. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013. 544 s.
- VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 532 s.

- VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 408 s.
- WALDRON, J.: *The Rule of Law and the Measure of Property*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 118 s.
- WALKER, N.: Habermas's European Constitution: Catalyst, Reconstruction, Refounding. In *European Law Journal*, 2019, roč. 25, č. 5, s. 508–514.
- WATTS, A.: *Sovereignty* [online]. In *The Princeton Encyclopedia of Self-Determination*. Princeton : Liechtenstein Institute on Self-Determination, Princeton University, 2019.
- WEBER, M.: *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. 2 vols. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley : University of California Press, 1978. 1469 s.
- WEBER, M.: *Politika ako povolanie*. Bratislava : Spektrum, 1990. 77 s.
- WEILER, J. H. H.: *The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 364 s.
- WEINGAST, B. R.: The Political Foundations of Democracy and the Rule of Law. American In *Political Science Review*, 1997, roč. 91, č. 2, s. 245–263.
- WILKINSON, M. A.: Political Constitutionalism in Europe Revisited. In *Journal of Law and Society*, 2023, roč. 50, Special Issue 1, s. S115–S144.
- WOLFF, S.: *Condominium* [online]. In *The Princeton Encyclopedia of Self-Determination*. Princeton : Liechtenstein Institute on Self-Determination, Princeton University. 2019.
- ZÁLEŠÁK, T.: Totalitarizmus – náčrt teoretických prístupov. In NOVOSÁD, F. – SMREKOVÁ, D. (eds.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 545–560.

PRAKTIKUM Z TEÓRIE ŠTÁTU

Autori: Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc.
Mgr. Mgr. Miroslav Čellár, PhD.
Mgr. Samuel Cibik, PhD.

Recenzenti: prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA.
doc. JUDr. Mgr. Tomáš Mészáros, PhD.
JUDr. Andrea Barancová, PhD.

Náklad: online

Počet strán: 226 [8,82 AH]

Rok vydania: 2026

Vydanie: 1. vyd.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

Návrh obálky: Mgr. art. Zuzana Ceglédiová

**Obrázok
na obálke:** [www.freepik.com/premium account](http://www.freepik.com/premium/account)

Edícia: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-2357-0

EAN 9788055723570

DOI <https://doi.org/10.24040/2026.9788055723570>

ISBN 978-80-557-2357-0